

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ, ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ, ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

**Δεύτερη γενιά μεταναστών και ελληνική ιθαγένεια σύμφωνα με τον
ν.4332-2015**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Κωνσταντίνος Α. Καλογερόπουλος

Τριμελής εξεταστική επιτροπή:

Ανδρέας Φερόνας, Επίκουρος Καθηγητής, Επιβλέπων,
Εμμανουήλ Σπυριδάκης, Αναπληρωτής Καθηγητής,
Ηλέκτρα Κουτσούκου, Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Πελοποννήσου.

Κόρινθος, Σεπτέμβριος 2017

Copyright © Κωνσταντίνος Α. Καλογερόπουλος, 2017

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, η αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν την χρήση τη εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και μόνο.

Περίληψη

Αντικείμενο της μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας είναι η προβληματική ιδιότητας του πολίτη και μετανάστευσης. Ειδικότερο πεδίο εφαρμογής της είναι η απόδοση ιθαγένειας στα παιδιά των μεταναστών στην Ελλάδα με αφορμή τον Ν. 4332/2015. Βασικό επιχείρημα της εργασίας είναι ότι η ιδιότητα του πολίτη είναι μια διχοτομική κατασκευή που καθορίζει το ποιοι ανήκουν και ποιοι όχι σε μια πολιτική κοινότητα. Ο εν λόγω νόμος ενδεχομένως να σημαίνει μια στροφή στις πολιτικές του ελληνικού κράτους που να ενθαρρύνει περισσότερο την συμπερίληψη των παιδιών των μεταναστών στην ελληνική πολιτική κοινότητα. Η έρευνα πεδίου σε ενήλικα παιδιά μεταναστών αναδεικνύει τον κρίσιμο ρόλο που διαδραματίζει η απόδοση της ιθαγένειας ως προς την κοινωνική τους ένταξη αλλά και τις εγγενείς δυσκολίες αυτού του εγχειρήματος. Οι επιπτώσεις στην καθημερινότητα των παιδιών των μεταναστών εξαιτίας της διάκρισης γηγενών και αλλοδαπών για παιδιά που γεννήθηκαν στην ίδια χώρα, τα ιδιαίτερα βιώματα και οι κοινωνικές διακρίσεις που γεννιούνται από αυτή, αλλά και οι αντιλήψεις σχετικά με την πρόσφατη νομοθετική πρωτοβουλία αναλύονται στα ευρήματα της έρευνας πεδίου. Η εργασία ολοκληρώνεται με την διαπίστωση ότι ο Νόμος του 2015 είναι ένα σημαντικό βήμα το οποίο όμως πρέπει να υποστηριχθεί στην πράξη για να έχει κοινωνικό αντίκρυσμα.

Abstract

The Master Thesis examines the links between citizenship and migration. Its special scope is the rendering of citizenship to the children of migrants in Greece on the occasion of Law 4332/2015. The main argument of the Thesis is that citizenship is a dichotomous structure that determines who belongs and who does not belong to a political community. This law may mean a shift in the policies of the Greek state that would encourage more the inclusion of immigrant children in the Greek political community. Field research into adult immigrant children highlights the crucial role played by citizenship in delivering social inclusion and the inherent difficulties of this exercise. The impact on the day-to-day life of migrant children due to the discrimination of native and foreigners for children born in the same country, the particular experiences and social discriminations generated by it, as well as the perceptions of the recent legislative initiative are analyzed in the findings of the field research . The work concludes with the observation that the 2015 Law is an important step but must be supported in practice to have a social impact.

Ευχαριστίες

Μέσα από τούτο το κείμενο θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους με βοήθησαν να ολοκληρώσω επιτυχώς αυτή την εργασία ώστε να μπορέσω και εγώ με την σειρά μου να προσθέσω ένα πολύ μικρό κομμάτι στον τομέα της Μετανάστευσης και της Ιθαγένειας στην Ελλάδα.

Αρχικά νιώθω την ανάγκη να συγχαρώ το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου και ειδικότερα το Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής για το άρτια οργανωμένο και στελεχωμένο Μεταπτυχιακό του Πρόγραμμα: «Κοινωνικές Διακρίσεις, Μετανάστευση και Ιδιότητα του Πολίτη» που σχετίζεται με ένα τόσο φλέγον και επίκαιρο ζήτημα της εποχής μας.

Συνεχίζοντας θα ήθελα να ευχαριστήσω την Τριμελή Επιτροπή, η οποία με υποστήριξε, με συμβούλευσε και με βοήθησε τόσο με τις γνώσεις της και την εμπειρία της όσο και με την συστηματική παρακολούθηση και ενασχόλησή της, προκειμένου να πάρει σάρκα και οστά αυτή η εργασία. Έχοντας ορθή θεωρητική και επιστημονική άποψη, τον επιβλέποντα μου κ. Α. Φερόνα Επίκουρος Καθηγητή, τον κ. Ε. Σπυριδάκη Αναπληρωτή Καθηγητή και την κα. Η. Κουτσούκου Διδάκτωρ.

Επίσης τους φίλους μου αλλοδαπούς με τους οποίους ζω και συνεργάζομαι από τον Ιούνιο του 2003, καθότι εργάζομαι στο Τμήμα Αλλοδαπών και Μετανάστευσης Ν. Κορινθίας, οι οποίοι με ενέπνευσαν να ασχοληθώ εκτός του επαγγελματικού τομέα και σε Ακαδημαϊκό – Ερευνητικό επίπεδο, στην μελέτη, την γνώση και την επίλυση ζητημάτων και προβλημάτων που τους απασχολούν.

Τελειώνοντας θα ήθελα να ευχαριστήσω την συμπορεύτρια στην ζωή, στην γνώση και στην επιστήμη, την γυναίκα μου Φωτεινή η οποία πάντα και σε οτιδήποτε με στηρίζει και με υποστηρίζει.

Επίσης και τους γονείς μου, οι οποίοι μου μετέδωσαν την μαχητικότητα, την επιμονή, την εργατικότητα και τον Καλόν Αγώνα.

Περιεχόμενα

Περίληψη	5
Abstract	7
Ευχαριστίες	9

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

1.1 Μετανάστευση και δεύτερη γενιά μεταναστών	15
1.2 Διάρθρωση της εργασίας	20

Κεφάλαιο 2

Βιβλιογραφική Επισκόπηση

2.1 Ιδιότητα του Πολίτη και Μετανάστευση	23
2.2 Μοντέλα Κοινωνικής Ένταξης Μεταναστών	28
2.2.1 Δίκαιο του Αίματος και Δίκαιο του Εδάφους	31
2.2.2 Γαλλικό μοντέλο	31
2.2.3 Αγγλοσαξονικό μοντέλο	32
2.2.4 Γερμανικό μοντέλο	33
2.3 Η Μετανάστευση στις Χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου ως Φαινόμενο των Νέων Μεταναστευτικών Κυμάτων	34
2.4 Η Ελλάδα ως Χώρα Υποδοχής της «Νέας Μετανάστευσης»	36
2.5 Παιδιά με Γονείς Μετανάστες	40
2.5.1 Ο πληθυσμός των παιδιών των μεταναστών στην Ελλάδα	41
2.5.2 Εθνότητα και χώρα γέννησης	43
2.5.3 Η Κοινωνική Ένταξη των Παιδιών των Μεταναστών	43
2.6 Η πολιτική ιθαγένειας του Ελληνικού κράτους	46

2.6.1 Σύντομη ιστορική αναδρομή	46
2.6.2 Σύγχρονες θεσμικές ρυθμίσεις για την δεύτερη γενιά μεταναστών.....	49
Νόμος 3838/2010.....	49
Απόφαση 350/2011 και 460/2013 του ΣτΕ.....	51
Νόμος 4332/2015.....	54

Κεφάλαιο 3

Μεθοδολογία της έρευνας

3.1 Σκοπός / ερευνητικά ερωτήματα	59
3.2 Μέθοδος της Έρευνας.....	59
3.3 Οδηγός Συνέντευξης και Θεματικοί Άξονες	60
3.4 Πληθυσμός και διαμόρφωση δείγματος	61
3.5 Πρόσβαση στο πεδίο και διεξαγωγή των συνεντεύξεων	62

Κεφάλαιο 4

Αποτελέσματα

Άξονας 1ος: Η ζωή των παιδιών των μεταναστών και τα προβλήματα της «αλλοδαπότητας».....	63
Άξονας 2ος: Τα βιώματα των Παιδιών των Μεταναστών.....	68
Άξονας 3ος: Αξιολόγηση της τελευταίας νομοθετικής ρύθμισης (νόμος 4332/2015)	71

Κεφάλαιο 5

Συμπεράσματα	75
--------------------	----

Βιβλιογραφία	79
Ξενόγλωσση.....	79
Ελληνόγλωσση.....	81
Θεσμικά κείμενα - Νομοθεσία.....	87
Παράρτημα: Οδηγός Συνέντευξης.....	89

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

1.1 Μετανάστευση και δεύτερη γενιά μεταναστών

Η διαχρονική παρουσία του μεταναστευτικού φαινομένου από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας αποτελεί σημαντικό χαρακτηριστικό κάθε οργανωμένης κοινωνίας. Συνδεδεμένο με ποικίλους παράγοντες συναντάται σε κάθε σύστημα κοινωνικής οργάνωσης επιφέροντας πάντοτε τις αντίστοιχες συνέπειες στην οικονομική, κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική ζωή κάθε περιοχής. Κατά την εποχή της νεωτερικότητας- ιδίως τον περασμένο αιώνα - υπήρξε μια «έκρηξη» του μεταναστευτικών κυμάτων σε όλες τις χώρες από μια σειρά παραγόντων που δε θα εξετάσουμε εδώ. Από την επίδραση της Σχολής του Σικάγο που μελέτησε μια ποικιλία ζητημάτων όπως κοινωνικές και χωρικές διαδρομές των μεταναστών, τρόποι ελέγχου τους από το κράτος, μεταναστευτική εγκληματικότητα, ως και στον αντίποδα αυτής που βρίσκεται η μαρξιστική προσέγγιση στοχεύοντας στην ανάδειξη οικονομικών και πολιτικών παραγόντων του μεταναστευτικού φαινομένου, η μετανάστευση αναδύθηκε στο επίκεντρο του προβληματισμού.

Προτού προχωρήσουμε στην ανάλυση των τρόπων διαχείρισης του μεταναστευτικού φαινομένου πρέπει να αποσαφηνίσουμε εννοιολογικά τον όρο της μετανάστευσης. Τι είναι η μετανάστευση; Κατά την Schnapper (1991, 145): «ως μετανάστευση ορίζεται κάθε μετακίνηση πληθυσμού από μια περιοχή σε μια άλλη ή από μια χώρα σε μια άλλη». Έχοντας ως αφετηρία αυτόν τον ορισμό θα επιχειρήσουμε μια περαιτέρω ανάλυση. Ο ορισμός αυτός καλύπτει πολλές ανόμοιες διαδικασίες και καταστάσεις: υπάρχει μετακίνηση στο εσωτερικό ενός κράτους ή προς το εξωτερικό του, από αγροτική περιοχή προς ένα αστικό κέντρο, υπάρχει εποχιακή, συννοριακή, προσωρινή και μόνιμη, νόμιμη και παράτυπη μετανάστευση.

Στη γενική πρόσληψη του, «μετανάστης» είναι το πρόσωπο το οποίο μετακινείται σε δεδομένο χρόνο από ένα συγκεκριμένο μέρος της γης σε ένα άλλο. Είναι αυτός που εγκατέλειψε με τη θέληση του την πατρίδα του για να εγκατασταθεί μόνιμα ή προσωρινά σε μια άλλη χώρα. Εξειδικεύοντας περισσότερο αυτόν τον ορισμό θα επικεντρωθούμε στην έννοια του οικονομικού μετανάστη, δηλαδή του προσώπου που

μετακινείται για οικονομικούς λόγους. Υπό αυτόν τον ορισμό ο μετανάστης διαφοροποιείται από τις έννοιες του ανιθαγενή, του πρόσφυγα και του αιτούντος άσυλο. Έννοιες τις οποίες δεν κρίνεται σκόπιμο να ορίσουμε εδώ.

Το μεταναστευτικό φαινόμενο αποτελεί τις τελευταίες τρεις δεκαετίες μια επίκαιρη συζήτηση για την ελληνική κοινωνία τόσο σε πολιτικό, όσο και σε ακαδημαϊκό επίπεδο. Η προβολή του μέσα από διαφορετικά πρίσματα ιδεολογικής αλλά και επιστημονικής ανάγνωσης αναδεικνύει τον πολυσύνθετο χαρακτήρα του. Αποτελεί επίσης μια τρανή απόδειξη ότι μοναδικές αλήθειες ή ασφαλείς συνταγές διαχείρισης του δύσκολα μπορούν να διατυπωθούν.

Οι επιπτώσεις της μετανάστευσης είναι πολυδιάστατες και αλληλεπιδρούν καθημερινά και αδιάλειπτα με τον γηγενή πληθυσμό, καθώς και με τις αντιλήψεις που αυτός διαμορφώνει ως κυρίαρχες. Οι τελευταίες με την σειρά τους κατασκευάζουν και ανακατασκευάζουν τους τρόπους προβολής των μεταναστών εμφανίζοντας καθοριστικό αντίκτυπο στην καθημερινότητα και τις συνθήκες διαβίωσης τους. Είναι οι μετανάστες επικίνδυνοι για τους πολίτες της κοινωνίας υποδοχής; Είναι οι μετανάστες κατατρεγμένοι που έχουν ανάγκη από την κοινωνική υποστήριξη και την αλληλεγγύη της κοινωνίας που επέλεξαν να έρθουν να ζήσουν και να εργαστούν;

Ο τρόπος διατύπωσης των παραπάνω δύο ερωτημάτων είναι συχνά αυτός που καθορίζει την κοινωνική πραγματικότητα που με την σειρά της θα υποδείξει τις πολιτικές διαχείρισης αυτών των ανθρώπινων ζώων. Η κατασκευή μιας εικόνας του απειλητικού μετανάστη « του άλλου» θα παραπέμψει σε κατασταλτικού τύπου πολιτικές με έντονες πρακτικές κοινωνικού ελέγχου των μεταναστών. Η προβολή μιας όψης αδικημένου από τις γεωπολιτικές και κοινωνικοοικονομικές εξελίξεις που συντελούνται σε διεθνές επίπεδο θα σημάνει μια φιλικότερη προς τους μετανάστες κοινωνική πολιτική διαχείρισης.

Κατά τον τρόπο αυτό, σημαντική παράμετρος είναι η μεταναστευτική πολιτική. Σε ποιο βαθμό το θεσμικό πλαίσιο κάθε χώρας επιτρέπει την μεταναστευτική εισροή; Το ισχύον θεσμικό πλαίσιο αποτελεί ένα κρίσιμο ζήτημα που κάθε μετανάστης οφείλει να ανταπεξέλθει, εφόσον επιζητά την αποφυγή της κοινωνικής περιθωριοποίησης, της παραβατικής συμπεριφοράς, της διαρκούς ανασφάλειας και της απόκτησης του δικαιώματος ελεύθερης επιλογής της περιοχής διαμονής του στη χώρα υποδοχής. Η

ύπαρξη ή μη διοικητικών υπηρεσιών ειδικευμένες σε ζητήματα μεταναστευτικής πολιτικής παίζει εξίσου σημαντικό.

Κατά το πλαίσιο ανάπτυξης και ανθεκτικότητας του μεταναστευτικού φαινομένου σε μια χώρα παρατηρούνται ευρύτερες προεκτάσεις. Οι μετανάστες συνήθως είναι στην αρχή μοναχικοί άνδρες που στη συνέχεια, μέσα από μια σχετική βελτίωση των εργασιακών και βιοτικών συνθηκών τους, καθώς και μέσα από μια πρώτη μορφή ένταξης στις κοινωνίες υποδοχής, επιδιώκουν είτε την δημιουργία οικογένειας, είτε την οικογενειακή επανένωση. Το γεγονός αυτό έχει ευρύτερες συνέπειες, καθώς αφενός υποδηλώνεται το 'ρίζωμα' των ανθρώπων αυτών στην κοινωνία υποδοχής και αφετέρου ανακύπτει το ζήτημα της κοινωνικής ενσωμάτωσης κάποιων ανθρώπων που είτε γεννήθηκαν, είτε μεγαλώνουν στην κοινωνία υποδοχής.

Τα παιδιά των μεταναστών σε συμβολικό επίπεδο αναδεικνύουν την ωρίμανση του μεταναστευτικού φαινομένου σε μια χώρα. Παράλληλα, καταμαρτυρούν την ανάγκη ανάπτυξης ευρύτερων πολιτικών που θα επιτρέψει σε αυτούς τους νέους να βρουν την ελπίδα και την προοπτική, αισθανόμενοι ακριβώς όπως και οι υπόλοιποι συνομήλικοι τους. Δηλαδή, ισότιμα πολιτικά υποκείμενα. Το κατά πόσον θα καταφέρουν να ανταπεξέλθουν στην πρόκληση αυτή και να ενταχθούν επιτυχώς στο νέο τους περιβάλλον εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την νομιμοποίηση τους ή την πρόσβασή τους στην ελληνική υπηκοότητα. Αυτός ακριβώς είναι και ο πυρηνικός προβληματισμός της διπλωματικής εργασίας που ακολουθεί. Επιχειρώντας να μελετήσει ένα ζήτημα που την τελευταία δεκαετία απασχολεί συστηματικά τον δημόσιο λόγο στην Ελλάδα.

Το πλαίσιο απόδοσης της ελληνικής ιθαγένειας έχει δημιουργήσει έριδες και αντικρουόμενες απόψεις στην ελληνική κοινωνία, όπως και σε κάθε κοινωνία με έντονες μεταναστευτικές εισροές. Σύμφωνα με τον Παντελή η «ιθαγένεια ή υπηκοότητα είναι ο νομικός δεσμός ανάμεσα στο άτομο και το κράτος» (Παντελής 2005, σελ.25-26). Η ιθαγένεια διακρίνεται σε αρχική και επίκτητη, τα οποία συνιστούν τα δύο νομικά συστήματα που υιοθετούν τα κράτη: το δίκαιο του αίματος (*jus sanguinis*) και το δίκαιο του εδάφους (*jus soli*), αντίστοιχα. Την αρχική ιθαγένεια καταλαμβάνει το άτομο από τη γέννηση του, ενώ την επίκτητη την αποκτά το άτομο μεταγενέστερα (έπειτα από αναγνώριση ή πολιτογράφηση) (Παπασιώπη-Πασιά, 2003, σελ.79-80). Κατά το δίκαιο του αίματος, κριτήριο είναι η καταγωγή, ενώ κατά

το δίκαιο του εδάφους ο τόπος όπου γεννήθηκε κάποιος (Παντελής 2005, σελ.25-26). Αυτές είναι οι δύο βασικές αρχές στις οποίες στηρίζεται το δίκαιο ιθαγένειας (Παπασιώπη-Πασιά, 2003, σελ.14). Η νομική κατάσταση ενός παιδιού που γεννήθηκε από γονείς αλλοδαπούς στη χώρα όπου οι τελευταίοι αναζητούσαν εργασία, καλύτερες συνθήκες ζωής ή άσυλο ή που ήρθαν σε μικρή ηλικία στη χώρα που τους δέχθηκε, θεωρείται ουσιαστικό στοιχείο ως προς την ενσωμάτωσή του και την προσαρμογή του στη χώρα υποδοχής. Όπως υποστηρίζεται, το να ζει κάποιος που δεν έχει την ιθαγένεια της χώρας στην οποία αναπτύσσεται, εκπαιδεύεται και που γενικά έχει το κέντρο των δραστηριοτήτων του, αποτελεί ένα εμπόδιο στην προσωπική του κατάσταση και έναν ανασταλτικό παράγοντα που οδηγεί στην αποθάρρυνση κοινωνικής ένταξής του στην κοινωνία όπου ζει (ενδεικτικά Παπασιώπη-Πασιά, 2006, σελ.118).

Η δεύτερη γενιά μεταναστών -πολλώ δε μάλλον η τρίτη- συχνά δεν νιώθει καν «μεταναστευτική» διότι, δεν έχει δεσμούς με κανένα άλλο κράτος. Διαπιστώνεται λοιπόν το παράδοξο ότι πολλοί άνθρωποι ειλικρινά τη θεωρούν πατρίδα τους και εκείνη κρατά αμυντική στάση (Τσιούκας et al., 2009, σελ.7). Μέχρι το 2010, οι δεύτερης γενιάς μετανάστες κινούνταν στο ημίφως, ως «σκιές» μέσα στον κορμό της κοινωνίας (Στεργίου, 2010, σελ.689) αφού όντας νόμιμοι, μπορούσαν εύκολα να μεταπηδήσουν μετά την ενηλικίωση τους στην κατηγορία των μη νόμιμων. Με τον τροποποιημένο ΚΕΙ (ν.4332/2015) αλλάζει άρδην το καθεστώς ανασφάλειας που υπήρχε για αυτή τη γενιά, εισάγοντας καινοτόμες ρυθμίσεις, για την ιστορία του δικαίου ελληνικής ιθαγένειας

Στο πλαίσιο αυτό τα βασικά ερωτήματα που τίθενται είναι τα εξής: Τι προβλέπει η νομοθεσία για αυτή την κοινωνική ομάδα και τι η τροποποίηση του Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας (ΚΕΙ) με το νόμο 4332/2015; Τι άλλαξε σε σχέση με τις προηγούμενες ρυθμίσεις περί ιθαγένειας; Ποιά προβλήματα επίλυσε και ποιά όχι; Καλύπτει η νομοθεσία τις ανάγκες της δεύτερης γενιάς μεταναστών; Υπάρχουν προβλήματα εφαρμογής της νομοθεσίας; Ανταποκρίνονται αποτελεσματικά οι εμπλεκόμενες υπηρεσίες; Τα ερωτήματα αυτά θα επιχειρήσει να απαντήσει η παρούσα εργασία, τόσο μέσα από τη μελέτη της βιβλιογραφίας, τόσο μέσα από έρευνα πεδίου αναδεικνύοντας την φωνή των παιδιών των μεταναστών, τα οποία μέχρι πρόσφατα βίωναν τον αποκλεισμό από την ιδιότητα του ανήκειν στην ελληνική κοινωνία.

1.2 Διάρθρωση της εργασίας

Η εργασία χωρίζεται σε δύο κύρια μέρη: ένα θεωρητικό και ένα εμπειρικό. Στο πρώτο μέρος επιδιώκεται η ανάπτυξη της σχέσης ιδιότητας του πολίτη και μετανάστευσης. Κυρίως επιχειρείται η επισήμανση ότι η ιδιότητα του πολίτη είναι ένα δημιούργημα των νεωτερικών κοινωνιών οι οποίες ορίζουν ποια μέλη τους είναι αποδεκτά σε αυτές. Στην προσπάθεια αυτή και κάτω από τις ιδιαίτερες περιστάσεις κάθε εποχής, η ιδιότητα του πολίτη έχει αποτελέσει εργαλείο αποκλεισμού και συμπερίληψης πολλών ομάδων με διαφορετικές φυλετικές, έμφυλες ή και πολιτικές ταυτότητες. Η συσχέτιση της ιδιότητας του πολίτη με την μετανάστευση είναι η σύγχρονη εκδοχή μιας τέτοιας προβληματικής.

Στη συνέχεια παρουσιάζεται το πλαίσιο των σύγχρονων μετακινήσεων προς τις χώρες της Νότιας Ευρώπης, εντάσσοντας την Ελλάδα μέσα σε αυτό το σχήμα. Η Ελλάδα, όπως και οι υπόλοιπες χώρες του ευρωπαϊκού νότου, μετατράπηκε με ραγδαίους ρυθμούς από χώρα αποστολής μεταναστών σε χώρα υποδοχής, καθώς δέχθηκε μαζικά μεταναστευτικά ρεύματα από τις χώρες της Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης μετά την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων των χωρών αυτών. Οι πολιτικές μεταβολές στις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ και της υπόλοιπης Ανατολικής Ευρώπης και οι οικονομικές αναδιαρθρώσεις και οι πολεμικές συγκρούσεις που τις ακολούθησαν, η επιδείνωση των συνθηκών ζωής των πολιτών σε συνδυασμό με την κατάργηση των περιορισμών εξόδου, έδωσαν το έναυσμα για μαζικές μεταναστευτικές εκροές (Βεντούρα, 2004).

Παράλληλα, η οικονομική ανάπτυξη των χωρών του ευρωπαϊκού νότου, η φύση των συνόρων τους και η γειννίαση τους με κράτη στα οποία σημειώθηκαν πολιτικές και οικονομικές αναταραχές, διευκόλυναν αυτή τη μεταβολή. Η φύση της ελληνικής οικονομίας και η ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα της, η άνοδος του μορφωτικού επιπέδου των πολιτών και η μαζική είσοδος των γυναικών στην αγορά εργασίας δημιούργησαν ζήτηση για φθηνό, ευέλικτο, ανειδίκευτο και χωρίς εργασιακά δικαιώματα, εργατικό δυναμικό. Τη ζήτηση αυτή κλήθηκαν να καλύψουν κυρίως οι μετανάστες οι οποίοι ζούσαν σε καθεστώς παρανομίας (Βεντούρα, 2004).

Στο πλαίσιο αυτού του προβληματισμού επιδιώκεται η αποτύπωση των αριθμητικών δεδομένων των μεταναστευτικών ροών εντός του ελληνικού κράτους και του

θεσμικού πλαισίου διαχείρισης τους. Σε δεύτερο επίπεδο εξειδίκευση γίνεται αναφορά στα διαθέσιμα στοιχεία και δεδομένα που αφορούν τα παιδιά των μεταναστών αλλά και τις θεσμικές παρεμβάσεις που έχουν ληφθεί για την ενσωμάτωση τους στην ελληνική κοινωνία.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας οι τελευταίες αναφορές δίνουν την σκυτάλη στην εμπειρική διάσταση τους. Εκεί επιχειρείται να ανιχνευθεί η εσωτερική διάσταση των παιδιών των μεταναστών στην ελληνική πολιτική κοινότητα. Μέσα από την διεξαγωγή ποιοτικής εμπειρικής έρευνας επιδιώκεται η ανάδειξη ζητημάτων που άπτονται των συνθηκών διαβίωσης των παιδιών των μεταναστών, καθώς και των διαφοροποιήσεων που θεμελιώνονται στην έλλειψη της ελληνικής ιθαγένειας συγκριτικά με τους συνομήλικους τους που γεννήθηκαν από Έλληνες γονείς.

Επίσης, επιδιώκεται η αναφορά στα ιδιαίτερα βιώματα που δημιουργούνται στην ψυχοσύνθεση των παιδιών των μεταναστών, ακριβώς εξαιτίας της ύπαρξης αυτών των κοινωνικών διακρίσεων. Η εσωτερίκευση του στίγματος που πηγάζει από την αντιμετώπιση τους ως ανθρώπων δεύτερης διαλογής, λόγω της έλλειψης ιθαγένειας, είναι το επίκεντρο του σχολιασμού. Σχολιασμό που δίνει την σκυτάλη στον τρίτο θεματικό άξονα ευρημάτων που αφορά τις στάσεις και τις αντιλήψεις τους γύρω από το τελευταίο νομοθετικό εγχείρημα για την απόδοση ελληνικής ιθαγένειας σε παιδιά μεταναστών. Η συσχέτιση πρώτου και δεύτερου μέρους επιδιώκεται στο κλείσιμο της εργασίας με την διατύπωση των συμπερασμάτων που προέκυψαν κατά την ανάπτυξη του παραπάνω επιχειρήματος.

Κεφάλαιο 2

Βιβλιογραφική Επισκόπηση

2.1 Ιδιότητα του Πολίτη και Μετανάστευση

Η ιδιότητα του πολίτη είναι η ιδιότητα του ανήκειν σε μια πολιτική κοινότητα. Είναι μια διαδικασία διαχωρισμού μεταξύ πολιτών και ανθρώπων (Wallerstein 2003). Ο ορισμός της ιδιότητας του πολίτη εξαρτάται από την πολιτική βούληση κάθε κοινωνίας, η οποία ορίζει τους όρους και τις προϋποθέσεις απόδοσης της στα πολιτικά υποκείμενα που ζουν εντός ή ακόμη και εκτός της επικράτειας της. Με απλούστερους όρους, το ποιος θεωρείται πολίτης και ποιος όχι είναι κάτι υποκειμενικό, το οποίο εξαρτάται από τις εκάστοτε πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες των κοινωνιών (Χριστόπουλος, 2012).

Αυτό το οποίο κρύβεται πίσω από την παραπάνω παράγραφο είναι το επιχείρημα ότι αν οι μετανάστες μπορούν να γίνουν πολίτες μιας χώρας που έχουν μεταφέρει για ένα επαρκές χρονικό διάστημα τους βιοτικούς τους δεσμούς ή όχι, είναι ζήτημα βούλησης της ίδιας της κοινωνίας υποδοχής. Αντίστοιχα, σε πολλά σημεία της ιστορίας της ανθρωπότητας κάποιοι άνθρωποι γίνονταν αποδεκτοί και κάποιοι άλλοι όχι σύμφωνα με βιολογικές ή και πολιτισμικές διακρίσεις (Βεντούρα, 1994). Η ιστορία του νέου ελληνικού κράτους βρήκε από τέτοιες περιπτώσεις. Για παράδειγμα, κατά την διάρκεια της ελληνικής επανάστασης και έπειτα τα κριτήρια αποδοχής ανθρώπων στην ελληνική πολιτική κοινότητα ήταν αρκετά χαλαρά. Αντίθετα, στο μετεμφυλιακό καθεστώς που ακολούθησε από το 1949 και μετά οι αντιφρονούντες κομμουνιστές δεν γίνονταν αποδεκτοί από το δεξιό καθεστώς που επικράτησε (Χριστόπουλος, 2012).

Πολλά ακόμη παραδείγματα θα μπορούσαν να δοθούν. Κατά την περίοδο της Γαλλικής επανάστασης η ιδιότητα του πολίτη ταυτιζόταν με την έννοια του έθνους. Στις μεταπολεμικές εκφράσεις της με την έννοια της κοινωνικής τάξης. Οι σύγχρονες συσχετίσεις της διεξάγονται με πιο εξατομικευμένα θέματα (π.χ. φύλο, φυλή) και όχι τόσο με έννοιες που παρέπεμπαν σε συνολικά πολιτικά προγράμματα (έθνος ή κοινωνική τάξη). Το δικαίωμα στη διαφορά δεσπάζει στον κυρίαρχο λόγο περί ταυτοτήτων (Τσουκαλάς, 2010). Ενώ σε αυτή την κατεύθυνση θα μπορούσε να

θεωρηθεί ότι βαδίζει μόνο η συζήτηση για το μετα-εθνικό πλαίσιο της ιδιότητας του πολίτη (Delanty, 1998) σ' ένα περιβάλλον επιταχυνόμενης παγκοσμιοποίησης. Ένα επίσης σημαντικό σημερινό επίκαιρο σημείο διασταύρωσης της ιδιότητας του πολίτη είναι με το φαινόμενο της μετανάστευσης (ενδεικτικά Castles and Davidson 2000).

Επιχειρώντας ένα χρονικό άλμα, η συσχέτιση μεταξύ ιδιότητας του πολίτη και μετανάστευσης στις σύγχρονες Δυτικές κοινωνίες είναι ο επίκαιρος διάλογος για το ποιος πρέπει να θεωρείται πολίτης. Έχουν το δικαίωμα άνθρωποι που εργάζονται, ζουν και δημιουργούν οικογένειες εδώ και χρόνια στην Ελλάδα να αντιμετωπίζονται ισότιμα με τους Έλληνες πολίτες; Τα παιδιά των μεταναστών, τα οποία γεννήθηκαν ή ήρθαν σε μικρή ηλικία στην Ελλάδα, και έχουν φοιτήσει στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα μπορούν να βλέπουν τις προοπτικές τους για το μέλλον ως Έλληνες; Ακριβώς δηλαδή όπως και τα υπόλοιπα παιδιά που γεννήθηκαν από Έλληνες γονείς; Ποιες είναι οι προϋποθέσεις απόδοσης και απόλαυσης της ελληνικής ιθαγένειας; Ποιο είναι το ουσιαστικό εννοιολογικό περιεχόμενο της ιδιότητας του πολίτη και ποιοι οι θεμελιώδεις άξονες επάνω στους οποίους δομείται;

Η ιδιότητα του πολίτη είναι ένα δια-θεματικό πεδίο προβληματισμού που αφορά γνωστικά αντικείμενα όπως το δίκαιο, την πολιτική φιλοσοφία, την πολιτική επιστήμη, την κοινωνιολογία και ευρύτερα τις κοινωνικές επιστήμες. Αποτελεί μια επιπρόσθετη αξία στην πολιτική θεωρία και, ειδικότερα, στην κλιμακωτή διατύπωση των θεωριών «περί δημοκρατίας». Θα μπορούσε να συμπεριληφθεί στον διάλογο ανάμεσα στις πρώτες προσεγγίσεις της προστατευτικής δημοκρατίας (Hobbes, Locke), σε αυτές της αναπτυξιακής (Rousseau, Mill, Tocqueville) και με σημείο ολοκλήρωσης αυτή της λαϊκής δημοκρατίας (Marx) (ενδεικτικά Hall et al. 2003, Schmidt 2004, Held 2006).

Η Ιδιότητα του Πολίτη συνιστά και αποτελεί ένα συμπυκνωμένο εννοιολογικό φορτίο. Γι' αυτό μια απόλυτα επακριβής αποσαφήνιση της έννοιας είναι σχεδόν ανέφικτη. Διαμορφώνεται και αναδιαμορφώνεται από ιστορικές, κοινωνικές, πολιτικές, πολιτισμικές και ιδεολογικές μεταβολές, οι οποίες καθορίζουν τον πολυδιάστατο χαρακτήρα της. Αντανακλά σχέσεις εξουσίας και κατασκευών σε επίπεδο λόγου, οι οποίες αποτυπώνονται στην τελική μορφή της. Συνίσταται από το μίγμα τριών διαφορετικών μεθοδολογικών επιπέδων: ατομικό, πολιτικό και κοινωνικό σκιαγραφώντας ένα ανισόπεδο πλέγμα δυσπρόσιτης σφαιρικής ανάλυσης.

Οι θεωρητικές παραδόσεις της Ιδιότητας του Πολίτη μπορούν να κωδικοποιηθούν τουλάχιστον σε δύο διαφορετικές προσεγγίσεις. Η πρώτη δίνει έμφαση στους θεσμούς και τα δικαιώματα. Η δεύτερη ασχολείται με τους άξονες των αρετών του πολίτη. Η πρώτη διατύπωση που αφορά την ιδιότητα του πολίτη πηγάζει από την κλασική τριμερή διάκριση του βρετανού κοινωνιολόγου T.H. Marshall (1992), σύμφωνα με την οποία η ιδιότητα του πολίτη συνυφαίνεται με τα τρία αδιαίρετα είδη δικαιωμάτων (ατομικά, πολιτικά και κοινωνικά). Συνοπτικά, κατά την προσέγγιση του Marshall, τα ατομικά δικαιώματα θεμελιώθηκαν τον 18^ο αιώνα, τα πολιτικά δικαιώματα επήλθαν κατά τον 19^ο αιώνα, ενώ τα κοινωνικά δικαιώματα κατακτήθηκαν κατά τον 20^ο αιώνα. Καθίσταται λοιπόν έκδηλο ότι η συγκεκριμένη προσέγγιση της ιδιότητας του πολίτη εστιάζει σε μεγάλο βαθμό στα δικαιώματα των πολιτών.

Στον αντίποδα αυτής της προσέγγισης διατυπώνονται προβληματισμοί για τους τρόπους διάπλασης του «καλού πολίτη». Η προσέγγιση αυτή διαπνέεται έντονα από την παράδοση του «πολιτειακού ρεπουμπλικανισμού»¹. Σύμφωνα με αυτή ο πολίτης οφείλει να συμμετέχει στα κοινά και να διατυπώνει δημοσίως εύλογη στάση, να είναι σε θέση να αιτιολογεί τις αποφάσεις και τις επιλογές του και να επωμίζεται τις ευθύνες αυτών. Στην αιχμή του δόρατος αυτής της δεύτερης προσέγγισης εντοπίζεται η κριτική στην ταξινόμηση του Marshall με κύριο επιχείρημα ότι η παθητική κατοχή τίτλων (τα δικαιώματα δηλαδή που συνεπάγεται η ιδιότητα του πολίτη) οδηγεί σε αδρανοποίηση. Θεωρείται απαραίτητη η συνεχής βελτίωση της κριτικής αντίληψης των πολιτών, της διαβουλευτικής τους ικανότητας, της συναινετικής τους διάθεσης για την επίτευξη του κοινού οφέλους (ενδεικτικά Kymlicka, 2002). Η δεύτερη προσέγγιση φαίνεται να ενδιαφέρεται περισσότερο για τις υποχρεώσεις και τα καθήκοντα του καλού πολίτη, παρά για τα δικαιώματα του.

Οι δύο προσεγγίσεις φυσικά στον πραγματικό κόσμο δεν εφαρμόζονται απόλυτα, αλλά συμπληρωματικά. Όλες οι επιμέρους όψεις της ιδιότητας του πολίτη στις κοινωνίες της Δύσης συντίθενται κάτω από ένα μίγμα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Βέβαια, καθοριστικής σημασίας για την τελική έκβαση της μορφής της ιδιότητας του πολίτη διαδραματίζει η ισορροπία μεταξύ δικαιωμάτων και

¹ Αν και επιβάλλεται η επισήμανση ότι κι εντός του ρεύματος του Πολιτειακού Ρεπουμπλικανισμού ενσωματώνονται αντικρουόμενες τάσεις. Από τη μια, υπάρχει η προσέγγιση με ρίζες στην Αριστοτελική διατύπωση περί πολιτικής συμμετοχής. Από την άλλη, η φιλελεύθερη αντίληψη παρέχει μια περισσότερο εργαλειακή διάσταση της ιδιότητας του πολίτη.

υποχρεώσεων. Έτσι, αν στο πολιτικό πεδίο η προσέγγιση της αριστεράς παρέχει μεγαλύτερη έμφαση στα δικαιώματα και στην πρόσβαση στην απόλαυση των κοινωνικών παροχών, τότε η δεξιά προσέγγιση παρέχει μεγαλύτερη έμφαση στις κοινωνικές ευθύνες και τις υποχρεώσεις (Croft S. and Beresford P. 1996: 179). Ενώ το βάρος αυτής της αναλογίας αποτυπώνει διαφορετικές ιστορικές και πολιτικές παραδόσεις (Pratt, 2006, σελ. 125).

Επιστρέφοντας στις αρχικές σκέψεις, η ιδιότητα του πολίτη παρουσιάζει άρρηκτη αλληλεξάρτηση με την έννοια της ταυτότητας και του λόγου που την κατασκευάζει. Το «ποιος είναι μέλος μιας πολιτικής κοινότητας» αποτελεί προϊόν διαδικασιών οριοθέτησης, νοηματοδότησης και κατασκευής αρχών, αξιών και ιδανικών (ενδεικτικά Turner, 1997). Η κυρίαρχη ταυτότητα καθορίζει σε μεγάλο βαθμό το περίγραμμα της μορφής της ιδιότητας του πολίτη σε κάθε χώρα. Συνακόλουθα συμπεραίνεται ότι η ιδιότητα του πολίτη και η απόδοση της είναι δυναμικά φαινόμενα, εφόσον εξαρτώνται από έννοιες και ιδέες των οποίων η φύση και ο χαρακτήρας είναι εξορισμού δυναμικός. Υπό αυτή την έννοια οι συνυφάνσεις της ιδιότητας του πολίτη είναι προϊόντα πολιτικής κατασκευής, τα οποία χαρακτηρίζονται πάντα από τον χαρακτήρα του επίκαιρου. Συναρτήσει των ευρύτερων παραγόντων που επιδρούν στην ιδιότητα του πολίτη (πολιτικοί, κοινωνικοί, πολιτισμικοί, ιδεολογικοί, κλπ), η τελευταία, συσχετίζεται ανά περιόδους με διαφορετικές έννοιες και ζητήματα.

Το μεταναστευτικό φαινόμενο συχνά προκαλεί αμηχανία, αναδιπλώσεις, ηθικούς πανικούς κ.α. (Καρύδης, 2010). Τα κράτη αναλόγως των άρρητων ή και επίσημων πολιτικών τους επιδιώξεων είναι εκείνα τα οποία, μέσω των επίσημων ή ανεπίσημων μηχανισμών και πρακτικών τους, ενθαρρύνουν ή αποθαρρύνουν τα στερεότυπα γύρω από τους μετανάστες. Κατασκευάζουν και ανακατασκευάζουν με λίγα λόγια τις ταυτότητες τους, σύμφωνα με τους πολιτικούς στόχους που υπηρετούν. Τα κράτη στο σύγχρονο κόσμο, έχοντας το μονοπώλιο της νόμιμης βίας, μπορούν να αποφασίζουν και να επιλέγουν ποιους «ξένους» θα αποδεχθούν ως πολίτες τους και ποιους όχι. Η στρατηγική της έξωσης ή της αφομοίωσης που ασκούν τα σύγχρονα συνταγματικά κράτη απέναντι στους μετανάστες είναι αυτό που αναδεικνύει ότι η ιδιότητα του πολίτη είναι μια διαφοροποιητική κατασκευή (Χριστόπουλος, 200, σελ. 351-2). Τα ίδια τα κράτη αποφασίζουν αν οι μετανάστες θα ενταχθούν ή θα αποκλειστούν μέσω της απόδοσης ή μη της ιθαγένειας. Τα ίδια τα κράτη είναι αυτά που αποφασίζουν αν

οι μετανάστες θα αποκτήσουν ισότιμη πρόσβαση στα αγαθά και τις υπηρεσίες που προσφέρονται εντός των κοινωνιών τους ή όχι.

2.2 Μοντέλα Κοινωνικής Ένταξης Μεταναστών

Κεντρικό ζήτημα στην κοινωνιολογία της μετανάστευσης αποτελεί η ενσωμάτωση των μεταναστών και των απογόνων τους στην κοινωνία υποδοχής. Όμως, οι μελετητές συμφωνούν στο ότι δεν υπάρχει ένας σαφής, πλήρης και κοινά αποδεκτός ορισμός για τις έννοιες ένταξη, ενσωμάτωση και αφομοίωση. Πιο συγκεκριμένα, ο Baldwin-Edwards (2005: 5) αναφέρει ότι για τον όρο «ένταξη των μεταναστών» δεν υπάρχει κοινά αποδεκτός ορισμός, ενώ οι ερμηνείες του ποικίλουν ανάλογα με το πλαίσιο εντός του οποίου χρησιμοποιείται. Επίσης, επισημαίνει ότι, τα τελευταία χρόνια, παράλληλα με τον όρο ένταξη, χρησιμοποιείται και ο όρος «κοινωνική συνοχή», με την έννοια ότι οι κοινωνίες στις οποίες οι μετανάστες είναι επιτυχώς ενσωματωμένοι είναι αυτές με τα υψηλότερα επίπεδα κοινωνικής συνοχής (Baldwin-Edwards, 2004, σελ. 5).

Ο όρος κοινωνική ενσωμάτωση χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Durkheim για να περιγράψει, πρώτον, τη διαδικασία συγκρότησης μιας κοινωνίας και, δεύτερον, τη διαδικασία σύνδεσης της κοινωνίας αυτής με τα μέλη της (Μωυσίδης & Παπαδοπούλου, 2011, σελ. 12). Στη συνέχεια, ο όρος αυτός υιοθετήθηκε από την Σχολή του Σικάγου για να περιγράψει τη συμμετοχή των μεταναστών στην κοινωνία εγκατάστασης, ταυτίζοντας την ενσωμάτωση, ως έννοια και ως διαδικασία, με τα προβλήματα προσαρμογής και συμμετοχής των μεταναστών και των απογόνων τους στην κοινωνία υποδοχής (Παπαδοπούλου 2011, σελ. 21).

Κατά την αποικιοκρατία υιοθετούνται – νομικά και πολιτισμικά – οι όροι επιπολιτισμός και αφομοίωση (Παπαδοπούλου, 2011, σελ. 22). Η βορειοαμερικανική εμπειρία της μετανάστευσης, που συντελούσαν κυρίως από μεταναστευτικά ρεύματα από την Ευρώπη από το 1880 έως το 1920, διαμόρφωσε την έννοια της αφομοίωσης, σύμφωνα με την οποία, «οι μετανάστες θα υιοθετούσαν, γραμμικά και μη αναστρέψιμα, τους πολιτισμικούς σταθερότυπους της κυρίαρχης ομάδας της κοινωνίας υποδοχής» (Παπανδρέου, 2013, σελ. 47). Σύμφωνα με την αρνητική κριτική που δέχθηκε αυτός ο όρος, η διαδικασία της αφομοίωσης αποσκοπούσε στην απώλεια της ιδιαίτερης πολιτισμικής ταυτότητας των νέων μεταναστών, στον επιπολιτισμό τους και την απορρόφησή τους στην κοινωνία υποδοχής, ούτως ώστε οι

εθνοτικές και γλωσσικές διάφορες τους με τους λευκούς Αγγλοσάξονες προτεστάντες της μεσσίας τάξης να εξαφανιστούν πλήρως (Παπανδρέου, 2013, σελ. 23- 47).

Παρ' όλα αυτά, τα νέα μεταναστευτικά ρεύματα από την Λατινική Αμερική και την Ασία προς τις ΗΠΑ από το 1965 και μετά, συνέβαλαν στην κριτική αποτίμηση και την αναθεώρηση της έννοιας της αφομοίωσης (Παπανδρέου, 2013, σελ. 47). Ωστόσο, στα τέλη της δεκαετίας το 1990, η συνειδητοποίηση ότι η εθνοτική διακριτότητα μεταξύ των Αμερικανών μεταναστευτικών καταβολών δεν είναι τόσο ισχυρή, οδήγησε στην αναθεωρημένη εκδοχή της έννοιας της αφομοίωσης, όπου κατά τους Ρ. Άλμπα και Β. Νέι η «προσαρμογή είναι μια αμφίδρομη διαδικασία, όπου εκτός από τη προσαρμογή των νεοφερμένων μεταναστών στα αγγλικά πρότυπα, το κυρίαρχο ρεύμα υπόκειται επίσης σε μεταβολές, μέσω της ενσωμάτωσης των πολιτισμικά διαφορετικών μεταναστών» (Παπανδρέου, 2013, σελ. 47).

Η γαλλική και κατ' επέκταση ευρωπαϊκή κοινωνιολογία, εν αντιθέσει με την αμερικανική η οποία εμμένει στις αξίες της αφομοίωσης των μεταναστών, περνάει από την έννοια (και τις πολιτικές) της αφομοίωσης στην έννοια (και τις πολιτικές) της ενσωμάτωσης. Από την άλλη, η Ευρωπαϊκή Ένωση, στην προσπάθειά της να αποστασιοποιηθεί από τους τόσο επικριμένους όρους της κοινωνικής ενσωμάτωσης και της κοινωνικής αφομοίωσης και, αποσκοπώντας στον περιορισμό του πεδίου παρέμβασης της στους μετανάστες μόνο στον χώρο της αγοράς εργασίας, υιοθετεί τον όρο κοινωνική ένταξη (Παπαδοπούλου, 2011, σελ. 22-24).

Υπάρχουν, όμως, διαφορές ανάμεσα στους όρους αλλά και στις διαδικασίες της κοινωνικής ένταξης και της κοινωνικής ενσωμάτωσης. Η πρώτη, επιτυγχάνεται μέσω της διαδικασίας της κοινωνικοποίησης, κατά την οποία κινητοποιείται μια διαδικασία ένταξης και προσαρμογής του ατόμου στην κοινωνία υποδοχής. Ο όρος κοινωνική ένταξη αναφέρεται κυρίως στις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες και, όπως σημειώνεται, έχει καθαρά πολιτικό περιεχόμενο με ευρεία κοινωνική χρήση (Παπαδοπούλου, 2011, σελ. 24-27).

Από την άλλη μεριά, οι διαδικασίες ενσωμάτωσης συνδέονται άμεσα με τις αξίες και τους όρους της εθνικής κοινωνίας. Κατά συνέπεια, στην περίπτωση των μεταναστών καλούμαστε να εξετάσουμε τους όρους συμμετοχής τους στην κοινωνία υποδοχής, υπό την έννοια ότι, όντας ήδη κοινωνικοποιημένοι και ενταγμένοι στην κοινωνία αποστολής, καλούνται να αποβάλουν μέρος των αξιών και των συνηθειών της

κοινωνίας προέλευσης και να υιοθετήσουν μέρος των αξιών της κοινωνίας υποδοχής (Παπαδοπούλου, 2011, σελ. 28). Τέλος, η Παπαδοπούλου (2011, σελ. 30) αναφέρει ότι για ενσωμάτωση μπορούμε να μιλάμε συνήθως ξεκάθαρα όταν αναφερόμαστε στα παιδιά της δεύτερης γενιάς.

Ο Πόρτες υπήρξε ένας από τους πρώτους κοινωνιολόγους που υποστήριξε ότι τα παιδιά των μετά το 1965 μεταναστών στις ΗΠΑ, η αποκαλούμενη «νέα δεύτερη γενιά», υφίστατο μια διαδικασία τμηματικής προσαρμογής, η οποία οφειλόταν στην ετερογένεια της κοινωνίας υποδοχής (Παπανδρέου, 2013, σελ. 48). Συνεπώς, το ζήτημα που προκύπτει εδώ δεν είναι το αν τα παιδιά που ανήκουν στην δεύτερη γενιά θα ενσωματωθούν ή όχι στην κοινωνία υποδοχής, αλλά το σε ποιο κομμάτι της κοινωνίας θα ενσωματωθούν (Αθανασοπούλου, 2009, σελ. 186).

Η τμηματική αφομοίωση επιφυλάσσει για τα παιδιά των μεταναστών διαφορετικές και αποκλίνουσες πορείες προσαρμογής. Το κεντρικό επιχείρημα της θεωρίας της τμηματικής της αφομοίωσης αναφέρει ότι οι πιθανότητες της δεύτερης γενιάς για ανοδική κοινωνική κινητικότητα είναι λιγιστές, λόγω της αποβιομηχάνισης και της αγοράς εργασίας δυο ταχυτήτων (Παπανδρέου 2013, σελ. 48).

Πιο αναλυτικά, σύμφωνα με την θεωρία αυτή, κάποιοι νέοι θα αφομοιωθούν στην κοινωνία υποδοχής και θα καταλάβουν καλοπληρωμένες χειρωνακτικές εργασίες ενώ άλλοι θα αφομοιωθούν στα περιθωριοποιημένα κοινωνικά στρώματα. Σύμφωνα με την θεωρία της τμηματικής αφομοίωσης, η νέα δεύτερη γενιά έχει περισσότερες πιθανότητες να ακολουθήσει την οδό της στασιμότητας ή της καθοδικής κοινωνικής κινητικότητας από ότι τα παιδιά των μεταναστών στην αρχή του εικοστού αιώνα, λόγω του κινδύνου να φυλετικοποιηθούν εξαιτίας του μη λευκού δέρματός τους, της εχθρικής υποδοχής από την νέα κοινωνία, της ασθενούς οικογενειακής δομής και τέλος, της απουσίας εθνοτικών δικτύων τα οποία συνηθίζουν να παρέχουν πόρους και στήριξη (Παπανδρέου, 2013, σελ. 48).

Παρά τις κριτικές που δέχτηκε η θεωρία της τμηματικής αφομοίωσης για απαισιοδοξία, το βασικό της αξίωμα, το οποίο αναφέρει ότι ένα μέρος της σύγχρονης δεύτερης γενιάς θα ενταχθεί στις φυλετικοποιημένες μειονότητες που βρίσκονται στην πιο ευάλωτη θέση, εξακολουθεί να ισχύει. (Παπανδρέου 2013, σελ. 49) Αυτή η μορφή της καθοδικής κοινωνικής κινητικότητας αφορά κυρίως τα παιδιά των

γκετοποιημένων περιοχών των πόλεων, όπου η έκθεση τους στις νεανικές συμμορίες, στα ναρκωτικά και τη παραβατικότητα αποτελεί καθημερινή συνθήκη.

2.2.1 Δίκαιο του Αίματος και Δίκαιο του Εδάφους

Παρατηρώντας παραδείγματα κρατών με παράδοση στη μετανάστευση, κατανοούμε ότι η καθεμία υιοθέτησε διαφορετικές πολιτικές ενσωμάτωσης του μεταναστευτικού πληθυσμού, ανάλογα με το ιδεολογικό υπόβαθρο και τις ανάγκες του εθνικού κράτους. Αναφέρεται ότι η Γαλλία ενσωματώνει τα παιδιά των μεταναστών δίνοντας έμφαση στο ότι γεννήθηκαν σε γαλλικό έδαφος, στο ότι πήγαν σε γαλλικό σχολείο και στη λήψη της γαλλικής ιθαγένειας. Αντίθετα, η Γερμανία τα ενσωματώνει δίνοντας έμφαση στη συμμετοχή τους στην αγορά εργασίας, διατηρώντας όμως την ταυτότητα του ξένου (Παπαδοπούλου, 2011, σελ. 30).

Έχουν, κατά καιρούς, διαμορφωθεί πολλές τυπολογίες για τα συστήματα απόδοσης ιθαγένειας στις ευρωπαϊκές χώρες υποδοχής. Τα δύο κυρίαρχα δίκαια ιθαγένειας είναι το «δίκαιο του αίματος ή *jus sanguinis*», το οποίο αποδίδει την ιθαγένεια βάσει της εθνικότητας των γονέων ανεξάρτητα από τον τόπο γέννησης του παιδιού και το «δίκαιο του εδάφους ή *jus solis*», το οποίο αποδίδει την ιθαγένεια βάσει του τόπου γέννησης.

Η Τζωρτζοπούλου (2007, 82) παραθέτει τα τρία κυρίαρχα ευρωπαϊκά μοντέλα ένταξης των μεταναστών, το Γαλλικό, το Αγγλοσαξονικό και το Γερμανικό, τα οποία αντλούν την ονομασία τους από τις χώρες εφαρμογής τους και είναι εμφανώς επηρεασμένα από τις ιστορικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην εκάστοτε κοινωνία υποδοχής. Στην τυπολογία αυτή, η Γαλλία θεωρείται ως αφομοιωτικό έθνος-κράτος, το Ηνωμένο Βασίλειο ως ανεκτικό προς τις εθνικές μειοψηφίες και η Γερμανία ως η χώρα του προσωρινού μετανάστη-εργαζομένου, η οποία έως πρόσφατα αρνούταν να αποδεχθεί ότι προσέλκυε μετανάστες (Baldwin-Edwards, 2004, σελ. 12)

2.2.2 Γαλλικό μοντέλο

Το Γαλλικό μοντέλο, το οποίο υφίσταται από το 1945 με ορισμένες τροποποιήσεις, παραχωρεί την υπηκοότητα και την εθνικότητα με βάση το «δίκαιο του αίματος ή *jus*

sanguinis» και το «δίκαιο του εδάφους ή jus solis». Σύμφωνα με το πρώτο, το jus sanguinis, Γάλλος θεωρείται όποιος έχει γονείς Γάλλους υπηκόους, ανεξάρτητα από τον τόπο που γεννήθηκε. Αντίθετα, σύμφωνα με το jus solis, Γάλλος θεωρείται όποιος γεννήθηκε σε γαλλικό έδαφος, ανεξάρτητα αν οι γονείς του είναι ημεδαποί ή αλλοδαποί. Σημειώνεται ότι τα δύο δίκαια ιθαγένειας μπορούν να συνυπάρχουν και να αλληλοσυμπληρώνονται. Η Τζωρτζοπούλου αναφέρει ότι ο γαλλικός κώδικας ιθαγενείας στοχεύει στην αφομοίωση των μεταναστών.

Στον αντίλογο αυτής της πολιτικής, αναφέρεται ότι το μοντέλο αυτό αποσκοπεί στην ενσωμάτωση των μεταναστών αγνοώντας τη διαφορετικότητα. Από τη στιγμή που οι μετανάστες αποκτούν την γαλλική υπηκοότητα αναγνωρίζονται νομικά ως Γάλλοι, αλλά όχι και κοινωνικά (Τζωρτζοπούλου, 2007, σελ. 82). Τα γεγονότα του Νοέμβρη του 2005 ανέδειξαν τις κοινωνικές διακρίσεις που υφίσταντο, με κύριους αποδέκτες τους νέους δεύτερης και τρίτης γενιάς με καταγωγή από τις χώρες του Μαγκρέμπ (Τυνησία, Αλγερία και Μαρόκο) που ζούσαν στις εξαθλιωμένες γειτονιές των μεταναστών στις γαλλικές μητροπόλεις (Παπανδρέου, 2013, σελ. 21). Όπως παραθέτει ο Παπανδρέου (2013) «οι εξεγέρσεις αποκάλυψαν των αποκλεισμό των νέων μεταναστευτικής καταγωγής και στέρησαν από το ρεπουμπλικανικό μοντέλο του αφομοιωτισμού μεγάλο μέρος της αξιοπιστίας του». Στα γεγονότα του Νοέμβρη 2005 πρωταγωνίστησαν άτομα με συνεκτικό δεσμό κυρίως το χρώμα τους, την εργασιακή και κοινωνική περιθωριοποίηση και με μέσο όρο ηλικίας τα δεκαεπτά χρόνια (Τζωρτζοπούλου, 2007, σελ. 86).

2.2.3 Αγγλοσαξονικό μοντέλο

Το Αγγλοσαξονικό μοντέλο ένταξης μεταρρυθμίστηκε το 1981 από την κυβέρνηση της Μ. Θάτσερ. Πριν τη μεταρρύθμιση, αποσκοπούσε αποκλειστικά στην αφομοίωση των αλλοδαπών, μέσω της άμεσης χορήγησης της βρετανικής υπηκοότητας και του δικαιώματος ψήφου. Αντίθετα, μετά τη μεταρρύθμιση, το μοντέλο έλαβε έναν πολυπολιτισμικό χαρακτήρα, αποσκοπώντας στην αναγνώριση και την αποδοχή της διαφορετικότητας (Τζωρτζοπούλου, 2007, 82).

Όμως, γεγονότα όπως αυτά που συνέβησαν στις υποβαθμισμένες περιοχές των πόλεων του Βόρειου Ηνωμένου Βασιλείου (Μπέρνλι, Μπράντφορντ και Όλνταμ) το 2001, όπου «Βρετανοί μουσουλμάνοι νέοι νοτιοασιατικής καταγωγής

πρωταγωνίστησαν στις ταραχές», θέτουν υπό αμφισβήτηση τόσο την επιτυχία του βρετανικού μοντέλου ένταξης, το οποίο αποσκοπεί στην μείωση των εθνικοφυλετικών ανισοτήτων, όσο και τη θέση των νέων με μεταναστευτική καταγωγή (Παπανδρέου, 2013, σελ. 21).

2.2.4 Γερμανικό μοντέλο

Το Γερμανικό μοντέλο ένταξης μεταρρυθμίστηκε το 1999. Το προγενέστερο, λόγω των μεταναστευτικών πολιτικών που αποσκοπούσαν στην προσωρινή μετανάστευση εργατών, δεν επιδίωκε την ενσωμάτωση των μεταναστών. Έως το τέλος του 1999, η υπηκοότητα χορηγούταν με κριτήριο την καταγωγή, τη γλώσσα και το θρήσκευμα (Τζωρτζοπούλου, 2007, σελ. 82). Από την αρχή της νέας χιλιετίας, όμως, στη γερμανική νομοθεσία για την ιδιότητα του πολίτη εισάγεται και η αρχή του δικαίου του εδάφους, παράλληλα με το δίκαιο του αίματος, προκειμένου να διευκολύνει την πολιτογράφηση των μεταναστών δεύτερης γενιάς (Παπανδρέου, 2013, σελ. 22). Έτσι, με το νόμο της διπλής υπηκοότητας, τα παιδιά που γεννιούνται στην Γερμανία από μετανάστες γονείς, αποκτούν την γερμανική ιθαγένεια από την γέννησή τους, ενώ τους δίνεται η δυνατότητα να διατηρήσουν και την υπηκοότητα της χώρας καταγωγής τους (Τζωρτζοπούλου, 2007, σελ. 82).

Παρόλα αυτά, επισημαίνεται ότι το νέο θεσμικό πλαίσιο μόνο περιθωριακά επηρεάζει τα παιδιά των τούρκων μεταναστών, τα οποία αποτελούν την μεγαλύτερη ομάδα με την πιο μειονεκτική θέση (Παπανδρέου, 2013, σελ. 22). Επίσης, η Τζωρτζοπούλου (2007, σελ. 82) επισημαίνει ότι αρκετοί αλλοδαποί έχουν γίνει στόχος οργανωμένων ρατσιστικών επιθέσεων, γεγονός που καταδεικνύει την μη αποδοχή ορισμένων μεταναστών από τμήματα του γερμανικού πληθυσμού. Ύστερα από την μεγάλη μεταρρύθμιση του 2000, η γερμανική νομοθεσία υπέστη ορισμένες προσαρμογές προκειμένου να συγκλίνει με το ευρωπαϊκό πρότυπο, το οποίο αναφέρεται ότι αποσκοπεί στην μετατόπιση της ευθύνης της ένταξης από το κράτος στον μετανάστη ως άτομο (Παπανδρέου, 2013, σελ. 22).

2.3 Η Μετανάστευση στις Χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου ως Φαινόμενο των Νέων Μεταναστευτικών Κυμάτων

Το υπό διαπραγμάτευση θέμα της εργασίας έχει τις ρίζες του σε ένα φαινόμενο που υφίσταται τα τελευταία τριάντα χρόνια στην Ελλάδα και τις υπόλοιπες χώρες του ευρωπαϊκού Νότου. Το φαινόμενο που έχει αποκληθεί «Νέα Μετανάστευση». Το φαινόμενο αυτό ονομάστηκε έτσι, ώστε να διαχωριστεί από τα χαρακτηριστικά που συνέθεταν το φαινόμενο της «Παλαιάς Μετανάστευσης». Η υπερατλαντική μετανάστευση με κύριο τόπο προορισμού τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και τη μεταπολεμική Δυτική Ευρώπη εντάσσεται στο πλαίσιο της «παλαιάς μετανάστευσης» (Holmes 1996) σε αντίθεση με τα μεταναστευτικά κύματα που διεξήχθησαν στα τέλη του 20^{ου} αιώνα προς τις χώρες της Νότιας Ευρώπης (Baldwin–Edwards 1997, 2004).

Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του πλαισίου «παλαιάς» μετανάστευσης σε αντιπαραβολή με αυτά της «νέας» παρουσιάζουν εγγενείς διαφοροποιήσεις. Υπό μια συγκριτική οπτική παλαιάς και νέας μετανάστευσης αναδεικνύονται διαφοροποιήσεις σε διαστάσεις όπως η εθνοτική προέλευση των μεταναστών, το εκπαιδευτικό επίπεδο, τη νόμιμη ή μη μετακίνηση, την προσφορά εργασίας με διακρατικές συμφωνίες, το βαθμό ύπαρξης κυκλωμάτων εμπορίας ανθρώπων, την ενσωμάτωση στην επίσημη οικονομία, τη θεσμική προστασία που παρείχαν οι διμερείς (διακρατικές) συμβάσεις και την ισότητα των εθνοτήτων ή την εξειδικευμένη νομική βάση (Baldwin – Edwards, 1999).

Εξειδικεύοντας η παλαιά μετανάστευση εμπεριείχε χαρακτηριστικά συγκεκριμένων εθνοτήτων προέλευσης, συνήθως οι μετανάστες ήταν απόφοιτοι χαμηλών εκπαιδευτικών βαθμίδων, σε γενικές γραμμές τη νόμιμη είσοδο και διαμονή της μεταναστευτικής εισροής (εκτός της Γαλλίας), την εύρεση απασχόλησης μέσω διακρατικών συμφωνιών, την ενσωμάτωση στην επίσημη κρατική οικονομία, τη θεσμική προστασία από τα κράτη υποδοχής λόγω των επίσημων διμερών συμβάσεων, και την ισότητα των δικαιωμάτων μεταξύ ημεδαπών και αλλοδαπών (Baldwin–Edwards, 1999).

Σε αντίθεση με τα παραπάνω στοιχεία τα βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα του φαινομένου της «νέας» μετανάστευσης είναι η μεγάλη έκταση του ανεπίσημου - αντικανονικού χαρακτήρα, η γειννίαση με τις χώρες αποστολής των μεταναστών, το

σημαντικά διαφορετικό δημογραφικό καθεστώς μεταξύ χωρών αποστολής και υποδοχής, ο ιδιαίτερος ρόλος της παραοικονομίας και των ανεπίσημων αγορών εργασίας, καθώς και η απουσία σε γενικές γραμμές μεταναστευτικής πολιτικής στις χώρες υποδοχής. Εκτός από αυτά τα ζητήματα, ενώ η παλαιά μετανάστευση είχε ως κύριο αίτιο κυρίως παράγοντες έλξης (pull factors), όπως η ανάγκη εργατικής δύναμης στις χώρες υποδοχής, η νέα μετανάστευση εμφανίζει κυρίως παράγοντες ώθησης (push factors), όπως η οικονομική κατάρρευση, οι διώξεις και ο πόλεμος, η φτώχεια και η εξαθλίωση των πληθυσμών (Καρύδης, 2004).

Συνεπώς αναδεικνύονται θεμελιώδεις διαφοροποιήσεις που καθιστούν την προπολεμική και μεταπολεμική μετανάστευση σε ΗΠΑ, Βόρεια και Δυτική Ευρώπη σαν μια διακριτή ομαδοποιημένη κατηγορία, η οποία διακρίνεται από μια άλλη ομαδοποίηση, αυτή της νέας μετανάστευσης που έχει σημείο αναφοράς τις μεταναστευτικές ροές προς τις χώρες της Νότιας Ευρώπης κυρίως τις δύο τελευταίες δεκαετίες. Βασικά σημεία αυτών των διαφοροποιήσεων αναφέρθηκαν παραπάνω και συνοψίζονται στους εν γένει παράγοντες έλξης – ανάγκη εργατικών χεριών στους τόπους εγκατάστασης και τη νόμιμη μετακίνηση των μεταναστών μέσω διακρατικών συμβάσεων με όλα τα οφέλη και τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη νομιμότητα της μετακίνησης.

2.4 Η Ελλάδα ως Χώρα Υποδοχής της «Νέας Μετανάστευσης»

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 το ελληνικό κράτος έγινε αιφνίδιος αποδέκτης αθρόων μεταναστευτικών ροών κυρίως από χώρες των Βαλκανίων και της Ανατολικής Ευρώπης κι έπειτα από χώρες της Ασίας και της Αφρικής. Το φαινόμενο αυτό βρίσκει τον ελληνικό κρατικό μηχανισμό απροετοίμαστο και αδρανοποιημένο τόσο σε θεσμικό, πολιτικό και διοικητικό επίπεδο, όσο και ως προς τον χαρακτήρα που θα όφειλαν να λάβουν οι πολιτικές κοινωνικής ενσωμάτωσης (Μαρβάκης 2004, Μπάγκαβος – Παπαδοπούλου, 2006). Η αδυναμία διαχείρισης του φαινομένου από τις ελληνικές αρχές σε συνδυασμό με το χαμηλό βιοτικό επίπεδο των μεταναστών, την δημόσια ορατότητα τους και κυρίως την απουσία δικαιωμάτων νομιμοποίησε φαινόμενα ξеноφοβίας, «ηθικών πανικών» και κοινωνικών διακρίσεων (Καρύδης, 1996, Καρύδης, 2010).

Με το πέρασμα του χρόνου η ανθεκτικότητα της μεταναστευτικής παρουσίας οδήγησε το ελληνικό κράτος να αναπτύξει μέτρα συστηματικότερης παρέμβασης. Οι οικονομικοί μετανάστες αφενός βρίσκονταν σε παραγωγική ηλικία ανανεώνοντας έτσι τον παραγωγικό πληθυσμό της ηλικιακής πυραμίδας, αφετέρου η είσοδος τους συνεπάγεται διεύρυνση των ασφαλιστικών εισφορών μέσω της εργασιακής τους απασχόλησης (Ρομπόλης, Μπάγκαβος, Χατζηβασίλογλου, 2007). Η σχετικά καθυστερημένη μετατόπιση του ελληνικού κράτους, κυρίως υπό την επίδραση κοινοτικών οδηγιών, σε ζητήματα μεταναστευτικής πολιτικής επέφερε σημαντικές θεσμικές αλλαγές, όπως η απόδοση της ιθαγένειας σε αλλοδαπούς υπηκόους τρίτων χωρών ή σε παιδιά μεταναστών που έχουν γεννηθεί ή μεγαλώσει εδώ.

Πριν τη δεκαετία του 1990, η Ελλάδα χαρακτηριζόταν αποκλειστικά ως χώρα αποστολής μεταναστών. Όμως, μετά την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων των χωρών της πρώην ΕΣΣΔ και της Ανατολικής Ευρώπης, η Ελλάδα υποδέχθηκε μαζικές – στην πλειονότητα παράτυπες – μεταναστευτικές ροές. Σημειώνεται ότι, στην αρχή της δεκαετίας του 1990 το ποσοστό των μεταναστών που προέρχονταν από χώρες μη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ανέρχονταν στο 3%-4% του ελληνικού πληθυσμού, ενώ βάση της Απογραφής Πληθυσμού του 2001 ο μεταναστευτικός πληθυσμός αντιστοιχούσε στο 10,3% του συνολικού πληθυσμού (Baldwin-Edwards, 2004, σελ. 5).

Μετά την μαζική μετανάστευση προς την Ελλάδα στις αρχές της δεκαετίας του 1990, το ελληνικό κράτος βρέθηκε απροετοίμαστο στο να διαχειριστεί το φαινόμενο, αλλά και να το αποτιμήσει ποσοτικά. Αναφέρεται ότι, η Απογραφή του 1991 δεν κατέγραψε τον ακριβή αριθμό των μεταναστών, διότι συγκέντρωσε στοιχεία μόνο για όσους ήταν πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή όσους διέμεναν νόμιμα στη χώρα. Ως εκ τούτου, έως το 2001, όπου η Απογραφή επιχείρησε να συμπεριλάβει όλους τους μόνιμα εγκατεστημένους στην Ελλάδα – νομίμους και παράτυπους – αλλοδαπούς (Baldwin-Edwards, 2004, σελ. 4), ο αριθμός των ατόμων με αλλοδαπή υπηκοότητα υπολογίζονταν μόνο κατά προσέγγιση, από τις εκδοθείσες άδειες παραμονής καθώς και από τις αιτήσεις που κατέθεταν οι αλλοδαποί στα προγράμματα νομιμοποίησης.

Η Απογραφή του 2001 κατέγραψε 761.813 αλλοδαπούς. Οι επιστήμονες που ασχολούνται με το ζήτημα της αποτίμησης του μεγέθους του μεταναστευτικού πληθυσμού στην Ελλάδα, υποστηρίζουν ότι ο αριθμός των μεταναστών που κατέγραψε η Απογραφή του 2001 μπορεί να ληφθεί υπόψη μόνο κατά προσέγγιση. Ο Baldwin-Edwards (2004) εκτιμά ότι, μέσω συνοπτικών και απλοποιημένων διαδικασιών, 350.000 εθνοτικά ομογενείς αλλοδαποί έλαβαν την Ελληνική Υπηκοότητα και ως εκ τούτου, αν και μετανάστευσαν στα τέλη της χιλιετίας προς την Ελλάδα, δεν συμπεριλαμβάνονται στις απογραφές. Η δεύτερη ομάδα που εκτιμάται ότι δεν καταγράφεται πλήρως στην απογραφή είναι αυτή των αλλοδαπών που διαμένουν στην χώρα χωρίς τα απαραίτητα νομιμοποιητικά έγγραφα. Η μη κανονική παραμονή της πληθυσμιακής αυτής ομάδας καθιστά τον εντοπισμό και την καταγραφή της αντικειμενικά δύσκολη.

Ο Baldwin-Edwards (2004), μέσω συντηρητικών υπολογισμών, υπολόγισε ότι το 2004, ο πληθυσμός των μεταναστών που προέρχονταν από χώρες μη μέλη της Ε.Ε. ανέρχονταν στα 900.000 άτομα, ενώ αυτών που ήταν πολίτες χωρών-μελών της Ε.Ε. στα 50.000 άτομα, αριθμός που υπερβαίνει κατά πολύ την αποτίμηση της Απογραφής του 2001.

Μια δεκαετία αργότερα, η Απογραφή Πληθυσμού του 2011 κατέγραψε ότι το σύνολο των αλλοδαπών που διαμένουν μόνιμα στην Ελλάδα ανέρχεται στα 911.929 άτομα, πληθυσμός που αντιστοιχεί στο 9,2% του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Από την Απογραφή του 2011 προέκυψε ότι 199.101 άτομα έχουν υπηκοότητα χωρών μελών της Ε.Ε., 708.003 άτομα προέρχονται από χώρες μη μέλη της Ε.Ε., ενώ 4.825 άτομα

είναι χωρίς υπηκοότητα ή έχουν αδιευκρίνιστη υπηκοότητα. Τονίζεται, όμως, για μια ακόμα φορά ότι οι πληθυσμιακές απογραφές έχουν ως κύρια ομάδα αναφοράς είτε τους μετανάστες που έχουν άδεια παραμονής είτε αυτούς που έχουν καταθέσει αίτηση και εκκρεμεί η έκδοση της άδειας (Κοντογιάννη κ.α., 2014, σελ. 325).

Μια άλλη έρευνα εκτιμά ότι ο μεταναστευτικός πληθυσμός στην Ελλάδα έχει σταθεροποιηθεί, δεδομένου ότι το 41% αυτού ζει στην Ελλάδα πέντε ή περισσότερα χρόνια, ενώ το 47% αυτού από ένα μέχρι πέντε χρόνια. Επίσης, τονίζεται ότι αναφερόμαστε κυρίως σε οικογενειακή μετανάστευση, διότι το 59% των μεταναστών κατοικεί στη χώρα με την οικογένειά του (Τζωρτζοπούλου και Κοτζαμάνη, 2008, σελ. 10). Σημειώνεται ότι, η παρουσία της οικογένειας των μεταναστών στη χώρα υποδοχής ισχυροποιεί και πολλαπλασιάζει τους δεσμούς τους με την ελληνική κοινωνία, μέσω των επαφών τους με τους ντόπιους και της εκπαίδευσης των παιδιών τους. Επιπλέον, η μετανάστευση αυτών που έχουν εγκατασταθεί στην χώρα υποδοχής με την οικογένειά τους αποκτά έναν πιο μόνιμο χαρακτήρα, εφόσον αυτοί επιθυμούν να παραμείνουν στην χώρα υποδοχής περισσότερο από εκείνους που η οικογένειά τους βρίσκεται στην χώρα προέλευσης τους (Τζωρτζοπούλου και Κοτζαμάνη, 2008, σελ. 10).

Σύμφωνα με την Απογραφή του 2011, το 52,7% του μεταναστευτικού πληθυσμού στην Ελλάδα κατάγεται από την Αλβανία, το 8,3% από τη Βουλγαρία, το 5,1% από τη Ρουμανία, το 3,7% από το Πακιστάν και το 3% από τη Γεωργία. Όσον αφορά την ηλικιακή κατανομή των μεταναστών, σημειώνεται ότι περίπου το 80% αυτών βρίσκεται σε παραγωγική ηλικία (15-64 ετών), ποσοστό το οποίο υπερβαίνει αρκετά το 68% του ελληνικού πληθυσμού της αντίστοιχης ηλικιακής κατηγορίας. Από την άλλη, στον ελληνικό πληθυσμό είναι μεγαλύτερη η παρουσία των ηλικιωμένων, σε αντίθεση με τον πληθυσμό των αλλοδαπών, ο οποίος παρουσιάζει μεγαλύτερο ποσοστό παιδιών σε σχέση με τον ελληνικό (17% για τους αλλοδαπούς και 15% για τους Έλληνες). Σχετικά με το φύλο του μεταναστευτικού πληθυσμού, αναφέρεται ότι, στις μεταναστευτικές ομάδες από τις Φιλιππίνες και την Ουκρανία επικρατούν οι γυναίκες, ενώ οι μεταναστευτικές ομάδες από τις ασιατικές χώρες – Πακιστάν, Μπαγκλαντές και Ινδία – αποτελούνται, σχεδόν αποκλειστικά, από άντρες. Στις υπόλοιπες εθνοτικές ομάδες παρατηρείται μια σχετική ισορροπία ανάμεσα στα δύο φύλα.

Όσον αφορά την χωρική κατανομή του μεταναστευτικού πληθυσμού στην Ελλάδα, από την Απογραφή του 2001 προκύπτει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των αλλοδαπών είναι συγκεντρωμένο στις αστικές περιοχές της χώρας. Πιο συγκεκριμένα, η μεγαλύτερη συγκέντρωση παρατηρείται στην περιφέρεια Αττικής (περίπου 142.000 μετανάστες) και η δεύτερη μεγαλύτερη στην Κεντρική Μακεδονία και κυρίως στην Θεσσαλονίκη (περίπου 32.000 άτομα) (Τζωρτζοπούλου και Κοτζαμάνη, 2008, σελ. 11).

2.5 Παιδιά με Γονείς Μετανάστες

Έχουν γραφτεί πολλά για την μετανάστευση από τις χώρες του πρώην υπαρκτού σοσιαλισμού προς την Ελλάδα, όχι όμως και για τα παιδιά τα οποία μετανάστευσαν μαζί με τους γονείς τους. Η Αθανασοπούλου (2009: 296) αποδίδει το κενό αυτό στο ότι οι Έλληνες ερευνητές δεν δύνανται να χρησιμοποιούν τον όρο δεύτερη ή τρίτη γενιά με τον τρόπο που χρησιμοποιείται από τις παραδοσιακές χώρες υποδοχής μεταναστών, όπως οι ΗΠΑ, η Γερμανία, η Αγγλία και η Αυστραλία, λόγω του πρόσφατου για την Ελλάδα μεταναστευτικού φαινομένου. Ο δεύτερος λόγος για το βιβλιογραφικό κενό είναι ότι τόσο η ελληνική πολιτεία όσο και η ακαδημαϊκή κοινότητα άρχισαν να μελετούν το ζήτημα της δεύτερης γενιάς δεκαοχτώ χρόνια μετά την καμπή του 1990 (Παπανδρέου, 2013, σελ. 42).

Προκύπτει όμως ένα πρόβλημα ορισμού, όταν αναφερόμαστε στο ζήτημα της δεύτερης γενιάς. Ο Παπανδρέου (2013:42) αναφέρει ότι από τη στιγμή που η πλειονότητα των παιδιών με μεταναστευτικές καταβολές έχει γεννηθεί στο εξωτερικό, δεν μπορούμε να την αποκαλούμε «δεύτερη γενιά» με την στενή και αυστηρή έννοια του όρου. Οι επιστήμονες τείνουν να διαφοροποιούν την κλασική «δεύτερη γενιά», δηλαδή τα παιδιά που έχουν γεννηθεί και σπουδάσει στην χώρα εγκατάστασης των γονέων τους, από τη λεγόμενη «1,5 γενιά» ή «δεύτερη γενιά κατά το ήμισυ» και την «1,75 γενιά» (Αθανασοπούλου, 2009, σελ 186). Πιο συγκεκριμένα, στην αμερικανική βιβλιογραφία ο όρος «δεύτερη γενιά κατά το ήμισυ» χρησιμοποιείται για να περιγράψει τα παιδιά που έχουν γεννηθεί στην χώρα προέλευσης αλλά έχουν μεγαλώσει και ενηλικιωθεί στην χώρα εγκατάστασης, ενώ ο όρος «1,75 γενιά» αναφέρεται στα παιδιά που μετανάστευσαν μαζί με τους γονείς τους κατά τη πρώιμη παιδική ηλικία (0-5 ετών), διότι οι εμπειρίες τους μοιάζουν περισσότερο με τις εμπειρίες της καθαυτό δεύτερης γενιάς (Παπανδρέου, 2013, σελ. 43).

Παρόλα αυτά, στην ευρωπαϊκή βιβλιογραφία, ο όρος δεύτερη γενιά περιλαμβάνει όλα τα παιδιά με μετανάστες γονείς τα οποία ήταν κάτω από την ηλικία των 15 ετών τη στιγμή της άφιξης τους στην χώρα υποδοχής (Παπανδρέου, 2013, σελ. 43). Η Αθανασοπούλου (2009, σελ. 296) αναφέρει ότι οι Portes και Rumbaut χρησιμοποιούν έναν «ευρύ ορισμό της δεύτερης γενιάς» στη έρευνά τους στις ΗΠΑ. Στην έρευνά

τους συμπεριέλαβαν όλα τα νεαρά άτομα που είχαν γεννηθεί ή ζούσαν στις ΗΠΑ τα τελευταία πέντε χρόνια, αρκεί να είχαν μεταναστεύσει πριν την εφηβεία και να είχαν τουλάχιστον ένα γονιό μετανάστη.

2.5.1 Ο πληθυσμός των παιδιών των μεταναστών στην Ελλάδα

Ο αριθμός των παιδιών των μεταναστών που φοιτούν στα ελληνικά σχολεία έχει αυξηθεί εντυπωσιακά από τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Δυστυχώς, όμως, δεν υπάρχουν αξιόπιστα στοιχεία που να συλλέγονται ανά τακτά χρονικά διαστήματα για τον ακριβή αριθμό των αλλοδαπών μαθητών που κατοικούν μόνιμα στην Ελλάδα και φοιτούν στα ελληνικά σχολεία (Baldwin-Edwards, 2004, σελ. 21).

Τα πρώτα στοιχεία για τον αριθμό των παιδιών μεταναστευτικής καταγωγής που κατοικούν στην Ελλάδα προήλθαν από την απογραφή του 2001, δηλαδή δώδεκα χρόνια μετά την μαζική άφιξη των μεταναστών. Η απογραφή αυτή κατάγραψε σχεδόν 150.000 αλλοδαπούς στην ηλικιακή ομάδα των 5-19 ετών, πληθυσμός που αντιστοιχεί στο 8% του γενικού πληθυσμού της ίδιας ηλικίας (Παπανδρέου, 2013, σελ. 43 και Απογραφή 2001). Όμως, πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι η απογραφή είναι πιθανό να παρέλειψε έναν αριθμό μεταναστών, ιδίως αυτούς που δεν διέθεταν νομιμοποιητικά έγγραφα την περίοδο της απογραφής, καθώς και τους εθνοτικά έλληνες μετανάστες από την πρώην ΕΣΣΔ, οι οποίοι, λόγω της πολιτογράφησης τους, δεν κατέστη δυνατό να εντοπιστούν και να απογραφούν (Baldwin-Edwards, 2004).

Ο Παπανδρέου (2013, 43-44) αναφέρει ότι, σύμφωνα με εκτιμήσεις, το 2004 οι αλλοδαποί αποτελούσαν το 10% του συνολικού πληθυσμού και όχι το 6,7% που κατεγράφη στην Απογραφή (βλ. Baldwin-Edwards 2004). Βασισόμενος σε αυτή την υπόθεση, εκτιμάει ότι τα παιδιά μεταναστευτικών καταβολών το 2004-2005 αντιστοιχούσαν κατά προσέγγιση στο 11% του συνολικού πληθυσμού της ίδιας ηλικίας.

Πιο αξιόπιστες θεωρούνται οι εκτιμήσεις για τον αριθμό των παιδιών των μεταναστών που φοιτούν στα ελληνικά σχολεία, οι οποίες προκύπτουν από απογραφές που έχουν διεξαχθεί από το Ινστιτούτο Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης (ΙΠΟΔΕ). Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτών των στατιστικών, οι μαθητές με μετανάστες γονείς στα μέσα της δεκαετίας του 1990

αποτελούσαν μόλις το 1% του συνολικού μαθηματικού πληθυσμού ενώ (Παπανδρέου 2011, σελ. 44), σχεδόν μια δεκαετία αργότερα, το σχολικό έτος 2003-2004, αποτελούσαν το 9% του αντίστοιχου πληθυσμού (Γκότοβος και Μάρκου, 2003, σελ. 24-46).

Στα επίσημα στοιχεία που δημοσίευσε το Υπουργείο Παιδείας για το σχολικό έτος 2002-2003 εμφανίζονται 97.000 αλλοδαποί μαθητές και 31.000 ομογενείς μαθητές. Όμως, ο Baldwin-Edwards (2004, σελ. 21), βασιζόμενος σε ανεπίσημα στοιχεία, σημειώνει την ταχύτατη αύξηση του αριθμού των αλλοδαπών μαθητών στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, συμπεριλαμβανομένων των ομογενών, από 44.000 το 1996 στις 86.000 το 2000 και στις 119.000 το 2003. Επίσης, αναφέρεται ότι η αύξηση του αριθμού των αλλοδαπών μαθητών, σε συνδυασμό με την μείωση του αριθμού των Ελλήνων μαθητών, είχε ως αποτέλεσμα την ποσοστιαία αύξηση του αριθμού των αλλοδαπών μαθητών στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα στο 10,6% το σχολικό έτος 2003-2004 (Baldwin-Edwards 2004, σελ. 21).

Ειδικότερα, το Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής (ΙΜΕΠΟ) διεξήγαγε απογραφή για το σχολικό έτος 2004-2005 στα σχολεία του κέντρου της Αθήνας. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα αυτής της απογραφής, το ποσοστό των αλλοδαπών μαθητών που φοιτούσαν στα γυμνάσια ήταν 23%, στα γενικά λύκεια 11%, ενώ στα λύκεια επαγγελματικής και τεχνικής εκπαίδευσης ο πληθυσμός σχεδόν διπλασιάζεται σε σχέση με τα γενικά λύκεια (Παπανδρέου, 2011, σελ. 44). Υπολογίζεται ότι το πραγματικό ποσοστό των παιδιών με μετανάστες γονείς που φοιτούσε εκείνη την περίοδο στα ελληνικά σχολεία ήταν μεγαλύτερο, διότι η καταγραφή των εθνοτικά ελλήνων παλιννοστούντων μαθητών κατέστη αδύνατη μετά την πολιτογράφηση τους (Παπανδρέου, 2013, σελ. 44).

Στο σημείο αυτό, πρέπει να σημειωθεί ότι, αν και οι αλλοδαποί που διαμένουν μόνιμα στην Ελλάδα έχουν πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, δεν έχουν συγκεντρωθεί επίσημα στοιχεία για τον αριθμό των παιδιών των μεταναστών που φοιτούν στην ανώτατη εκπαίδευση ή για τις ακαδημαϊκές τους επιδόσεις (Baldwin-Edward, 2004, σελ. 37). Επίσης, αναφέρεται ότι, εξίσου μειωμένο παρατηρείται το ερευνητικό ενδιαφέρον για την πορεία των μαθητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, καθώς οι προσεγγίσεις που σχετίζονται με ζητήματα ένταξης μαθητών με

μεταναστευτικές καταβολές στην εκπαιδευτική διαδικασία εστιάζουν σχεδόν αποκλειστικά στις δύο πρώτες βαθμίδες του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος.

2.5.2 Εθνότητα και χώρα γέννησης

Σημειώνεται ότι πάνω από το 80% του μαθητικού πληθυσμού με μετανάστες γονείς στις αρχές της δεκαετίας του 2000 ήταν αλβανικής καταγωγής. Το ποσοστό αυτό μπορεί να ερμηνευτεί από την αριθμητική υπεροχή των Αλβανών μεταναστών μεταξύ του συνολικού μεταναστευτικού πληθυσμού, καθώς και από την συνολική τάση του πληθυσμού αυτού για μόνιμη εγκατάσταση και οικογενειακή επανένωση. Η δεύτερη σημαντική μεταναστευτική ομάδα ήταν οι μαθητές οι οποίοι κατάγονταν από την πρώην ΕΣΣΔ. Τα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία παρουσιάζουν ότι οι περισσότεροι μαθητές μεταναστευτικής καταγωγής είχαν γεννηθεί στο εξωτερικό (Παπανδρέου, 2013, σελ. 45).

Πρέπει όμως να αναφερθεί ότι, στα στοιχεία που δημοσίευσε το Υπουργείο Παιδείας για το σχολικό έτος 2002-2003, στα οποία καταγράφονται 96.526 παιδιά αλλοδαπών, η χώρα γέννησης χρησιμοποιείται αντί για την υπηκοότητα. Σύμφωνα με στοιχεία αυτά, το 72% των αλλοδαπών μαθητών είναι αλβανικής καταγωγής, ενώ παρουσιάζεται ότι περίπου το 10% του πληθυσμού αυτού, δηλαδή 10.292 μαθητές, έχει γεννηθεί στην Ελλάδα (Baldwin-Edwards, 2004, σελ. 22).

2.5.3 Η Κοινωνική Ένταξη των Παιδιών των Μεταναστών

Η κοινωνική ένταξη των παιδιών των μεταναστών είναι ζήτημα κρίσιμο τόσο για τα ίδια και για την κοινωνία υποδοχής, όσο και για τους γονείς τους. Τα παιδιά των μεταναστών διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στο βιοτικό σχέδιο ζωής που αναπτύσσουν οι ίδιοι οι μετανάστες. Παρόλο που τα ίδια συχνά γεννιούνται στη χώρα υποδοχής των γονέων τους, ετεροπροσδιορίζονται ως δεύτερη γενιά από τον κυρίαρχο λόγο (Βεντούρα, 1994, σελ. 61).

Η δυνατότητα των μεταναστών και των τέκνων τους, που γεννήθηκαν ή μεγάλωσαν στην Ελλάδα, να αποκτήσουν την ελληνική ιθαγένεια σηματοδοτεί την απόλυτη κατάληξη της ενταξιακής διαδικασίας. Το ζήτημα κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας από δεύτερης και τρίτης γενιάς αλλοδαπούς έχει μείζονα σημασία για την ομαλή τους

κοινωνική ένταξη και την κατοχύρωση των δικαιωμάτων τους αφού τα παιδιά αυτά αντιλαμβάνονται τη χώρα που γεννήθηκαν ως σημαντικό στοιχείο της ταυτότητας τους και δεν γνωρίζουν άλλη πατρίδα. Για την απόκτηση της ελληνικής υπηκοότητας οι μετανάστες δεύτερης γενιάς, μέχρι πρόσφατα έπρεπε να ακολουθήσουν το δρόμο της πολιτογράφησης, όπως και οι μετανάστες γονείς τους

Η κοινωνική ένταξη των μεταναστών, ετέθη ως στόχος από το ν.2910/2001 και πολύ πιο ξεκάθαρα στο ν.3386/2005 (άρθρα 65-66 για την υιοθέτηση ολοκληρωμένων προγραμμάτων δράσης και τα άρθρα 67-69 για τη σταδιακή ένταξη των μεταναστών μέσω της ιδιότητας του επί μακρόν διαμένοντος)². Επίσης, με το άρθρο 65 του ν.3386/2005 τίθενται για πρώτη φορά ξεκάθαρα από το νομοθέτη οι βάσεις για κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν στη χώρα σε νόμιμη και μόνιμη βάση, ενώ για πρώτη επίσης φορά ο νομοθέτης κάνει νύξη (στη διάταξη του άρθρου 65 παρ. 2 εδ. γ') για «υπηκόους τρίτων χωρών δεύτερης και τρίτης γενιάς, οι οποίοι έχουν γεννηθεί στη χώρα μας...», οι οποίοι και θα μπορούν να επωφελούνται από τις δράσεις κοινωνικής ένταξης που προβλέπει ο νόμος³ (Παπασιώπη-Πασιά, 2006, σελ.120).

Όμως, το κατά πόσο έχει επιτευχθεί αποτελεί ένα ερώτημα, αφού οι διατάξεις αυτές χαρακτηρίζονται «ασαφείς και γενικόλογες, ενώ καταδεικνύουν τη δυσχέρεια μακροπρόθεσμου σχεδιασμού της μεταναστευτικής πολιτικής στον τομέα κοινωνικής ένταξης, καθώς και την επιφυλακτικότητα με την οποία αντιμετωπίζει η ελληνική πολιτεία την πρόσβαση των αλλοδαπών σε μια ανοιχτή διαδικασία σταδιακής διεύρυνσης των δικαιωμάτων τους» (Παπαθεοδώρου, 2010, σελ.101).

Στην Ελλάδα η κοινωνική ένταξη των μεταναστών θεωρείται ότι τυγχάνει ευκαιριακής και συμπτωματικής ρύθμισης δημιουργώντας μια σειρά από προβλήματα τόσο για τους γονείς όσο και για τα παιδιά. Υποστηρίζεται ότι υπάρχει πλήθος διάσπαρτων και συχνά αντιφατικών διατάξεων χωρίς να συνεκτιμάται η

² Σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου 65 του ν.3386/2005: «Κοινωνική ένταξη αποσκοπεί στη χορήγηση δικαιωμάτων στους υπηκόους τρίτων χωρών, τα οποία διασφαλίζουν αφενός την αναλογικώς ισότιμη συμμετοχή τους στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή της χώρας, και, αφετέρου, αποβλέπουν στην υποχρέωση σεβασμού των κανόνων και αξιών της ελληνικής κοινωνίας [...] με παράλληλη διατήρηση της ταυτότητας τους».

³ Αξίζει να σημειωθεί ότι στο πλαίσιο των προγραμμάτων που υλοποιούνται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ένταξης του υπουργείου Εσωτερικών δεν «τρέχει» κάποιο πρόγραμμα για τη δεύτερη γενιά μεταναστών

διάρκεια παραμονής τους στη χώρα ή το γεγονός της γέννησης τους σε αυτή. (ενδεικτικά Καψάλης, 2007, σελ.246).

Η νομοθετική τακτική έχει καταδείξει ότι ο σύγχρονος νομοθέτης επεμβαίνει συχνά εκ των υστέρων προκειμένου να δώσει λύσεις με το «σταγονόμετρο» (Παπασιώπη-Πασιά, 2006, σελ.121), παρέχοντας μέχρι τώρα ελάχιστες ευκαιρίες συμμετοχής των μεταναστών στην δημόσια ζωή, ενώ καλλιέργησε ένα κλίμα δυσπιστίας ανάμεσα στο κράτος και το μετανάστη που φιλοδοξεί να αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια και να ενταχθεί πλήρως στην κοινωνία που τον φιλοξενεί (Τριανταφυλλίδου et al., 2009, σελ.207).

Στο πλαίσιο αυτό έχουν εκφραστεί φόβοι ότι η κοινωνική ένταξη νοείται, κατά το νομοθέτη, περισσότερο ως μία διαδικασία κοινωνική πειθάρχησης που επιδιώκει να προσαρμόσει στάσεις και συμπεριφορές που αποκλίνουν από τα παραδεκτά πρότυπα της ελληνικής κοινωνίας, παρά ως διαδικασία αναγνώρισης ίσων δικαιωμάτων σε μία ανοιχτή κοινωνία (Παπαθεοδώρου, 2005, σελ.1190).

Η ένταξη της δεύτερης γενιάς μεταναστών στην ελληνική κοινωνία οφείλει να αποτελεί τη βασική προτεραιότητα της μεταναστευτικής πολιτικής (Συκιώτου, 2008, σελ.100). Σε αυτή την κατεύθυνση, επιδιώκεται η κοινωνική τους ένταξη μέσω της διευκόλυνσης πρόσβασής τους στην ελληνική ιθαγένεια με τις ρυθμίσεις του νέου τροποποιημένου ΚΕΙ 4332/2015.

2.6 Η πολιτική ιθαγένειας του Ελληνικού κράτους

2.6.1 Σύντομη ιστορική αναδρομή

Τα κράτη έχουν το κυριαρχικό δικαίωμα να ορίζουν τα νομικά θέματα εισόδου και παραμονής στο έδαφός τους, όπως και το μείζον θέμα χορήγησης της ιθαγένειας στους αλλοδαπούς που βρίσκονται στη χώρα (Κατρούγκαλος, 2009). Το ζήτημα της ιθαγένειας στην Ελλάδα ανήκε στα «εθνικώς ευαίσθητα» ζητήματα, αυτά δηλαδή που κατά κανόνα δεν προσφέρονταν για δημόσια συζήτηση (Χριστόπουλος, 2010) και κατ' επέκταση αντιμετωπιζόταν αποσπασματικά. Η προσήλωση του κράτους ελληνικής ιθαγένειας μόνο στην αρχή της καταγωγής και το δίκαιο του αίματος (*jus sanguinis*) αποτελεί πηγή προβλημάτων όπως επισημαίνει και ο Συνήγορος του Πολίτη από την αρχή λειτουργίας του (Συνήγορος του Πολίτη, 1998, σελ.31).

Ήδη από την αρχή ίδρυσης του ελληνικού κράτους με το νόμο «περί ελληνικής ιθαγένειας» του 1835 (άρθρο 2), καθιερώνεται επικουρικά μαζί με το κυρίαρχο δίκαιο του αίματος (*jus sanguinis*) και το δίκαιο του εδάφους (*jus soli*). Συγκεκριμένα αναφέρεται ότι «έκαστος εντός της Ελλάδος υπό ξένων γονέων γεννηθείς, δύναται ενήλικος γενόμενος, να απαιτήσει το δικαίωμα της ιθαγένειας...» (Μπαλτσιώτης, 2004, σελ.306). Η ισχύς του διήρκεσε μέχρι τη θέσπιση του Αστικού Νόμου του 1856, στον οποίο και περιλήφθηκαν ειδικές προβλέψεις για την ιθαγένεια (άρθρα 14-21). Με τον Αστικό Νόμο, ο κυρίαρχος τρόπος κτήσης της ιθαγένειας κατά τη γέννηση είναι η καταγωγή από Έλληνα πατέρα ή από Ελληνίδα μητέρα και μη νόμιμο πατέρα, αφού «Έλληνας είναι ο εξ' Έλληνος πατρός γεννηθείς και η μετ' αλλοδαπού συζευθείσα Ελληνίς αποβάλλει την ιθαγένεια».

Έκτοτε, και ενώ η Ελλάδα τριπλασιάστηκε σε έκταση⁴, δεν επήλθε καμία αλλαγή στον τρόπο κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας αφού το δίκαιο του αίματος (*jus sanguinis*) αποτελούσε την κύρια αρχή έως το 2010.

Σε αυτό το διάστημα έγιναν προσπάθειες εκσυγχρονισμού του δικαίου της ιθαγένειας όπως παρουσιάζεται στη συνέχεια. Ψηφίσθηκε ο ν.3370/1955 «Περί κυρώσεως του Κώδικα της Ελληνικής Ιθαγένειας» ο οποίος διήρκεσε μέχρι το 1966. Ο ΚΕΙ του

⁴ Με την προσάρτηση εδαφών στο ελληνικό κράτος, υπήρξαν πολιτοποιήσεις των κατοίκων αυτών των εδαφών με συνθήκες που υπογράφονταν κάθε φορά (ενδεικτικά Χριστόπουλος, 2004β).

1955 καθιέρωνε την αρχή του δικαίου του εδάφους (jus soli), δηλαδή την απόκτηση από τη γέννηση σε ανιθαγενείς, κάτι το οποίο ισχύει και σήμερα μετά από τροποποιήσεις του ΚΕΙ. Η πιο σημαντική όμως τροπολογία έγινε με το ν.1438/1984, όπου επέφερε ουσιαστικές αλλαγές και ρυθμίσεις στα ζητήματα ιθαγένειας, όπως αυτές που αφορούσαν την αρχή της ισότητας των δύο φύλων δίνοντας το δικαίωμα κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας τέκνου από Ελληνίδα μητέρα (Παπασιώπη-Πασιά, 2003, σελ.134).

Στη συνέχεια, με το ν.2130/1993 τροποποιείται και συμπληρώνεται ο Κώδικας Ελληνική Ιθαγένειας, με σκοπό οι σχετικές διατάξεις για την πολιτογράφηση να εναρμονιστούν με τις διεθνείς τάσεις ως προς το χρόνο παραμονής που απαιτείται για τους αλλογενείς αλλοδαπούς (Παπασιώπη-Πασιά, 2003, σελ.65). Ο νόμος 2130/1993 υπαγορεύει ότι οι μετανάστες που επιθυμούν να γίνουν Έλληνες πολίτες πρέπει να κατοικούν νόμιμα στη χώρα για τουλάχιστον δέκα από τα τελευταία δώδεκα χρόνια. (Τριανταφυλλίδου et al., 2010, σελ.145). Παρατηρείται λοιπόν μια πολιτική δειλού ανοίγματος στην πολιτογράφηση και στον καθορισμό με μια σειρά νομοθετικών ρυθμίσεων και πρακτικών (Μπαλτσιώτης, 2004, σελ.317).

Με το ν.2910/2001, ο οποίος τροποποιήθηκε με το ν.3013/2002, επιλύονται θέματα διαπίστωσης της ελληνικής ιθαγένειας καθώς επίσης διευκολύνεται η πολιτογράφηση ανιθαγενών και αναγνωρισμένων πολιτικών προσφύγων, μειώνοντας το χρόνο παραμονής από τα δέκα χρόνια που απαιτείται για τους άλλους στα πέντε. Ωστόσο, η ελληνική πολιτεία για να προλάβει την αύξηση των αιτήσεων πολιτογράφησης, εισάγει με το άρθρο 58 την υποχρέωση καταβολής ενός παραβόλου 1.500 ευρώ, προκειμένου να μπορέσει να αποκρούσει το επερχόμενο κύμα αύξησης των αιτήσεων (Χριστόπουλος, 2005, σελ.24). Γενικότερα καθιερώνονται ακόμα πιο αυστηρές προϋποθέσεις και η διαδικασία της πολιτογράφησης καθίσταται πιο δύσκολη⁵.

Με την υιοθέτηση του νέου ΚΕΙ (ν.3284/2004) επιλύονται προβλήματα ερμηνειών που προέκυψαν από αλληπάλληλες τροποποιήσεις του ΚΕΙ του 1955. Σύμφωνα με το

⁵ Στην εισαγωγή της αριθμ. Φ. 94345/14612/3/5.2001 εγκυκλίου που αφορά το ν.2910/2001, σελ. 11, αναφέρεται μεταξύ άλλων ότι «Απέναντι στην πλημμυρίδα των νόμιμων και παράνομων μεταναστών που κατακλύζει την τελευταία δεκαετία τη χώρα μας, βρεθήκαμε αμήχανοι, με κατακερματισμένο και δυσκίνητο θεσμικό πλαίσιο, προσανατολισμένο κυρίως σε αστυνομικού τύπου προσέγγιση του φαινομένου...». Στο πλαίσιο αυτό αυξήθηκε ο απαραίτητος χρόνος τον απαραίτητο χρόνο διαμονής για την πολιτογράφηση από οκτώ χρόνια σε δέκα και εισήχθη η υποχρέωση καταβολής παραβόλου 500.000 δρχ, που συνοδεύει την κάθε αίτηση πολιτογράφησης, με στόχο να ανακοπεί τυχόν αύξηση του αριθμού των αιτήσεων (Χριστόπουλος, 2004β).

νόμο αυτό η ελληνική ιθαγένεια αποκτάται με πέντε τρόπους: με τη γέννηση από Έλληνες γονείς (άρθρο 1 παρ. 1) είτε με τη γέννηση σε ελληνικό έδαφος εφόσον πρόκειται για ανιθαγενείς ή αγνώστου ιθαγένειας (άρθρο 1 παρ. 2), με αναγνώριση πατρότητας εφόσον το τέκνο είναι κατά το χρόνο αυτό ανήλικο (άρθρο 2), με υιοθεσία (άρθρο 3), με κατάταξη στις ένοπλες δυνάμεις (άρθρο 4) και με πολιτογράφηση (άρθρο 5).

Ως προς το ζήτημα της απόκτησης της ελληνικής ιθαγένειας από παιδί που γεννήθηκε από αλλοδαπούς γονείς στην Ελλάδα (jus soli), τόσο ο προϊσχύων ΚΕΙ του 1955 όσο και ο νέος ΚΕΙ του 2004 (ν.3284/2004) δεν αναγνωρίζουν αυτό το δικαίωμα (Παπασιώπη-Πασιά, 2006, σελ.126-127). Η κτήση της ελληνικής ιθαγένειας λόγω γέννησης σε ελληνικό έδαφος (jus soli) αναγνωρίζεται μόνο σε κάποιο παιδί που έτυχε να γεννηθεί από ανιθαγενείς γονείς ή από γονείς άγνωστης ιθαγένειας, όπως ακριβώς προέβλεπε και ο ΚΕΙ του 1955. Συγκεκριμένα, το άρθρο 1 παρ. 2 του ΚΕΙ του 2004 ορίζει ότι: «την ελληνική ιθαγένεια αποκτά από τη γέννηση του και όποιος γεννιέται σε ελληνικό έδαφος εφόσον δεν αποκτά από τη γέννηση του αλλοδαπή ιθαγένεια ή είναι άγνωστης ιθαγένειας». Τα παιδιά δεύτερης γενιάς, όπως και κάθε αλλοδαπός που επιθυμεί να αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια, θα ακολουθήσει το δρόμο της πολιτογράφησης, ενώ θα πρέπει να πληρεί τις προϋποθέσεις του άρθρου 5 του ν.3284/2004.

Για τον αλλοδαπό «εκείνο που έχει γεννηθεί και κατοικεί συνεχώς στην Ελλάδα η χρονική προϋπόθεση δεν απαιτείται» (άρθρο 5 παρ. 2α εδ. γ'). Ωστόσο, μία εκ των προϋποθέσεων είναι να είναι ενήλικος κατά το χρόνο υποβολής της αίτησης πολιτογράφησης. Σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ 1α του ΚΕΙ «για τον αλλοδαπό, που επιθυμεί να αποκτήσει την Ελληνική Ιθαγένεια με πολιτογράφηση, απαιτείται να είναι ενήλικος κατά το χρόνο υποβολής της αίτησης πολιτογράφησης».

Ουσιαστικά, ο ΚΕΙ δεν περιέχει ρητή διαφοροποιητική ρύθμιση κτήσης ιθαγένειας για τα παιδιά των αλλοδαπών που γεννήθηκαν στο ελληνικό έδαφος. (Χριστόπουλος, 2007, σελ. 82). Ο νομοθέτης φαίνεται να αδιαφορεί για την πραγματικότητα της μόνιμης και οριστικής εγκατάστασης σημαντικού αριθμού αλλοδαπών μεταναστών στην Ελλάδα, και πολύ περισσότερο για την πραγματικότητα της ύπαρξης μιας δεύτερης γενιάς, η οποία συχνά δεν γνωρίζει παρά την Ελλάδα ως χώρα ανάπτυξης του συνόλου των βιοτικών της σχέσεων, ως μοναδική της πατρίδα (Τσιούκας και

Χριστόπουλος, 2009, σελ. 5). Έτσι κι εκείνα, όπως και οι γονείς τους, πρέπει να ακολουθήσουν το δρόμο της πολιτογράφησης για να αποκτήσουν την Ελληνική ιθαγένεια με τη διαφορά ότι ο γονέας μπορεί να κάνει αίτηση για πολιτογράφηση μετά από δέκα έτη παραμονής στη χώρα, ενώ το παιδί που γεννήθηκε στην Ελλάδα πρέπει να περιμένει έως την ενηλικίωση του (δηλαδή δεκαοκτώ χρόνια).

2.6.2 Σύγχρονες θεσμικές ρυθμίσεις για την δεύτερη γενιά μεταναστών

Η ελληνική πολιτική ιθαγένειας μέχρι το 2010 ακολουθούσε ως κυρίαρχο παράδειγμα κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας αυτό της πρόσδεσης της ιθαγένειας στο δίκαιο του αίματος (*jus sanguinis*), ήδη από τα μέσα του 19ου αιώνα και μετά. Η ιθαγένεια των γονέων καθόριζε δηλαδή αποκλειστικά την ιθαγένεια των τέκνων, εξαρτώντας απόλυτα της κτήσης της ιθαγένειας όσον αφορά τη δεύτερη γενιά μεταναστών από την πολιτογράφηση της πρώτης γενιάς⁶ (Παπαστυλιανός, 2010, σελ.329).

Μάλιστα, αυτό αποτέλεσε το βασικό πρόβλημα με την πολιτική της Ελλάδας στα ζητήματα ιθαγένειας στις αρχές του 21ου αιώνα που σχετίζεται με τον εν γένει αμυντικό τρόπο με τον οποίο η ελληνική πολιτεία αντιμετωπίζει το μεταναστευτικό φαινόμενο.

Νόμος 3838/2010

Ο νόμος 3838/2010 «Πολιτική συμμετοχή ομογενών και αλλοδαπών υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν μόνιμα στην Ελλάδα», αποτελεί τομή στον τρόπο με τον οποίο η ελληνική Πολιτεία αντιμετώπιζε ως πρόσφατα τα ζητήματα κτήσης της Ελληνικής ιθαγένειας από τους αλλοδαπούς που έχουν γεννηθεί ή μεγαλώσει στην ελληνική επικράτεια από γονείς που εισήλθαν ως οικονομικοί μετανάστες τις δύο τελευταίες δεκαετίες. Από κοινωνικής, πολιτικής και νομικής πλευράς, ο εν λόγω νόμος επιδιώκει να θέσει τέλος στην συνεχιζόμενη ομηρία των δεύτερης γενιάς μεταναστών οι οποίοι τελούσαν υπό καθεστώς προσωρινής παραμονής (Κουτσούκου, 2013), αφού αυτή η ομάδα του πληθυσμού παρέμενε μέχρι σήμερα εγκλωβισμένη σε μια γκρίζα ζώνη αμφιβόλου δικαιικού καθεστώτος (Παπαθεοδώρου, 2010, σελ. 161). Οι νέες διατάξεις για την απόδοση ιθαγένειας επιδιώκουν να λειτουργήσουν τόσο ως

⁶ Βλ. άρθρο 11 του 3284/2004 του ΚΕΙ.

μηχανισμοί κοινωνικής ένταξης όσο και ως μηχανισμοί γενικής διαχείρισης της παραμονής των υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελλάδα.

Συγκεκριμένα, με το νέο νόμο εισάγεται η διπλή διαδικασία απόδοσης ιθαγένειας είτε με τη γέννηση από Έλληνες γονείς (*jus sanguinis*), είτε με την απόδοση ιθαγένειας από τον τόπο γέννησης (*jus soli*). Παράλληλα με το δίκαιο του εδάφους, η διαδικασία απόκτησης της ελληνικής ιθαγένειας στηρίζεται στην ίδια την επιλογή και τη βούληση του αλλοδαπού να γίνει Έλληνας πολίτης.

Ειδικότερα, το άρθρο 1 του ν.3838/2010 ορίζει ότι την ελληνική ιθαγένεια αποκτά από τη γέννηση του όποιος γεννιέται σε ελληνικό έδαφος, χωρίς να απαιτείται δήλωση και αίτηση των γονέων ή του ιδίου, δηλαδή «αυτοδίκαια» από τη γέννηση. Εισάγεται, λοιπόν, η λέξη «αυτοδίκαια» στον τίτλο του πρώτου άρθρου του νέου ΚΕΙ που ρυθμίζει την κτήση «αυτοδίκαια, με τη γέννηση». Ο λόγος για τον οποίο ο νομοθέτης δεν αρκείται στην απλή κτήση «με τη γέννηση» είναι για να διακρίνει μεταξύ του παραδοσιακού τρόπου κτήσης με τη γέννηση (αυτόν που αφορά τη συντριπτική πλειοψηφία των ανθρώπων) και τον νεοεισαχθέντα διά της μεταρρύθμισης τρόπου κτήσης με δήλωση λόγω γέννησης που ρυθμίζεται ακολούθως.

Μετά το άρθρο 1 του ΚΕΙ προστίθεται νέο άρθρο 1Α . Με το άρθρο αυτό εισάγεται ένας νέος τρόπος απόκτησης της ελληνικής ιθαγένειας για τη δεύτερη γενιά μεταναστών με δήλωση και αίτηση, είτε λόγω γέννησης στη χώρα, είτε λόγω φοίτησης σε ελληνικό σχολείο. Στην παράγραφο 1 του άρθρου 1Α του νέου ΚΕΙ προσδιορίζονται οι προϋποθέσεις που πρέπει να συντρέχουν προκειμένου το ανήλικο τέκνο αλλοδαπών που έχει γεννηθεί στην Ελλάδα να θεμελιώσει δικαίωμα απόκτησης της ελληνικής ιθαγένειας. Οι προϋποθέσεις αυτές συναρτώνται άμεσα με την νομιμότητα παραμονής των γονέων και διακρίνονται στις περιπτώσεις που παρουσιάζουν τα εδάφια α', β' και γ' της παρ. 1 του άρθρου 1Α. Συγκεκριμένα, το παιδί αλλοδαπών που γεννιέται και συνεχίζει να ζει στην Ελλάδα από γονείς που διαμένουν νόμιμα επί πέντε τουλάχιστον έτη, αποκτά την ιθαγένεια από τη γέννηση του εφόσον οι γονείς του υποβάλλουν σχετική κοινή δήλωση και αίτηση εγγραφής στο Δημοτολόγιο του Δήμου της μόνιμης κατοικίας, εντός τριών ετών από τη γέννηση (εδάφιο α').

Επιπλέον, πρόσβαση στην ιθαγένεια έχουν και τα παιδιά που δεν έχουν γεννηθεί, αλλά έχουν μεγαλώσει στην Ελλάδα και διήλθαν επαρκώς του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Σύμφωνα με το άρθρο 1Α παρ. 2 του ΚΕΙ, το παιδί αλλοδαπών που έχει ολοκληρώσει επιτυχώς την παρακολούθηση έξι τουλάχιστον τάξεων ελληνικού σχολείου στην Ελλάδα και κατοικεί μόνιμα και νόμιμα στη χώρα αποκτά την ελληνική ιθαγένεια από τη συμπλήρωση του έκτου έτους φοίτησης με κοινή δήλωση και αίτηση εγγραφής στο δημοτολόγιο του Δήμου μόνιμης κατοικίας που υποβάλλουν οι γονείς του το αργότερο εντός τριών ετών. Οι καινοτόμες αυτές διατάξεις έχουν ως απώτερο σκοπό «τη διασφάλιση της ομαλής ανάπτυξης των ανηλίκων τέκνων αλλοδαπών κατά τρόπο που να εγγυάται με βέλτιστα αποτελέσματα την ανάδειξη τους σε χρηστούς πολίτες, ώστε να αποτραπεί το ενδεχόμενο μελλοντικών ρηγμάτων στην κοινωνική συνοχή του πληθυσμού της χώρας» (Αιτιολογική έκθεση του σχεδίου νόμου, 2010, σελ.6). Με την κτήση της ιδιότητας του Έλληνα πολίτη αποτρέπονται πιθανές διακρίσεις, ενώ δίνεται η δυνατότητα πρόσβασης σε ίσες ευκαιρίες.

Απόφαση 350/2011 και 460/2013 του ΣτΕ

Με τη μεταρρύθμιση του ν.3838/2010, έγινε ένα σημαντικό βήμα προς την κατεύθυνση της ένταξης της δεύτερης μεταναστευτικής γενιάς. Με αυτό τον τρόπο εξυπηρετείται αποτελεσματικότερα ο στόχος της κοινωνικής συνοχής στο πλαίσιο μιας ανοιχτής κοινωνίας (Αιτιολογική Έκθεση του σχεδίου νόμου, 2010, σελ. 4).

Την 1η Φεβρουαρίου του 2011, το Δ΄ Τμήμα του Συμβουλίου Επικρατείας έκρινε αντισυνταγματικές τις διατάξεις που αφορούν ένα τμήμα της μεταρρύθμισης του Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας. Η απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας 350/2011 (Τμ. Δ΄) παραπέμπει στην Ολομέλεια το ζήτημα της συνταγματικότητας των διατάξεων του ν.3838/2010, αφενός για την απόδοση ελληνικής ιθαγένειας σε τέκνα αλλοδαπών (άρθρο 1 παρ. 1, 2 και 6 και άρθρο 24), και αφετέρου, για τη συμμετοχή αλλοδαπών τρίτων χωρών στις εκλογές της τοπικής αυτοδιοίκησης (άρθρα 14 έως 21).

Όσον αφορά την πρώτη εκ των προσβαλλόμενων ρυθμίσεων που αφορά την διαδικασία κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας των τέκνων των μεταναστών, το Δ΄ τμήμα του Ανώτατου Ακυρωτικού Δικαστηρίου αποφάνθηκε ότι η πολιτογράφηση

δεν πρέπει να γίνεται με αμιγώς τυπικές προϋποθέσεις, όπως ο χρόνος διαμονής του αιτούντος στην Ελλάδα ή η φοίτηση του σε ελληνικό σχολείο επί ορισμένο χρόνο, όπως προβλέπεται στο ν.3838/2010, αλλά με «εξατομικευμένη κρίση περί της συνδρομής της ουσιαστικής προϋποθέσεως του δεσμού προς το ελληνικό έθνος του αιτούντος την πολιτογράφηση αλλοδαπού, δηλαδή την εκ μέρους του εθελούσια αποδοχή των αξιών που συνάπτονται προς τον ελληνισμό και την εντεύθεν απόκτηση της ελληνικής συνειδήσεως». Για το Συμβούλιο της Επικρατείας, η ανηλικότητα των τέκνων αλλοδαπού και η αυτοδίκαιη απόκτηση της ιθαγένειας, υπό τις προϋποθέσεις της νόμιμης και μόνιμης διαμονής των γονέων τους, της μονομερούς δήλωσης και της φοίτησης στην ελληνική εκπαίδευση, συνιστούν ανεπαρκή κριτήρια για την βεβαίωση του στοιχείου ένταξης στον ελληνισμό και μη αξιολογήσιμα από τα διοικητικά όργανα σε σχέση με το βασικό κριτήριο της εθνικής συνείδησης.

Τρία χρόνια μετά, με την υπ' αριθμόν 460/2013 η Ολομέλεια του Συμβουλίου της Επικρατείας κρίνει οριστικά ως αντισυνταγματικές τις διατάξεις των άρθρων 1Α του Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας και των άρθρων 14, 21 και 24 του ν.3838/2010. Παράλληλα ακυρώνονται αντίστοιχα οι υπουργικές αποφάσεις του Υπουργού Εσωτερικών για την απονομή ιθαγένειας. Οι συνέπειες της απόφασης αυτής είναι η ακύρωση όλων των πράξεων απονομής ιθαγένειας από το 2010 σε όσους είτε γεννήθηκαν στην Ελλάδα από αλλοδαπούς γονείς είτε φοίτησαν σε ελληνικά σχολεία.

Τα παιδιά της δεύτερης γενιάς μεταναστών που γεννήθηκαν, πηγαίνουν ή έχουν πάει σχολείο στην Ελλάδα, θα αντιμετωπίζονται εφεξής με τον ίδιο τρόπο που αντιμετωπίζονται οι ενήλικοι αλλοδαποί που έχουν νομιμοποιηθεί με τον τελευταίο νόμο του 2005. Με άλλα λόγια, θα αντιμετωπίζονται ως νεοεισερχόμενοι στη χώρα. Κι αυτό, διότι η ελληνική Παιδεία, η ζύμωση στους κόλπους της ελληνικής κοινωνίας, δεν κρίνονται επαρκείς ενδείξεις ένταξης στην κοινωνία σύμφωνα με τη συγκεκριμένη απόφαση. Η «έλλειψη ελληνικού αίματος» απαιτεί, κατά την απόφαση, να κρίνεται κάθε παιδί ξεχωριστά, ώστε να διαπιστωθεί εάν είναι φορέας ελληνικής συνείδησης.

Κάποια μερίδα μελετητών, η οποία είναι σύμφωνη με τη μειωηφούσα άποψη του Δ' τμήματος του ΣτΕ, διαπιστώνει ότι από την αρχή συγκρότησης του ελληνικού έθνους «κανένας δεν είχε Έλληνα πατέρα, διότι απλά δεν υπήρχαν Έλληνες πολίτες». Αργότερα, ταυτόχρονα με το δίκαιο του αίματος, δηλαδή την κτήση της ιθαγένειας

του πατέρα (και της μητέρας από το 1984), έχουμε τις «αθρόες πολιτειοποιήσεις» δηλαδή μαζικές κτήσεις ελληνικής ιθαγένειας. Διατυπώνεται λοιπόν ότι η ιδέα της εδαφικότητας είναι συνυφασμένη με την ιστορική εκδοχή του νεωτερικού κράτους. Ή όπως διατυπώνεται στην Αιτιολογική έκθεση του σχέδιο νόμου για το ν.3838/2010 (σελ.2), θεωρείται υπερβάλλουσα η ανησυχία για τον υποτιθέμενο κίνδυνο «εθνικής αλλοίωσης» ή «αφελληνισμού».

Στον αντίποδα αυτής της άποψης, η απόφαση του ΣτΕ δικαιώνει εκείνους που υποστηρίζουν ότι «η ιδέα της κοινής καταγωγής του λαού, κατοχυρώνεται ως δίκαιο του αίματος και θεσπίζεται ως ιδεολογική προϋπόθεση της διάκρισης ανάμεσα στο γηγενές και το ξένο» (Τσουκαλάς, 2010). Και ότι η αρχή του δικαίου του εδάφους και της απόκτησης της ελληνικής ιθαγένειας πριν την ενηλικίωση δεν αποδεικνύει την από πρόθεση διεκδίκηση για την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας από τους ενδιαφερομένους (Παυλόπουλος, 2011).

Σε κάθε περίπτωση, υποστηρίχθηκε από πολλούς ότι ο κίνδυνος που ελλοχεύει δεν είναι εκείνος της αλλοίωσης της εθνικής ομοιογένειας, αλλά ο κοινωνικός αποκλεισμός και η περιθωριοποίηση, που δεν χωρά σε ένα δημοκρατικό σύστημα (Παύλου, 2009, σελ. 4). Έτσι, επιστρέφοντας στο προηγούμενο νομικό καθεστώς, μία μεγάλη μεταναστευτική ομάδα η οποία έχει αναπτύξει ισχυρούς δεσμούς με τη χώρα, όσα χρόνια κι αν περάσουν δουλεύοντας, θα κινδυνεύουν ανά πάσα στιγμή να χάσουν την άδειά τους για τον ένα ή τον άλλο τυπικό λόγο, μεταπίπτοντας στην κατάσταση απόλυτου κοινωνικού αποκλεισμού και περιθωριοποίησης. Και τα παιδιά τους μεγαλώνουν με την αγωνία ότι η ενηλικίωσή τους θα σημάνει ενδεχομένως το πέρασμά τους στην «παρανομία» ή την πιθανή απέλασή τους μετά τα 21 τους χρόνια.

Νόμος 4332/2015

Η απόφαση του ΣτΕ για την αντισυνταγματικότητα του νόμου 3838/2010 και η συνακόλουθη αναστολή της διαδικασίας απονομής ιθαγένειας από τον τότε αναπληρωτή Υπουργό Εσωτερικών με το από 15.11.2012 έγγραφό του, δημιούργησε ένα νομικό κενό. Το αποτέλεσμα ήταν μία ματαιωμένη κοινωνική προσδοκία. Κάποια παιδιά πρόλαβαν να πάρουν την ιθαγένεια, κάποιες άλλες αιτήσεις μείναν εκκρεμείς και κάποια άλλα παιδιά δεν πρόλαβαν καν να κάνουν αιτήσεις.

Με τον νόμο 4332/2015 «Τροποποίηση διατάξεων Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας- Τροποποίηση του ν.4251/2014» γίνεται προσπάθεια να αντιμετωπιστεί αυτή η νομική εκκρεμότητα. Το νομοσχέδιο για την τροποποίηση του Κ.Ε.Ι. είχε δημοσιοποιηθεί και από την προηγούμενη κυβέρνηση (ΝΔ) (με δυνατότητα χορήγησης ελληνικής ιθαγένειας στη 2η γενιά μόνο κατόπιν φοίτησης), το Δεκέμβριο του 2014, δεν κατατέθηκε όμως στη Βουλή λόγω προκήρυξης των εκλογών της 25ης Γενάρη 2015. Για την κατάρτιση του νομοσχεδίου λήφθηκε υπόψη η απόφαση του ΣτΕ κάτι το οποίο αντανακλά την ανάγκη ο νόμος να αντέξει στον χρόνο. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει στην τοποθέτησή της στην βουλή τον Ιούνιο του 2015, η πρώην αναπληρώτρια υπουργός εσωτερικών και διοικητικής ανασυγκρότησης, Τασία Χριστοδουλοπούλου:

«Θέλαμε να μην μπει ο νόμος που θα ψηφιστεί στην βουλή σε νέα δικαστική περιπέτεια, θέλαμε οι διατάξεις αυτού του νόμου να ισχύσουν για χρόνια και να μπορούν αυτά τα παιδιά να αποκτήσουν την ιθαγένεια, να γίνουν έλληνες πολίτες και να μπορούν να διαμορφώσουν το μέλλον τους στην χώρα μας».

Με αυτή την έννοια υπολογίστηκαν:

- α) όλες οι ρυθμίσεις που αφορούσαν στην αντισυνταγματικότητα, όπως όρισε η απόφαση 460/2013
- β) οι απόψεις που είχαν εκφράσει δημόσια τα κόμματα σε μία προσπάθεια ο νόμος να απηχεί τις ποικίλες απόψεις που υπήρξαν γύρω από αυτό το ζήτημα. Έτσι λήφθηκαν υπόψη οι εκφρασμένες απόψεις των κομμάτων και άρα το νομοσχέδιο προς ψήφιση της προηγούμενης κυβέρνησης όπου κάποιες διατάξεις λήφθηκαν αυτούσια

- γ) τις ανεξάρτητες αρχές που έχουν αποφανθεί για το ζήτημα από το 2010
- δ) την κοινωνία των πολιτών τις οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τις μεταναστευτικές οργανώσεις, τους ίδιους τους ανθρώπους που περίμεναν με αγωνία για την ρύθμιση της ζωής τους (Χριστοδουλοπούλου, 2015).

Με τον νόμο 4332/2015 ο νομοθέτης πλέον σχετίζει την απόκτηση της Ελληνικής Ιθαγένειας με τη φοίτηση του αλλοδαπού σε σχολείο στην Ελλάδα, συγκεκριμένα διακρίνονται οι παρακάτω βασικές κατηγορίες:

- α) Κτήση Ε.Ι. λόγω γέννησης στην Ελλάδα και φοίτησης σε Ελληνικό σχολείο
- β) Κτήση Ε.Ι. από ανήλικο ή ενήλικο που έχει ολοκληρώσει επιτυχώς 9 τάξεις πρωτοβάθμιας & δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ή 6 τάξεις δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης
- γ) Κτήση Ε.Ι. από απόφοιτο Τμήματος ή Σχολής ελληνικού ΑΕΙ ή ΤΕΙ εφόσον διαθέτει απολυτήριο τίτλο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης από σχολείο στην Ελλάδα

Συγκεκριμένα, ως προς την πρώτη περίπτωση το άρθρο 1Α του νόμου 4332/2015, αντικαθίσταται και η ιθαγένεια αποκτάται με δήλωση και αίτηση σε συνάρτηση δύο κριτηρίων: (α) κατά την υποβολή της αίτησης δήλωσης το παιδί αλλοδαπού πρέπει να είναι εγγεγραμμένος στην Α τάξη ελληνικού σχολείου της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και να έχει συνεχή παρακολούθηση του ελληνικού σχολείου (άρθρο 1 παρ. 1 εδ. α) και (β) προηγούμενη συνεχής διαμονή του ενός εκ των γονέων του επί πέντε τουλάχιστον έτη πριν από την γέννησή του. Αν το τέκνο γεννήθηκε πριν τη συμπλήρωση της ως άνω πενταετούς διαμονής, το δικαίωμα κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας θεμελιώνεται με τη συμπλήρωση δεκαετούς συνεχούς νόμιμης διαμονής του γονέα (άρθρο 1, παρ 1, εδ. β)

Η συγκεκριμένη ρύθμιση εξισορροπεί ανάμεσα στην ανάγκη για ρύθμιση και στην συνταγματικότητα της διάταξης. Το ΣτΕ με την απόφαση 460/2013 δεν αποφάνθηκε ποτέ, ότι τα παιδιά που γεννιούνται στην Ελλάδα δεν αποτελούν μία ξεχωριστή κατηγορία για την οποία δεν υπάρχει ανάγκη νομοθετικής ρύθμισης. Αντίθετα, «είπε» ότι για τα παιδιά που γεννήθηκαν στην Ελλάδα και αποκτούν την ελληνική ιθαγένεια, πρέπει να τίθενται περισσότερες προϋποθέσεις από αυτές που έθετε ο νόμος 3838/2010.

Εφόσον με την προηγούμενη ρύθμιση θεωρούνταν αντισυνταγματικό ένα παιδί να πάρει την ελληνική ιθαγένεια του οποίου οι γονείς έχουν 5 χρόνια νόμιμης παραμονής, με την νέα ρύθμιση ο ένας τουλάχιστον γονέας πρέπει να έχει 5 χρόνια νόμιμης διαμονής στην χώρα και το παιδί να έχει φτάσει έξι χρονών για να εγγραφεί στην πρώτη δημοτικού και κατά το χρόνο υποβολής της δήλωσης για να αποκτήσει την ελληνικής ιθαγένεια θα πρέπει τουλάχιστον ο ένας γονέας να διαθέτει ισχυρό τύπο άδειας (άδεια αορίστου χρόνου, επί μακρόν διαμένοντος κλπ). Αυτό σημαίνει πως για ένα παιδί θα πρέπει ο γονιός να ζει στην Ελλάδα τουλάχιστον 11 χρόνια για να πάρει ιθαγένεια.

Στην περίπτωση που δεν υπάρχουν οι προϋποθέσεις αυτές, τότε αυτόματα η μεταφορά του δικαιώματος γίνεται μετά από 10 χρόνια. Αυτό σημαίνει πως κάποιος μετανάστης του οποίου το παιδί γεννήθηκε πριν τα 5 χρόνια της νόμιμης παραμονής στην χώρα, τότε το δικαίωμά του δεν θα ασκηθεί στα 5 αλλά στα 10 χρόνια. Η διάταξη αυτή είναι ιδιαιτέρως αυστηρή καθώς αποκλείει πάρα πολλά παιδιά στο να πάρουν την ιθαγένεια. Ενώ μπορεί κάποιος στα 7 χρόνια να πολιτογραφηθεί και να πάρει το παιδί του την ελληνική ιθαγένεια, η διάταξη αυτή στην ουσία μεταφέρει το δικαίωμα στα 11 χρόνια.

Επίσης, μετά το άρθρο 1Α του Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας προστίθεται άρθρο 1Β το οποίο διακρίνει δύο κατηγορίες που θεμελιώνουν το δικαίωμα απόκτησης της ιθαγένειας. Συγκεκριμένα το άρθρο 1Β ορίζει:

1. Ανήλικος αλλοδαπός που κατοικεί μόνιμα και νόμιμα στην Ελλάδα θεμελιώνει δικαίωμα κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας λόγω φοίτησης σε ελληνικό σχολείο, εφόσον έχει ολοκληρώσει επιτυχώς την παρακολούθηση είτε εννέα τάξεων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είτε έξι τάξεων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.
2. Αλλοδαπός που κατοικεί μόνιμα και νόμιμα στην Ελλάδα και είναι απόφοιτος Τμήματος ή Σχολής ελληνικού ΑΕΙ ή ΤΕΙ θεμελιώνει δικαίωμα κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας εφόσον διαθέτει απολυτήριο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ελληνικού σχολείου στην Ελλάδα. Η δήλωση-αίτηση της παραγράφου 3 υποβάλλεται εντός αποκλειστικής προθεσμίας τριών (3) ετών από την ημερομηνία αποφοίτησης από Τμήμα ή Σχολή ελληνικού ΑΕΙ ή ΤΕΙ.

Με το άρθρο 2 του νόμου 4332/2015 (Μεταβατικές διατάξεις) ρυθμίζονται τα ζητήματα των εκκρεμών αιτήσεων κτήσης ιθαγένειας των παραγράφων 1 έως 6 του άρθρου 1Α του ΚΕΙ όπως είχε τροποποιηθεί με την παρ. 2 του άρθρου 1 του νόμου 3838/2010.

Συγκεκριμένα οι αιτήσεις που εκκρεμούν είτε στις αρμόδιες υπηρεσίες των οικείων Αποκεντρωμένων Διοικήσεων είτε στις αρμόδιες υπηρεσίες των οικείων Δήμων πλέον εξετάζονται υπό τους όρους του άρθρου 1Α και 1Β του Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας, όπως αυτά τροποποιούνται με το άρθρο 1 του νόμου 4332/2015, πλην της καταβολής του προβλεπόμενου παραβόλου.

Κεφάλαιο 3

Μεθοδολογία της έρευνας

3.1 Σκοπός / ερευνητικά ερωτήματα

Γενικός σκοπός εργασίας είναι η περιγραφή των προβλημάτων των παιδιών με μεταναστευτικό υπόβαθρο και αφετέρου η διερεύνηση των βιωμάτων και των εμπειριών τους στο πλαίσιο της δράσης τους στην ελληνική κοινωνία συναρτήσει των πολιτικών για την ενσωμάτωσή τους. Κεντρικό ερευνητικό ερώτημα αποτελεί η κατανόηση και ερμηνεία των προσωπικών εμπειριών τους σχετικά με το πώς βιώνουν και νοηματοδοτούν το νομικό καθεστώς στο οποίο βρίσκονται. Επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα που υπηρετούν την εμπειρική έρευνα αποτελούν:

- Ποιο είναι το νόημα που δίνουν σχετικά με την ταυτότητα που έχουν αναπτύξει;
- Πως σχεδιάζουν την ζωή τους;
- Τι βλέπουν στην τελευταία νομοθετική ρύθμιση και πως την σχολιάζουν;

3.2 Μέθοδος της Έρευνας

Για την περιγραφή των προβλημάτων των παιδιών αυτών όπως και την διερεύνηση των εμπειριών και βιωμάτων τους θεωρήθηκε κατάλληλη η ποιοτική μεθοδολογική προσέγγιση. Η προσέγγιση αυτή υπαγορεύτηκε από το είδος των ερευνητικών ερωτημάτων που στην προκειμένη περίπτωση, εστιάζουν στις αντιλήψεις, τις στάσεις και τα συναισθήματα των ίδιων των παιδιών με μεταναστευτικό υπόβαθρο.

Ως γενικότερη ερευνητική μέθοδος επιλέχτηκε η σε βάθος ποιοτική συνέντευξη. Η μέθοδος αυτή επιτρέπει στον ερευνητή να κατευθύνει τον ερωτώμενο σε βασικά θέματα, ενώ ο ερωτώμενος αναπτύσσει τις σκέψεις και τις απόψεις του ελεύθερα και σε βάθος. Ο σκοπός της συνέντευξης αυτού του τύπου είναι η παραγωγή / συλλογή όσο το δυνατόν πλουσιότερων δεδομένων για τις εμπειρίες, τις απόψεις, τις στάσεις και τις αναπαραστάσεις των συμμετεχόντων στην ερευνητική διαδικασία (Ιωσηφίδης, 2008, σσ. 111-112).

Για την συλλογή των ποιοτικών δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το εργαλείο της συνέντευξης με την χρήση μαγνητοφώνου και σημειώσεων. Το εργαλείο της συνέντευξης επελέγη καθώς βοηθά στην απόσπαση ιδιαίτερων πληροφοριών, μέσα στις οποίες εμπεριέχονται οι αξίες και οι αντιλήψεις των ερωτώμενων (Mason, 2002). Μπορεί με άλλα λόγια να αναδείξει τα ποιοτικά χαρακτηριστικά που φέρει το κάθε κοινωνικό υποκείμενο για το υπό διερεύνηση ζήτημα.

3.3 Οδηγός Συνέντευξης και Θεματικοί Άξονες

Για την υλοποίηση των συνεντεύξεων συγκροτήθηκε οδηγός συνέντευξης με ημι-δομημένες ερωτήσεις ανοικτού τύπου. Αυτός ο τύπος των ερωτήσεων κρίθηκε καταλληλότερος για την επιτυχή διεξαγωγή της έρευνας καθώς αποτελεί μεν ένα σύνολο προκαθορισμένων ερωτήσεων, παρέχει δε, ευελιξία ως προς την σειρά εκπλήρωσης τους, προσαρμογή του ύφους και του τρόπου εκφοράς τους ανάλογα με τον ερωτώμενο, όπως επίσης και την δυνατότητα προσθαφαίρεσης τους με βάση την ροή της συζήτησης (Ιωσηφίδης, 2008: 112).

Οι θεματικοί άξονες που βασίστηκαν οι συνεντεύξεις ήταν τρεις:

Ο πρώτος θεματικός άξονας αναφέρεται στην ζωή των παιδιών στην Ελλάδα και τα προβλήματα που συνάντησαν εξαιτίας της διαφορετικότητάς τους. Σχετίζεται δηλαδή με την καθημερινότητα της ζωής των παιδιών των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία και των τρόπων με τους οποίους νοηματοδοτούν την ιθαγένεια ως μια διχοτομική νομικο-πολιτική κατασκευή. Τις διαχωριστικές δηλαδή γραμμές που συνεπάγεται το πλαίσιο απόδοσης της τελευταίας μεταξύ γηγενών και ξένων, μεταξύ Ελλήνων και μεταναστών.

Ο δεύτερος θεματικός άξονας αποσκοπεί στην ανάδειξη των συναισθημάτων τους και του τρόπου που βιώνουν το νομικό καθεστώς στο οποίο βρίσκονται. Αφορά δηλαδή στα βιώματα που προξενούνται και στα ιδιαίτερα συναισθήματα που διαμορφώνουν την ψυχολογία αυτών των παιδιών μέσα από τις διαδικασίες των κοινωνικών διακρίσεων. Την «γεύση» που αφήνει δηλαδή στα παιδιά των μεταναστών η αίσθηση ότι δίχως την απόδοση ιθαγένειας αντιμετωπίζονται διαφορετικά. Σαν υποκείμενα που διαφέρουν από τους υπόλοιπους, παρά την ρητορική της τυπικής ισότητας. Παρά το γεγονός ότι ζουν νόμιμα και μόνιμα στη χώρα που έχουν γεννηθεί, κοινωνικοποιηθεί και μεγαλώσει.

Ο τρίτος θεματικός άξονας έχει ως στόχο την καταγραφή των απόψεών τους σχετικά με την τελευταία νομοθετική ρύθμιση για την ιθαγένεια. Εστιάζει δηλαδή στην τελευταία νομοθετική παρέμβαση του ελληνικού κράτους, η οποία ουσιαστικά ρυθμίζει τους κανόνες ισότιμης πρόσβασης τους στην ελληνική πολιτική κοινότητα. Κυρίως όμως αναφέρεται στις επιφυλάξεις και την δυσπιστία που έχουν γεννηθεί στα παιδιά αυτά με βάση την ιστορία της μεταναστευτικής πολιτικής του ελληνικού κράτους τα τελευταία τριάντα χρόνια. Έναν συγκεκριμένο δηλαδή τρόπο διαχείρισης τόσο των γονέων τους, όσο και των ίδιων που δεν τους προσέφερε το συναίσθημα της ασφάλειας στον τόπο που ανέπτυξαν τους βιοτικούς δεσμούς τους.

3.4 Πληθυσμός και διαμόρφωση δείγματος

Η υλοποίηση των συνεντεύξεων έγινε σε πληθυσμό νέων αλλοδαπών αλβανικής υπηκοότητας που ζουν στην ευρύτερη περιοχή της Αττικής και στην Κόρινθο. Η επιλογή της συγκεκριμένης ομάδας μεταναστών οφείλεται στο γεγονός ότι αποτελούν την πολυπληθέστερη μεταναστευτική ομάδα στην Ελλάδα. Τα κριτήρια που λήφθηκαν υπόψη για τον καθορισμό του δείγματος, επικεντρώθηκαν σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά των ερωτώμενων με κυρίαρχα την ηλικία, το φύλο, την επαγγελματική ταυτότητα και το νομικό καθεστώς. Στο πλαίσιο αυτό διενεργήθηκαν αρκετές «διερευνητικές» επαφές για την δημιουργία δείγματος που να εκφράζει τα παραπάνω χαρακτηριστικά. Συγκεκριμένα το δείγμα που προέκυψε απαρτιζόταν από την συμμετοχή των εξής συνεντευξιαζόμενων⁷ με τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

1. Κρεσνίκ, 19 χρονών, φοιτητής
2. Οργέστα 21 χρονών, φοιτήτρια
3. Ελζάνα, 22 χρονών, επί πτυχίω
4. Νερτίλα, 25 χρονών, απόφοιτη ΑΕΙ, άνεργη
5. Αγκρόν, 24 χρονών - μεταπτυχιακός φοιτητής
6. Μπλερίμ, 26 χρονών – ιδιωτικός υπάλληλος

⁷ Τα ονόματα των συνεντευξιαζόμενων στην παρούσα έρευνα, αναφέρονται ύστερα από την έγκρισή τους

Η πρόσβαση στο πεδίο επιχειρήθηκε με την τεχνική της χιονοστιβάδας. Ξεκινώντας από άτομα του οικείου περιβάλλοντος του ερευνητή που διαμένουν μόνιμα στην Κόρινθο υπήρξε η περιγραφή των προσώπων που θα ταίριαζαν στους σκοπούς της έρευνας. Κατόπιν της υπόδειξης μίας κατάλληλης περίπτωσης υπήρξε μια αρχική ενημερωτική επαφή σχετικά με το πλαίσιο της συζήτησης. Οι επόμενες επαφές προέκυπταν κατόπιν υπόδειξης των πρώτων συνεντευζιαζόμενων. Ακολούθηθηκε επομένως, υπό μια έννοια, και η τεχνική της χιονοστιβάδας.

3.5 Πρόσβαση στο πεδίο και διεξαγωγή των συνεντεύξεων

Η διεξαγωγή των συνεντεύξεων έλαβε χώρα κατά τους μήνες Ιούνιο και Ιούλιο του 2017 στην Αθήνα και την Κόρινθο. Προβλήματα πρόσβασης στο πεδίο δεν υπήρξαν ιδιαίτερα, λόγω των συστάσεων οικείων στα πρόσωπα της έρευνας γεγονός που επέτρεπε μία γρήγορη οικοδόμηση εμπιστοσύνης. Αντικειμενικές δυσκολίες δεν υπήρχαν, δεδομένου ότι πρόκειται για άτομα νεαρής ηλικίας που στην πλειοψηφία τους έχουν έρθει σε μικρή ηλικία στην Ελλάδα.

Γινόταν γνωστός ο στόχος της έρευνας και οριζόταν η συνάντηση, είτε στο χώρο κατοικίας των ερωτώμενων είτε σε κάποιο άλλο διαθέσιμο χώρο. Τελικώς οι συναντήσεις έγιναν σε ήσυχο μέρος, καφετέρια κατά ημέρες και ώρες που μπορούσαν. Η κάθε συνέντευξη διαρκούσε κατά μέσο όρο 60 λεπτά. Με βάση την διαμόρφωση αυτού του πλαισίου στη συνέχεια ακολουθούν τα ευρήματα που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις της έρευνας.

Κεφάλαιο 4

Αποτελέσματα

Στο κεφάλαιο αυτό θα επιχειρηθεί η παρουσίαση των ευρημάτων που προέκυψαν από την εμπειρική έρευνα σε παιδιά μεταναστών. Αυτά θα αναδειχθούν με την μορφή θεματικών αξόνων, οι οποίοι παρουσιάζονται κατά σειρά στη συνέχεια. Το βασικό ερώτημα στο οποίο κλήθηκε να απαντήσει η εμπειρική έρευνα είναι η περιγραφή των προβλημάτων των παιδιών με μεταναστευτικό υπόβαθρο, τα συναισθήματά τους και οι τρόποι βιώματος αυτής της κατάστασης ως συνάρτηση του νομικού καθεστώτος το οποίο και ρυθμίζει την ζωή τους στην ελληνική κοινωνία.

Με βάση αυτή τη συλλογιστική στη συνέχεια παρουσιάζονται και αναλύονται τρεις διακριτοί θεματικοί άξονες.

Άξονας 1ος: Η ζωή των παιδιών των μεταναστών και τα προβλήματα της «αλλοδαπότητας»

Ο πρώτος θεματικός άξονας αναφέρεται στο φαινόμενο ετεροκατασκευής των παιδιών των μεταναστών ως «άλλων». Ο πληθυσμός στον οποίο ελήφθησαν συνεντεύξεις αποτελείται από παιδιά που γεννήθηκαν στην Ελλάδα ή ήρθαν μικρά στη χώρα μας. Πρόκειται δηλαδή για παιδιά που μεγάλωσαν σε μεγάλο βαθμό ως ελληνόπουλα. Πήγαν δηλαδή σε ελληνικό σχολείο, κοινωνικοποιήθηκαν σε ελληνικές γειτονιές πλάι σε παιδιά Ελλήνων γονέων, έζησαν σε ελληνικές πόλεις ή χωριά, εθίστηκαν μέσα στις ελληνικές αντιλήψεις και στάσεις ζωής, έκαναν κτήμα τους τα ήθη και τα έθιμα της ελληνικής κοινωνίας.

Πρόκειται δηλαδή για ανθρώπους που οι ίδιοι ούτε επέλεξαν, ούτε βίωσαν την μεταναστευτική διαδικασία. Είναι άνθρωποι που έχουν επιφορτιστεί τις προσδοκίες των γονέων τους για κοινωνική ένταξη στη χώρα που εκείνοι επέλεξαν να μεταναστεύσουν και όχι οι ίδιοι. Έχουμε να κάνουμε δηλαδή με παιδιά των οποίων βασική ιδιαιτερότητα είναι ότι οι γονείς τους ήταν μετανάστες, αλλά, εκείνα μεγάλωσαν μέσα στο ελληνικό κράτος μαζί με τα παιδιά των Ελλήνων. Πολλά από αυτά επεδίωξαν την κοινωνική κινητικότητα μέσω της εκπαίδευσης, έκαναν φίλους και φίλες Έλληνες και, κυρίως, γνώρισαν σαν πατρίδα τους την Ελλάδα. Παρά όμως

αυτή την θεωρητικά ομαλή και εύλογη πορεία ζωής, μετά τα 18 τους, δεν είχαν υποψιαστεί πως το ελληνικό κράτος τους επεφύλασσε διαφορετική αντιμετώπιση. Μια αντιμετώπιση η οποία δεν συνάδει, ούτε σχετίζεται με οποιοδήποτε πλαίσιο ενσωμάτωσης. Αντίθετα, με βάση την φιλοσοφία της μεταναστευτικής πολιτικής που εδραιώθηκε τα προηγούμενα χρόνια αντιμετωπίζει τα παιδιά αυτά ως μετανάστες.

Ο Αγκρόν, αναφέρει χαρακτηριστικά:

«Σε ηλικία τεσσάρων ετών έρχομαι κανονικά στην Ελλάδα, ξεκινάω το νηπιαγωγείο... εεεε τα χαρτιά μου είναι νόμιμα κανονικά. Περνάω και στο πανεπιστήμιο.

Ερ. Πότε κατάλαβες ότι εσύ έχεις πρόβλημα;

«...όταν στο λύκειο ήρθε η ώρα να πάμε την πολυπόθητη πενθήμερη, ήταν για να πάμε εξωτερικό και ενώ ήμουν το αγαπημένο παιδί της τάξης, είχα άριστες σχέσεις με τους καθηγητές και τους συμμαθητές μου, ... Δεν είχα το διαβατήριό μου. Έληγε λίγες μέρες πριν φύγω. Με αποτέλεσμα να τρέχω σε όλες τις υπηρεσίες να προσπαθήσω να επιταχύνω την διαδικασία να ανανεωθεί το διαβατήριό μου. Να μην μπορώ να κάνω τίποτα για αυτό, να προσπαθεί ο ίδιος ο διευθυντής του Λυκείου για να με βοηθήσει. Εεεε όχι τίποτα άλλο αλλά ήταν λίγο ανόητο, ένας μαθητής τους, αριστούχος να σπουδάζει και να μην δικαιούται να συμμετέχει, ας την αποκαλέσουμε εκπαιδευτική εκδρομή μαζί με τους υπόλοιπους συμμαθητές».

Κρεσνίκ

Ερ. Για πες μου Κρεσνίκ, έχεις νιώσει να σε αντιμετωπίσουν ποτέ διαφορετικά από τους συνομήλικους σου / φίλους σου;

Απ. «...Είμασταν ένα απόγευμα όλοι μαζί και πίναμε καφέ με τα φιλαράκια μου και κάποιος είπε, αν μας ήρθε το έγγραφο από την στρατολογική υπηρεσία για να παρουσιαστούμε στο στρατό. Εγώ δεν είχα λάβει κάποιο τέτοιο έγγραφο μέσω του ταχυδρομείου, και είπα στους υπόλοιπους ότι δεν μου έχει σταλεί κάτι ανάλογο. Αργότερα, όταν πήγα σπίτι, ρώτησα τους γονείς μου αν έχει έρθει κάποιο τέτοιο έγγραφο. Εκείνοι με κοίταξαν απορημένοι, και μου είπαν: *Μα δεν είσαι έλληνας...!; Πως θα πας στρατό στην Ελλάδα; Άμα θες στρατό, πήγαινε στην Αλβανία!*

Και τους λέω εκνευρισμένος: *στην Αλβανία...; Μα δεν την ξέρω! Πατρίδα μου είναι η Ελλάδα! Εγώ εδώ γεννήθηκα!*

Νερτίλα

Απ. «Υπάρχουν αυτά τα προγράμματα εργασίας που βγάζει η ΕΕ ως πούμε, τρίμηνα ή πεντάμηνα, αυτά τα γνωστά που αρκετοί φίλοι μου υπαχθήκανε και πήγαν και αυτόματα εσύ ήσουν και από αυτό εκτός».

«Η όταν ήμουν στο πανεπιστήμιο, ο καλύτερος φοιτητής κάθε εξάμηνο δικαιούταν από τον νόμο επίδομα 1000 € κάθε χρόνο και κάτι μείωση ενοικίου, κάτι τέτοια. Και επειδή ο πρώτος στην χρονιά μου και ο δεύτερος ήταν αλβανοί, δηλ. εγώ και ένας φίλος μου, το επίδομα αυτό δεν το παίρναμε εμείς, αλλά πήγαινε κατευθείαν στον τρίτο που ήταν έλληνας. Και έτσι από ένα μέσο όρο 9 που είχε ο πρώτος αλβανός φοιτητής, πήγαινε σε κάποιον που είχε 7.5».

Ερ. Αυτό πως επηρέαζε την σχέση σου με τους συμφοιτητές σου ή με τους καθηγητές σου;

Απ. «Στην αρχή είχα νευριάσει, επειδή από τι στιγμή που εγώ σπουδάζω σε ελληνικό πανεπιστήμιο έπρεπε το πανεπιστήμιο να με θεωρεί φοιτητή του και να έχω τα ίδια δικαιώματα όπως ο κάθε άλλος έλληνας φοιτητής. Και όταν έρχεσαι να επιβραβεύσεις το καλύτερο, και ξέρεις ότι αυτός ο καλύτερος δεν μπορεί να επιβραβευτεί και είναι μέλος του πανεπιστημίου μας και ο οποίος αυτός μπορεί να εκπροσωπήσει «άξια» το πανεπιστήμιο στο μέλλον, ξέρω εγώ σε οτιδήποτε που ήταν πανελλαδικό αν υπήρξε κάποιος οργανισμός που να βλέπει πως πάνε αυτά σε κάθε πανεπιστήμιο. Η ουσία είναι ότι ο καλύτερος φοιτητής σου είναι με 7.5 δια του νόμου! Δηλαδή είναι τρελό! Και στην αρχή το είχα κυνηγήσει και είχα πάει στον τότε πρόεδρο του τμήματος και αυτός είχε ρωτήσει αν γίνεται κάτι, μάλλον επειδή είχε αριστερές καταβολές όπως και να έχει γιατί του φαινόταν περίεργο από τη στιγμή που είσαι φοιτητής και τουλάχιστον έχεις τα ίδια δικαιώματα... όχι στο κράτος αλλά στο institution, το θεσμό του πανεπιστημίου δηλαδή, στο ίδρυμα... δυστυχώς μου απάντησε μετά από λίγο καιρό επειδή είχε ρωτήσει στο Υπουργείο Παιδείας και μου είπε πως είναι μόνο για έλληνες και όσους έχουν ευρωπαϊκή ιθαγένεια. Τόσο απλά! Δεν υπήρχε κάτι άλλο!»

«Και μου λέει ο Πρόεδρος, στενοχωρημένος «**δυστυχώς αυτοί είμαστε**», το θυμάμαι σαν τώρα δηλαδή...»

Οργέστα:

«...γεννήθηκα εδώ πριν από 21 χρόνια, οπότε πρακτικά δεν ήρθα εδώ. Είναι ο τόπος που γεννήθηκα, μεγάλωσα και είναι το μόνο μέρος που ξέρω. Όπως και ο αδερφός μου, οπότε είναι όλα αυτά τα 21 χρόνια όλη μου η ζωή».

Ερ. Πότε κατάλαβες ότι υπάρχει κάποιο πρόβλημα μαζί σου λόγω της ιθαγένειας;

«... υπάρχουν δύο σκέλη μακροσκελών λιστών με προβλήματα που μπορεί να προκύψουν αν δεν έχεις την ιθαγένεια. Το ένα είναι το κοινωνικό το οποίο σε επηρεάζει στο πως ζεις με τους

ανθρώπους και εμπλέκει μέσα και τον ρατσισμό και το άλλο είναι καθαρά το γραφειοκρατικό και των διαδικασιών. ... εεε, ας πούμε θυμάμαι από τα πρώτα πράγματα, τις πρώτες φορές που συνειδητοποίησα ότι κάτι είναι διαφορετικό, και ότι εγώ είμαι διαφορετική από τους άλλους, δηλαδή...., κατάλαβα το μηχανισμό της ιθαγένειας, ήταν όταν ήθελα να πάω στην Κωνσταντινούπολη στην πρώτη Λυκείου με το σχολείο»

Η λειτουργική πλευρά της ιθαγένειας, ως «διαφοροποιητική νομική κατασκευή συμμετοχής και αποκλεισμού» αποδεικνύεται ξεκάθαρα στις εμπειρίες των παιδιών αυτών. Η ιδιότητα του πολίτη λειτουργεί ως ένα μέσο πρόσβασης ή αποκλεισμού σε άυλα και υλικά αγαθά, σε υπηρεσίες και δικαιώματα. Είναι το εργαλείο εκείνο, το οποίο η πολιτεία χρησιμοποιεί για να αποφασίσει ποιους επιθυμεί να αναγνωρίζει για πολίτες της και ποιους όχι. Ποιους επιθυμεί να συμπεριλαμβάνει στην πολιτική της κοινότητα και ποιους επιλέγει να αφήσει εκτός των τειχών της.

Η διατήρησή των παιδιών των μεταναστών σε ένα καθεστώς κοινωνικής περιθωριοποίησης έχει ως αποτέλεσμα την δημιουργία κατηγοριών πολιτών διαφορετικής κλίμακας ή ημιπολιτών. Πρόκειται δηλαδή για την διάβρωση της τυπικής ισότητας, καθώς δημιουργούνται διαβαθμίσεις στην πρόσβαση στα δικαιώματα. Κατά προέκταση, δημιουργούνται ανισότητες στην πρόσβαση σε ευκαιρίες, προοπτικές, ελπίδα για ένα καλύτερο μέλλον στη χώρα που γεννήθηκαν. Στην ουσία αυτής της κατάστασης η οικογενειακή προέλευση είναι και εκείνη που καθορίζει την πορεία ζωής κάθε ανθρώπου και όχι μόνο η ατομική προσπάθεια.

Οργέστα:

Ερ. Πως έχει επηρεάσει την ζωή σου το γεγονός ότι δεν έχεις την ελληνική ιθαγένεια;

Απ. «... εεεε, η διαδικασία είναι γνωστή για μας. Ξέρω δεν είναι γνωστή για όλους τους υπόλοιπους. Μέχρι πρόσφατα, έπρεπε κάθε χρόνο να αιτιολογήσω ότι έχω λόγο ύπαρξης σε αυτή την χώρα. Από τότε που θυμάμαι τον εαυτό μου κάθε χρόνο προσκομίζω ένα φάκελο με τα δικαιολογητικά το οποίο σου παίρνει μεγάλο χρονικό διαστημα και πολλά ευρώ για να τα μαζέψεις. Μέσα σε αυτό πρέπει να έχω πάντα μία βεβαίωση σπουδών. Μία βεβαίωση σχολείου, μία βεβαίωση ότι κάνω κάτι. Οπότε εμένα αυτό που με σώζει τώρα και μπορώ και έχω άδεια παραμονής, γιατί χρειάζομαι άδεια παραμονής, είναι επειδή είμαι 21 χρόνια και πήρα τελικά αυτή την άδεια δεύτερης γενιάς...»

Αγκρόν:

Ερ. Αγκρόν, που εντοπίζεις το βασικότερο πρόβλημα που σου δημιουργεί η έλλειψη της ιθαγένειας;

Απ. «... κοίταξε, δεν μπορείς να ασκήσεις πολλά επαγγέλματα, πχ δεν μπορείς να δώσεις ΑΣΕΠ και να δουλέψεις στο δημόσιο, γενικότερα υπάρχουν πάρα πολλά επαγγέλματα τα οποία δεν μπορείς να αγγίξεις, επειδή δεν έχεις ιθαγένεια. Δηλαδή θυμάμαι, σου λένε όταν είσαι 17 και 18 χρονών και κάνεις το μηχανογραφικό σου, ότι εσύ επειδή δεν έχεις ιθαγένεια, δεν έχεις τις ίδιες επιλογές με τους συμμαθητές σου...»

Αυτή η παρουσίαση των μορφών δομικού αποκλεισμού που προκαλεί η ιθαγένεια και το δίκαιο των αλλοδαπών δείχνει ότι πρόκειται για ένα πολιτικό εργαλείο που εξυπηρετεί ποικίλους σκοπούς με πολλές και διαφορετικές διαστάσεις. Μια εξ' αυτών των διαστάσεων είναι η ρύθμιση της αγοράς εργασίας τόσο ως προς το διαθέσιμο εργατικό δυναμικό όσο και προς το επίπεδο αμοιβών. Μια τέτοια διαδικασία ένταξης και αποκλεισμού εξαναγκάζει τους «ευάλωτους» να συμβιβάζονται στους κανόνες της αγοράς.

Μια τέτοια παράμετρος, όπως και άλλες, εμφανίζουν έντονη επίδραση στα ιδιαίτερα βιώματα των παιδιών των μεταναστών. Η εσωτερίκευση των κοινωνικών διακρίσεων διαμορφώνει σημαντικά την ψυχοσύνθεσή τους και τους οδηγεί σε εκ νέου αισθήματα απογοήτευσης και ματαίωσης των προσδοκιών τους. Η κατάσταση αυτή παρομοιάζεται με ένα σταυροδρόμι, στο οποίο οι Έλληνες συνομήλικοι τους ακολουθούν μια διαδρομή με καλύτερες συνθήκες και πιο στέρεο δρόμο. Οι ίδιοι, τα παιδιά των μεταναστών, για να φτάσουν στον ίδιο προορισμό με τους Έλληνες πρέπει να περάσουν από έναν άλλο δρόμο. Ο δρόμος αυτός δεν είναι ομαλός. Αντίθετα είναι γεμάτος με εμπόδια και παγίδες, οι οποίες συχνά τους φέρνουν αντιμέτωπους με τον κίνδυνο της κοινωνικής εκτροπής. Αυτό είναι το αντικείμενο του θεματικού άξονα ευρημάτων που ακολουθεί.

Άξονας 2ος: Τα βιώματα των Παιδιών των Μεταναστών

Το δεύτερο σημαντικό σημείο της έρευνας έχει να κάνει με την ψυχολογική και συναισθηματική κατάσταση των παιδιών των μεταναστών. Κοινό στοιχείο των συνεντευξιαζόμενων είναι η αίσθηση ότι αποτελούν πολίτες δεύτερης κατηγορίας. Δεν αντιμετωπίζονται με ισοτιμία και δικαιοσύνη συγκριτικά με τους Έλληνες συνομήλικους τους. Με την ενηλικίωση τους το αίσθημα αυτό γίνεται ολοένα και εντονότερο. Η αποφοίτηση από την δευτεροβάθμια εκπαίδευση δεν συνοφάνεται με τα ίδια όνειρα και προσδοκίες με τους Έλληνες κι αυτό γιατί προμηνύεται ένας δρόμος γεμάτος αγκυλώσεις και προβλήματα.

Οι αρνητικές διακρίσεις που αντιμετωπίζονται σε σχέση με τους Έλληνες πολίτες είναι έκδηλες στο λόγο τους. Από τις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν αυτό αποτυπώνεται ανάγλυφα στις απαντήσεις και τις μαρτυρίες τους. Σύμφωνα με τους πληροφορητές της έρευνας η αίσθηση ότι θεωρούνται αντικείμενα και ότι αντιμετωπίζονται με χρησιμοθηρική οπτική και όχι με κοσμοπολιτική ευρύνοια από το κράτος είναι παγιωμένη. Το κράτος κοιτάζει πως θα «πάρει» ότι περισσότερο μπορεί από εκείνους, την στιγμή που δεν τους προσφέρει όλες τις ελευθερίες και τα δικαιώματα που θα μπορούσε να τους δώσει.

Αγκρόν

Ερ. Πες μου Αγκρόν βίωσες ποτέ διαφορετική αντιμετώπιση από την Δημόσια Διοίκηση λόγω του ότι δεν είχες την Ελληνική ιθαγένεια;

Απ. «... κοίτα, θα σου πω μία φορά στα 18 μου που βρέθηκα να ανανεώσω το βιβλιάριο υγείας και όταν έφτασε η σειρά μου η κοπέλα στο τμήμα μητρώου παίρνει το βιβλιάριο, δεν με είδα καν στα μάτια, έσκισε την σελίδα, πάτησε ένα X και έπαιξε την κασέτα ότι “ενήλικα παιδιά αλλοδαπών δεν δικαιούνται έμμεση ασφάλιση”. Εεεε... πάγωσα, γιατί στην ουσία αν δεν είχα το βιβλιάριο ασθενοείας αυτό ήταν στα βασικά δικαιολογητικά για να ανανεώσω το διαβατήριό μου. Όταν το ίδιο το κράτος σου αναιρεί την δυνατότητα να ανταποκριθείς στους νόμους που το ίδιο θεσπίζει είναι σαν να ψάχνει έμμεσους τρόπους να σε βγάλει από την μέση...!»

Οι απόψεις τους και οι προσωπικές τους εμπειρίες είναι αρνητικές ενώ έχουν δημιουργήσει το υπόστρωμα μιας αντίληψης περιορισμένων δικαιωμάτων και μιας πεποίθησης ότι αντιμετωπίζονται με πρακτικές υποτίμησης και εκμετάλλευσης. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Ελζάνας η οποία αναφέρθηκε με θυμό στον τρόπο που τους αντιμετωπίζει το ελληνικό κράτος.

Ελζάνα

Απ. «Θυμάμαι τον πατέρα μου ο οποίος έχει άδεια επί μακρόν διαμένοντος και έπρεπε να πάει να την ανανεώσει πρόσφατα. Είχαμε πάει μαζί στην Διεύθυνση αλλοδαπών και μετανάστευσης. Αυτό που μου έκανε πολύ εντύπωση ήταν η συμπεριφορά του υπαλλήλου ο οποίος ρωτούσε τον πατέρα μου εάν μένει στην Ελλάδα ή έμενε κάπου στην Ευρώπη και απλώς είχε έρθει για την ανανέωση. Και επειδή έχω διαβάσει τον νόμο, στην ουσία θέλει μόνο 3 φωτογραφίες για την ανανέωση, του ζητούσαν μία σειρά από έγγραφα για να δουν εάν μένει ή όχι στην Ελλάδα.

Θύμωσα πολύ και θυμάμαι τσακώθηκα τότε με τον υπάλληλο. Δηλαδή, δεν έχει λογική αυτό που κάνουν...! Ουσιαστικά, επειδή διαχειρίζονται τον φάκελό σου, με έμμεσο τρόπο βγάζουν έναν ιδιότυπο ρατσισμό δυσκολεύοντας σε στην διαδικασία, ενώ δεν μπορούν να αποδεχθούν το γεγονός ότι και εσύ έχεις δικαίωμα να αναζητήσεις μία καλύτερη ζωή σε κάποια άλλη χώρα της Ευρώπης. Μόνο που αυτό συμβαίνει χάρη στην Ελλάδα κατά την γνώμη τους. Και εδώ είναι το αστείο, καθώς σύμφωνα με την λογική τους θα περίμενε κανείς, εφόσον δεν θέλουν τους αλβανούς, να χαίρονται που έχουν την δυνατότητα να βρουν εργασία αλλού στην Ευρώπη και να αφήσουν την Ελλάδα. Και όμως, όχι, ούτε και αυτό θέλουν. Ουσιαστικά δεν ξέρουν τι θέλουν. Ξέρουν όμως καλά μόνο ένα πράγμα... πώς να σου κάνουν την ζωή δύσκολη!»

Ερ. Τι συναισθήματα σου προκάλεσε αυτή η εμπειρία;

Απ. «Δεν ξέρω. Ανάμεικτα συναισθήματα. Από την μία γελάω γιατί οι άνθρωποι αυτοί που είναι δημόσιοι υπάλληλοι, απλώς γίνονται γελοίοι με τις παράλογες και παράνομες απαιτήσεις τους. Από την άλλη, μου προκάλεσε βαθιά απογοήτευση ..., μία αντίφαση πώς να το πω..., και το λέω αυτό διότι ενώ αισθάνομαι αποδεκτή στον ευρύτερο κοινωνικό μου κύκλο με τους έλληνες και έχω μία φυσιολογική κοινωνική ζωή, η μόνι που αντιτίθενται στην ζωή σου, στα όνειρά σου, είναι το ελληνικό κράτος όταν κάθε φορά που έχεις να κάνεις χαρτιά, σου θυμίζει ότι εσύ είσαι ξένο σώμα και δεν σε θέλει.

Μπλερίμ

Ερ. Τι σημαίνει για σένα να μην έχεις την ιθαγένεια;

Απ. «... είναι πάρα πολύ δύσκολο ψυχολογικά το γεγονός ότι ζητάνε από εσένα να είσαι σωστός πολίτης όσο μπορείς, να είσαι ένα αξιόλογο μέλος της κοινωνίας που μπορείς να προσφέρεις, όταν το μόνο που έχει κάνει για σένα η κοινωνία τόσα χρόνια είναι να σου αποδεικνύει με κάθε τρόπο συστηματικά, αδυσώπητα, ασύστολα... χωρίς καμία, κανένα φραγμό... ξέρεις... συνολική δόση ανθρωπιάς, ότι είσαι μέλος της.»

Οργέστα

Ερ. Τι σημαίνει για σένα να μην έχεις την ιθαγένεια; Πως αισθάνεσαι γι' αυτό;

Απ. «... τι με ρωτάς τώρα... Κοίτα, η αλήθεια είναι πως είναι δυσβάσταχτο το βάρος το να βλέπεις ότι ο άλλος έχει δικαιώματα, και εσύ τα στερείσαι ... και αυτό δεν είναι θεωρητικό, δεν είναι αντιρατσιστικό, είναι πραγματικό, το βιώνεις, το βιώνεις κάθε μέρα στην ζωή σου. Το να είσαι μετανάστης δεύτερης γενιάς, λες και η γενιά δεν ξέρω και εγώ τι είναι .. γονίδιο και μεταφέρεται από την μία γενιά στην άλλη αυτή η μετανάστευση. Το να είσαι μετανάστης δεύτερης γενιάς στην Ελλάδα σήμερα , σημαίνει ότι είσαι πολίτης δεύτερης κατηγορίας, είσαι! Το γεγονός ότι δεν μας χωρίζουν τα λεωφορεία, δηλ. για να έχουν ειδικούς χώρους για εμάς και για τους άλλους, δεν σημαίνει ότι δεν βιώνουμε την διάκριση. Την βιώνουμε πάρα πολύ, είναι καθημερινά στην ζωή σου...»

Η διάχυτη αίσθηση των παιδιών των μεταναστών ως υποκειμένων κοινωνικών διακρίσεων, μπορεί να θεραπευτεί τουλάχιστον με την απόδοση της ελληνικής ιθαγένειας. Το 'τουλάχιστον' αναφέρεται στην παραδοχή ότι η απόδοση της τυπικής πολιτικής ισότητας δεν συνεπάγεται με αυτόματη εξίσωση στο πεδίο της κοινωνικής ένταξης. Η απόδοση της ιθαγένειας δεν σημαίνει αυτόματα και συνθήκες κοινωνικής συνοχής. Σε κάθε περίπτωση όμως, η απόδοση της ιθαγένειας εξουδετερώνει ένα πολύ μεγάλο πρόβλημα των παιδιών των μεταναστών, το οποίο τους απεγκλωβίζει από τις συνθήκες πολιτικής, κοινωνικής και, πιθανότατα, οικονομικής περιθωριοποίησης. Ο σχολιασμός αυτού του ζητήματος είναι το θέμα που αναφέρεται στον τρίτο θεματικό άξονα.

Άξονας 3ος: Αξιολόγηση της τελευταίας νομοθετικής ρύθμισης (νόμος 4332/2015)

Η τρίτη και τελευταία διάσταση των ευρημάτων της εμπειρικής έρευνας αναδεικνύει ότι η θεσμοθέτηση της διαδικασίας απόδοσης ιθαγένειας στα παιδιά των μεταναστών δεν σημαίνει κάποια αυτόματη λύση του προβλήματος. Αντίθετα, αποδεικνύεται ότι μια σειρά δυσκολιών, επιμέρους εμποδίων και συγκυριών τόσο στο πολιτικό πεδίο όσο και στο πολιτικο-διοικητικό σύστημα μπορεί να αναιρέσει στην πράξη οποιαδήποτε προοπτική εφαρμογής της. Τα γραφειοκρατικά εμπόδια, οι καθυστερήσεις στο στάδιο προώθησης των προβλεπόμενων διαδικασιών και των απαντήσεων από πλευράς Δημόσιας Διοίκησης, είναι μερικές από τις πτυχές που αποδεικνύουν ότι η εφαρμογή του νόμου στην πράξη είναι ένα δύσκολο εγχείρημα.

Οι δυσκολίες αυτές επηρεάζουν την στάση των παιδιών των μεταναστών έναντι της πρόσφατης νομοθετικής ρύθμισης. Παρότι δεν υπάρχει αμφιβολία στις μαρτυρίες τους ότι πρόκειται για ένα θετικό βήμα, οι εμπειρίες του παρελθόντος από την φιλοσοφία των παρεμβάσεων της δημόσιας πολιτικής γεννούν έντονους προβληματισμούς για το κατά πόσο αυτό το διακηρυκτικά θετικό βήμα θα καταστεί ωφέλιμο για την καλύτερη ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία. Τα ευρήματα από τις συνεντεύξεις αποδεικνύουν πως τα παιδιά παρότι έχουν καταθέσει αίτηση για την απόκτηση της ιθαγένειας βάσει της τελευταίας ρύθμισης, διακατέχονται από αισθήματα ανασφάλειας σχετικά με την εφαρμογή της στην πράξη από τις αρμόδιες υπηρεσίες.

Αγκρόν

Ερ. Αγκρόν πες μου λίγα λόγια για την τελευταία ρύθμιση, πως την αξιολογείς;

Απ. «... κοίτα, εγώ είχα καταθέσει για την ιθαγένεια και με τον προηγούμενο νόμο, αλλά όπως μπορεί να ξέρεις αυτό πάγωσε τότε. Αυτό που μπορώ να πω, είναι ότι είμαι σε αναμμένα κάρβουνα.»

Ερ. Τι εννοείς;

Απ. «... τι εννοώ; Παίρνω συχνά τηλέφωνο στην αρμόδια υπηρεσία και ρωτάω. Έχει περάσει ένας χρόνος..., μα μέχρι να εξεταστεί ο φάκελός μου, θα πέσει η κυβέρνηση! Ξέρεις, στην

Ελλάδα ζούμε, ότι φτιάχνει η μία κυβέρνηση έρχεται η άλλη και το αναιρεί. Παρόλα αυτά, ελπίζω, αυτό έχω να σου πω μόνο...»

Οργέστα

Ερ. Οργέστα, έχεις κάνει αίτηση για την ιθαγένεια στην βάση της τελευταίας ρύθμισης; Τι έχεις να πεις;

Απ. «τι να πω... όταν βγήκε ο νόμος πέρυσι το καλοκαίρι, θυμάμαι να ψάχνω απεγνωσμένα το νομοσχέδιο στο διαδίκτυο, ξέρεις να μάθω ... Ήταν μία πολύ χαρούμενη στιγμή. Και θυμάμαι να μου μιλάει ο μπαμπάς μου ότι μπορώ να τα καταφέρω πια.»

Μπλερίμ

Ερ. Μπλερίμ τι έχεις να πεις για την τελευταία ρύθμιση;

Απ. «... κοίτα, χάρηκα όπως είναι φυσικό, γιατί η αδελφή μου πήγε και έκανε αίτηση. Όσον αφορά εμένα οι διατάξεις του νόμου δεν ευνοούν την περίπτωσή μου.

Ερ. Γιατί αυτό;

Απ. «Επειδή εγώ ήρθα εδώ στην ηλικία των 18. Μπορεί να τελείωσα εδώ πανεπιστήμιο και το μεταπτυχιακό μου, αλλά δυστυχώς δεν ολοκλήρωσα εδώ το λύκειο. Έχω κάνει αίτηση δηλαδή πολιτογράφησης το οποίο μου κόστισε αρκετά, ξέρεις... 700 ευρώ είναι το παράβολο!»

Νερτίλα

Ερ. Πως σκέφτεσαι να αξιοποιήσεις την ελληνική ιθαγένεια η οποία θα σου δοθεί βάση της τελευταίας ρύθμισης;

Απ. «Απ. Αυτή την στιγμή είμαι σε μία διαδικασία όπως σου είπα ... σε μερικούς μήνες συμπληρώνω ένα χρόνο από τότε που κατέθεσα την αίτηση μου για την ελληνική ιθαγένεια κι το μόνο που ξέρω δηλ. τηλεφωνώντας κάθε μήνα στην προϊσταμένη της υπηρεσίας, οι απαντήσεις που παίρνω είναι: δεν έχει ηλεκτρονικό πρόγραμμα, δεν έχει ανοίξει δηλαδή ακόμα, μετά δεν ξέρουν ποτέ θα ανοίξει... εε ξέρεις πως είναι αυτά στην Ελλάδα...»

«Αλλά για να σου πω την αλήθεια, με το που την πάρω, θα πω γεια!»

Ερ. Τι εννοείς;

Απ. «Εννοώ ότι έτσι όπως έχει γίνει η κατάσταση στην Ελλάδα, όπου οι ίδιοι οι έλληνες φεύγουν από την χώρα, φαντάσου εμείς... Δεν μπορώ να κάνω πλέον όνειρα σ' αυτή την

χώρα. Έχω δουλέψει κατά καιρούς σε διάφορες δουλειές ενώ ποτέ δεν κατάφερα να κάνω κάτι που να σχετίζεται με τις σπουδές μου. Αν πάρω την ιθαγένεια, έχω κερδίσει την ζωή μου πίσω. Μπορώ να αρχίσω από την αρχή κάπου αλλού στην Ευρώπη.»

Ελζάνα

Απ. «Αν την είχα, θα έφευγα χωρίς δεύτερη σκέψη στην Γερμανία. Θέλω να κάνω το μεταπτυχιακό μου εκεί. Όσο δεν έχω την ιθαγένεια, δεν μπορώ και αυτό διότι ως υπήκοος τρίτης χώρα και στην Γερμανία θα χρειαστώ μία σειρά από χαρτιά και μία χρηματική εγγύηση 8000€ σε μία γερμανική τράπεζα για να μου δώσουν βίζα εξάμηνη. Καταλαβαίνεις ότι δεν μπορώ να μπω σε μία τέτοια διαδικασία. Με την ιθαγένεια όμως, το μόνο εμπόδιο που έχω είναι η γλώσσα, τίποτα άλλο. Οπότε, περιμένω εδώ εγκλωβισμένη...»

Κρεσνίκ

Απ. «Κοίταξε, εγώ τώρα έχω μπει στο πανεπιστήμιο. Καλά περνάω σαν φοιτητής. Καλή παρέα έχω, τα έχω βρει και με την κοπελιά μου. Οπότε σκέφτομαι να τελειώσω τις σπουδές μου εδώ. Πιθανόν να κάνω και μεταπτυχιακό στην σχολή που έχω περάσει και να ψάξω αργότερα για καμία δουλειά. Και αν τελικά δεν τα καταφέρω θα κινηθώ όπως και οι υπόλοιποι έλληνες φίλοι μου, είτε βγαίνοντας στο εξωτερικό για συνέχιση των σπουδών μου ή για να βρω κάποια δουλειά εκεί.

Ερ. Τι έχεις να πεις στην περίπτωση που ο γιος του γείτονά σου που έχει γεννηθεί στην Αμερική, έχει άμεσα με την γέννησή του την ιθαγένεια παρά το γεγονός ότι δεν έχει έρθει ποτέ στην χώρα και δεν μιλάει την ελληνική γλώσσα, ενώ εσύ έχεις υποβληθεί σε αυτή την διαδικασία.

Νερτίλα

Απ. «...Δεν έχει έρθει ποτέ στην χώρα; εεε...; Δεν γνωρίζει ελληνικά; Δηλαδή αν τον ρωτήσεις δεν θα γνωρίζει τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Πολύ πιθανό και την Ακρόπολη. Λοιπόν, με προβληματίσες αρκετά. Πολύ σωστή ερώτηση. Νομίζω ότι το πιο σωστό, τόσο ατομικά όσο και κοινωνικά είναι κάποιος που κατέχει την ιθαγένεια ενός κράτους να γνωρίζει τουλάχιστον τα τυπικά και τα βασικά ώστε να μπορεί να έχει μία σφαιρική άποψη για αυτό το οποίο κατέχει, και ανάλογα να το υποστηρίζει αν ποτέ χρειαστεί.

Μπλερίμ

Απ. « Όπως το σκέφτομαι είναι το ίδιο που συμβαίνει και στην δική μου χώρα. Και εγώ απέκτησα την αλβανική ιθαγένεια από την γέννησή μου χωρίς να γνωρίζω την γλώσσα, την ιστορία και τον πολιτισμό της, αλλά λόγο της όλης διαδικασίας που έχω υποχρεωθεί να βιώσω στην Ελλάδα, νομίζω ότι δεν είναι τόσο σύγχρονη αντίληψη. Νομίζω ότι αυτή η πρακτική πρέπει να αλλάξει και να προσαρμοστεί στις σύγχρονες απαιτήσεις της εποχής μας διότι οι μετακινήσεις λαών είναι πολύ πιο συχνές και πιο ριζικές και θα πρέπει ο κάθε μετανάστης να είναι ενεργός πολίτης του κάθε κράτους υποδοχής»

Ελζάνα

Απ. Για να είμαι ειλικρινής, το θεωρώ πολύ άδικο. Αλλά αν θες να σου πω την γνώμη μου, εγώ δεν θα κατέθετα και δεν θα έμπαίνα σε αυτή την ταλαιπωρία εάν, ας πούμε, ότι η Αλβανία ήταν μέλος της ΕΕ. Οπότε δεν θα ήμουν αναγκασμένη να πληρώσω δίδακτρα στην Γερμανία ως υπήκοος τρίτης χώρας για να μπω σε μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών.

Τα ευρήματα που αναδεικνύονται από την εμπειρική έρευνα υποδηλώνουν ότι η διαδικασία κοινωνικής ένταξης των παιδιών των μεταναστών κάθε άλλο παρά εύκολη πρέπει να θεωρείται. Μια σειρά παραγόντων δημιουργούν δυσκολίες και προβλήματα σε ένα εξ' αρχής πολυσύνθετο και πολυδιάστατο ζήτημα. Βαδίζοντας προς το κλείσιμο της εργασίας τα ευρήματα που παρουσιάστηκαν προηγουμένως θα συσχετιστούν με το πρώτο της μέρος επιδιώκοντας την σύνθεση των συμπερασμάτων.

Κεφάλαιο 5

Συμπεράσματα

Αντικείμενο διαπραγμάτευσης της εργασίας ήταν η προβληματική ιδιότητα του πολίτη και μετανάστευσης. Αυτό επιχειρήθηκε με πεδίο εφαρμογής το ζήτημα της απόδοσης ιθαγένειας στα παιδιά των μεταναστών στην Ελλάδα με αφορμή την τελευταία νομοθετική ρύθμιση. Η ιδιότητα του πολίτη είναι μια κατασκευή της νεωτερικότητας η οποία οδηγεί στη διάκριση των πολιτών από τους μη πολίτες. Αξιοποιείται δηλαδή από τα κράτη στο πλαίσιο επιλογής των ανθρώπων που επιθυμούν να συμπεριλάβουν στην πολιτική τους κοινότητα. Η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, της έντασης της τεχνολογικής ανάπτυξης, των οικονομικών αλλαγών αλλά και των μεταβολών στα εργασιακά πρότυπα έχουν οδηγήσει τις τελευταίες δεκαετίες στη συσχέτιση της ιδιότητας του πολίτη με την μετανάστευση.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο εξελίξεων οι χώρες της Νότιας Ευρώπης έχουν γίνει τις τελευταίες τρεις δεκαετίες αποδέκτες αθρόων μεταναστευτικών ροών. Η Ελλάδα είναι μια τέτοια περίπτωση. Το ελληνικό κράτος από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 δέχθηκε μετανάστες. Γεγονός που ήταν μια πρωτόγνωρη εμπειρία γι' αυτό. Η ελληνική δημόσια πολιτική μετανάστευσης αντιμετώπισε με έντονα χαρακτηριστικά καταστολής αυτό το φαινόμενο. Γεγονός που αντικατοπτρίζεται στο σύνολο των νομοθετικών πρωτοβουλιών στις δεκαετίες του 1990 και του 2000.

Το νομοθετικό εγχείρημα του 2010 μπορεί να σχολιαστεί ως μια απόφαση του ελληνικού κράτους να αλλάξει το πνεύμα και την στάση, τουλάχιστον, απέναντι στα παιδιά των μεταναστών. Τα εμπόδια που προέκυψαν από την προσφυγή στο Συμβούλιο της Επικρατείας για κατάργηση του νομοθετικού εγχειρήματος του 2010, το οποίο έδινε την δυνατότητα σε όσα παιδιά γεννιούνται στην Ελλάδα με νομίμως διαμένοντες γονείς να λαμβάνουν την ελληνική ιδιότητα του πολίτη, ματαίωσαν μια τέτοια προσδοκία μέχρι και το 2015.

Η κατάθεση του Νομοσχεδίου του 2015 για τα παιδιά των μεταναστών δημιούργησε τις ελπίδες για ένα σθεναρό βήμα προς την κατεύθυνση της κατάργησης των προβλημάτων που χαρακτηρίζουν την ολοκλήρωση της θεσμικής ένταξης τους στην ελληνική πολιτική κοινότητα. Μέχρι πριν λίγα χρόνια, τα όνειρα παιδιών που

γεννήθηκαν ή μεγάλωσαν στην Ελλάδα στερούνταν το δικαίωμα ισότιμης συμμετοχής στη μοναδική χώρα που γνώρισαν ως πατρίδα.

Ο νέος νόμος, αν και δεν παρέχει το δικαίωμα κτήσης της ιθαγένειας με την γέννηση, προσφέρει στα παιδιά των μεταναστών την προοπτική ενσωμάτωσης τους στην ελληνική πολιτική κοινότητα μέσα από την φοίτηση τους στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Αυτή η συνθήκη ισχύει εφόσον τουλάχιστον ο ένας από τους δύο γονείς ζει νόμιμα στην Ελλάδα για πέντε ή παραπάνω χρόνια από την γέννηση τους ή δέκα μετά την γέννηση τους. Παρόμοια προοπτική προσφέρεται και σε όσα παιδιά δεν γεννήθηκαν εδώ αλλά ήρθαν σε μικρή ηλικία και φοίτησαν τουλάχιστον εννέα χρόνια στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα ή έστω σε έξι τάξεις της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ή αποφοίτησαν από την τριτοβάθμια διαθέτοντας απολυτήριο Λυκείου.

Η δυνατότητα κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας από τα παιδιά των μεταναστών πριν ακόμη ενηλικιωθούν, εφόσον πληρούν τις προϋποθέσεις του νόμου, αφήνει μια αίσθηση αισιοδοξίας για μια ομαλότερη κοινωνική ένταξη τους συγκριτικά με το παρελθόν. Παρ' όλα αυτά, το νέο νομοθετικό πλαίσιο, όπως και όλα τα προηγούμενα, μπορεί να χαρακτηριστεί ανελαστικό. Κι αυτό γιατί δεν προσφέρει τα περιθώρια ευελιξίας στη δημόσια διοίκησης αναλόγως των ιδιαιτεροτήτων πολλών περιπτώσεων.

Επίσης, η συσχέτιση της προοπτικής λήψης της ιθαγένειας από τα παιδιά των μεταναστών με την νομική υπόσταση των γονέων δημιουργεί σοβαρές δυσχέρειες στα πρώτα για ένα γεγονός που ευθύνονται αποκλειστικά οι δεύτεροι. Τα παιδιά που υπάγονται σε αυτή την περίπτωση είναι αναμενόμενο να αντιμετωπίσουν σοβαρές δυσχέρειες, εξαιτίας ζητημάτων, επιλογών ή κωλυμάτων που αφορούν τους γονείς τους. Στην πράξη βεβαίως αναδεικνύεται και μια σειρά άλλων ζητημάτων. Κάτι που επετεύχθη μέσω της εμπειρικής έρευνας σε παιδιά μεταναστών που έχουν ενηλικιωθεί.

Από τις μαρτυρίες των παιδιών κατά την διάρκεια των συνεντεύξεων, μπορεί να καταλάβει κανείς ότι αυτά ζουν, ονειρεύονται και σχεδιάζουν την ζωή τους όπως οι έλληνες φίλοι τους. Αυτό που κάνει αίσθηση είναι η διαπίστωση ότι ως υποκείμενα δικαίου είναι αόρατοι για το ελληνικό κράτος. Πολλά από τα μέλη αυτής της «αόρατης» γενιάς είναι πια ενήλικες, απόφοιτοι ελληνικών πανεπιστημίων και σχολών, γείτονες, φίλοι και συνάδελφοί, με κάθε πιθανό τρόπο ενταγμένοι στην

ελληνική κοινωνία. Η Ελλάδα είναι η μόνη πατρίδα που έχουν γνωρίσει, τα ελληνικά είναι η γλώσσα τους και η ελληνική κοινωνία είναι το πλαίσιο όπου μεγάλωσαν. Μόνο που οι νόμοι της Ελλάδας αρνούνται την έκδοση της ταυτότητας που ήδη βιώνουν. Στις εκλογές δεν ψηφίζουν, καθώς δεν έχουν πολιτικά δικαιώματα. Υπάρχουν μια σειρά από επαγγέλματα που δεν επιτρέπεται να ασκήσουν, και σίγουρα δεν έχουν δικαίωμα να δουλέψουν στο ελληνικό Δημόσιο. Δεν μπορούν να βγάλουν ταυτότητα, ούτε δικαιούνται πιστοποιητικό γέννησης.

Η παραπάνω περιγραφή, είναι απόρροια της μεταναστευτικής πολιτικής που ασκήθηκε στην Ελλάδα τις τελευταίες δύο δεκαετίες. Μία τέτοια πολιτική εμφανίζεται συγκρατημένη στην προώθηση ρυθμίσεων που οδηγούν στη μονιμότερη παρουσία των μεταναστών και των οικογενειών τους και ιδιαιτέρως της λεγόμενης «δεύτερης γενιάς μεταναστών». Τα παιδιά αυτά που γεννήθηκαν ή μεγάλωσαν στην χώρα μέχρι πρόσφατα αγωνιούσαν διότι η ενηλικίωσή τους πιθανότατα σήμαινε το πέρασμά τους σε μη νόμιμο καθεστώς.

Από την πορεία εξέλιξης του νομοθετικού πλαισίου διαπιστώνεται ότι, τόσο η μεταναστευτική πολιτική, όσο και η πολιτική ιθαγένειας, άργησαν να ανταποκριθούν στις ανάγκες που διαμορφώθηκαν όσον αφορά τη διαμονή και την πλήρη κοινωνική ένταξη των παιδιών αυτών. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Παπαθεοδώρου (2005: 1186), στην Ελλάδα, η νομοθετική διαδρομή σε θέματα μετανάστευσης ακολούθησε (συχνά με καθυστέρηση) μια κοινωνική πραγματικότητα υπό διαρκή εξέλιξη. Αυτή η νομοθετική τακτική κατέδειξε ότι ο νομοθέτης επενέβαινε εκ των υστέρων προκειμένου να δώσει λύσεις με το «σταγονόμετρο» (Παπασιώπη-Πασιά, 2006: 121), παρέχοντας μέχρι τώρα ελάχιστες ευκαιρίες συμμετοχής των μεταναστών στην δημόσια ζωή, ενώ καλλιέργησε ένα κλίμα δυσπιστίας ανάμεσα στο κράτος και το μετανάστη που φιλοδοξούσε να αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια και να ενταχθεί πλήρως στην κοινωνία που τον φιλοξενεί (Τριανταφυλλίδου και Γρώπα, 2009: 207).

Πολλά παιδιά από μετανάστες γονείς βιώνουν μια «διπλή εμπειρία συνόρων» όπως το έχει χαρακτηρίσει ο Θεριανός (2010). Αυτή των «διεθνών συνόρων» μέσα από τα νομικά προβλήματα που ανακύπτουν από την έλλειψη της υπηκοότητας στη χώρα υποδοχής των γονιών ή ακόμα και την παντελή πρόβλεψη αυτής της κατηγορίας, και αυτή των «εσωτερικών συνόρων των πόλεων» καθώς τα παιδιά αυτά, στην πλειονότητά τους, ανήκουν στα αδύναμα οικονομικά στρώματα με αποτέλεσμα να

αντιμετωπίζουν όλους τους αποκλεισμούς και τις δυσκολίες που οφείλονται στην ταξική τους θέση έχοντας την επιβάρυνση της ενδεχόμενης έλλειψης υπηκοότητας.

Η απουσία πρόσβασης των παιδιών αυτών σε μια σειρά δικαιωμάτων σε συνδυασμό με την εργασιακή αβεβαιότητα διαμορφώνουν τους όρους, ώστε η δεύτερη γενιά μεταναστών να χαρακτηρίζεται συχνά από τον κυρίαρχο πολιτικό λόγο σαν «ωρολογιακή βόμβα», καθώς τόσο μέσα από αυθόρμητες κοινωνικές εκρήξεις (όπως στη Γαλλία το φθινόπωρο του 2005) όσο και μέσα από τη συμμετοχή σε ευρύτερα κοινωνικά και πολιτικά κινήματα αρχίζει να διεκδικεί κοινωνική/επαγγελματική κινητικότητα και δικαιώματα στη χώρα υποδοχής που συγκρούονται με τη θέση της φθηνής εργατικής δύναμης στην οποία βρίσκονται οι γονείς τους.

Οι τελευταίες ρυθμίσεις του ν. 4332/2015 για τον τρόπο κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας για τους μετανάστες δεύτερης γενιάς αποτελούν στροφή προς την ουσιαστική αντιμετώπιση του νομικού καθεστώτος διαμονής τους, ενώ επιδιώκουν να λειτουργήσουν ως μηχανισμός κοινωνικής ένταξης. Στο δρόμο, όμως, προς την απόκτηση της ιδιότητας του Έλληνα πολίτη, αναδεικνύονται εμπόδια, τα οποία συνδέονται στενά με τα προβληματικά σημεία της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής, τον τρόπο λειτουργίας των υπηρεσιών μετανάστευσης, αλλά και με την κοινωνική πραγματικότητα που βρίσκεται υπό διαρκή εξέλιξη, όπως η τρέχουσα οικονομική συγκυρία. Σε ότι αφορά τα παιδιά και τις προσδοκίες τους οι παράγοντες αυτοί τους καθιστούν επιφυλακτικούς απέναντι σε ένα κράτος που τους έμαθε να είναι στο περιθώριο.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

Baldwin – Edwards M. (1997), The Emerging European Immigration Regime: Some Reflections and Implications for Southern Europe, *Journal of Common Market Studies*, 35/4, 497-519.

Baldwin – Edwards M. (1999), “Where Free Markets Reign: Aliens in the Twilight Zone”, in Baldwin – Edwards M. and Arango J. (Eds.), *Immigrants and the Informal Economy in Southern Europe*, London: Frank Cass.

Baldwin – Edwards M. (2000), European Immigration Systems: Towards a Conceptual Framework. Paper Prepared for the Conference “Explaining Changes in Migration Policy”, University of Geneva.

Baldwin – Edwards M. (2002), “Immigration, Immigrants and Socialisation in Southern Europe: Patterns, Problems and Contradictions” στο Netherlands Institute of Athens, *Immigration and Integration in Northern versus Southern Europe*, Athens.

Baldwin – Edwards M. (2004), “Mediterranean Migrations: Regionalism Versus Globalisation”, *Revista Finiserra*, Universidade de Lisboa.

Castles S. – Davidson A. (2000), *Citizenship and Migration. Globalization and the Politics of Belonging*, New York: Palgrave.

Croft S. and Beresford P. (1996), “The Politics of participation” in Taylor D., *Critical Social Policy*, London: Sage.

Delanty G. (2000), *Citizenship in a Global Age: Society, Culture and Politics*, Buckingham: Open University Press.

Holmes C. (1996), *Migration in European History*, Cheltenham: Edward Elgar

Kymlicka W. (2002), *Contemporary Political Philosophy: An Introduction*, Oxford: Oxford University Press.

Marshall T.H. (1950), “Citizenship and Social Class”, reprinted in Marshall T.H. and Bottomore T. (1992), *Citizenship and Social Class*, London: Pluto Press.

Pratt J. (2006), ‘Citizenship, Social Solidarity and Social Policy’, in Lavalette M. – Prat A. (eds.), *Social Policy*, third edition, London: Sage.

Schnapper D. (1991), *La France de l' Integration. Sociologie de la Nation en 1990*, Paris: Gallimard

Turner B. (1997), ‘Citizenship Studies: A General Theory’, *Citizenship Studies*, Vol 1 (1) p. 5-18, London: Routledge

Ελληνόγλωσση

Αθανασοπούλου Α. (2009), «Για μια καλύτερη ζωή»: ανάμεσα σε οικογενειακές υποχρεώσεις και προσωπικές επιθυμίες. Η περίπτωση της δεύτερης γενιάς Αλβανών μεταναστών στην Αθήνα», στο Στυλιανούδη Λ. (επιμ.), *Ελληνική κοινωνία. Επετηρίς του Κέντρου Έρευνας της Ελληνικής Κοινωνίας*, τ. 8 – 9, Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.

Βεντούρα Λ. (1994), *Μετανάστευση και Έθνος. Μετασχηματισμοί στις Συλλογικότητες και τις Κοινωνικές Θέσεις*, Αθήνα: ΕΜΝΕ – Μνήμων.

Βεντούρα Λ. (2004), «Εθνικισμός, ρατσισμός και μετανάστευση στη σύγχρονη Ελλάδα», στο Παύλου Μ. και Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Η Ελλάδα της μετανάστευσης. Κοινωνική συμμετοχή, Δικαιώματα και Ιδιότητα του Πολίτη*, Αθήνα: Κριτική.

Βεντούρα Λ. (2010), *Μετανάστευση και Κοινωνικά Σύνορα. Διαδικασίες Αφομοίωσης, Ενσωμάτωσης ή Αποκλεισμού*, Αθήνα: Νήσος.

Γκότοβος Α. - Μάρκου Γ. (2003), *Παλινοστούντες και αλλοδαποί μαθητές στην ελληνική εκπαίδευση*, Αθήνα: Ινστιτούτο Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Green N. (2004), *Οι δρόμοι της μετανάστευσης*, (μετάφραση: Παρσάνογλου Δ.), Αθήνα: Σαββάλας.

Hall S. – Held D. – McGrew A. (2003), *Η Νεωτερικότητα Σήμερα. Οικονομία, Κοινωνία, Πολιτική, Πολιτισμός*, Αθήνα: Σαββάλας.

Held D. (2007), *Μοντέλα Δημοκρατίας*, Αθήνα: Πολύτροπον.

Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική

Καρύδης Β. (1996), *Η Εγκληματικότητα των Μεταναστών στην Ελλάδα*, Αθήνα: Παπαζήση.

Καρύδης Β. (2004), «Το Ζήτημα της Δεύτερης Γενιάς: Έγκλημα και Μετανάστευση», στο Παύλου Μ. – Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Η Ελλάδα της Μετανάστευσης*, Αθήνα: Κριτική.

Καρύδης Β. (2010), *Όψεις Κοινωνικού Ελέγχου στην Ελλάδα. Ηθικοί Πανικοί και Ποινικοί Δικαιοσύνη*, Αθήνα: Σάκκουλα.

Κατρούγαλος, Γ. (2009), «Όχι στενόκαρδες λύσεις για τα παιδιά των μεταναστών», ΕΛΙΑΜΕΠ blogs, διαθέσιμο στο <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:n5m-kgD26Y4J:blogs.eliamep.gr/katrougalos/ochi-stenokardes-lisis-gia-ta-pedia-ton-metanaston/&num=1&hl=el&gl=gr&strip=1&vwsrc=0>

Καψάλης, Α. (2007), Ο νόμος 3386/2005: Το «νέο» θεσμικό πλαίσιο για τη μετανάστευση, στο Καψάλης, Α. (επιμ.), *Αδήλωτη απασχόληση και «νομιμοποίηση» των μεταναστών: Η πρόκληση της μεταναστευτικής πολιτικής*, Αθήνα: ΙΝΕ ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ σελ 210-228

Κοντιάδης Ξ. – Παπαθεοδώρου Θ. (Επιμ.) (2007), *Η Μεταρρύθμιση της Μεταναστευτικής Πολιτικής*, Αθήνα: Παπαζήση.

Κουτσούκου, Η. (2013). *Η νομική προστασία του παιδιού στην Ελλάδα. Ποινικές και συνταγματικές διατάξεις* (1 εκδ.). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Μαρβάκης Α. - Παρσάνογλου Δ. - Παύλου Μ. (2001) (επιμ.), *Οι Μετανάστες στην Ελλάδα*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Παύλου Μ. – Χριστόπουλος Δ. (Επιμ.), *Η Ελλάδα της Μετανάστευσης. Κοινωνική Συμμετοχή, Δικαιώματα και Ιδιότητα του Πολίτη*, Αθήνα: Κριτική.

Μπάγκαβος Χ. – Παπαδοπούλου Δ. (Επιμ.) (2006), *Μετανάστευση και Ένταξη των Μεταναστών στην Ελληνική Κοινωνία*, Αθήνα: Gutenberg.

Μπαλτσιώτης, Λ. (2004), Ιθαγένεια και πολιτογράφηση στην Ελλάδα της μετανάστευσης: (αντι)φάσεις μιας αδιέξοδης πολιτικής, στο Παύλου, Μ. και Χριστόπουλος, Δ., (επιμ.), *Η Ελλάδα της Μετανάστευσης: Κοινωνική συμμετοχή, δικαιώματα και ιδιότητα του πολίτη*, Αθήνα: Κριτική, σελ 303-337.

Μωυσίδης Α. – Παπαδοπούλου Δ. (Επιμ.) (2011), *Η Κοινωνική Ενσωμάτωση των Μεταναστών στην Ελλάδα. Εργασία, Εκπαίδευση, Ταυτότητες*, Αθήνα: Κριτική.

Παπαδοπούλου, Δ. (2011), «Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα: Θεωρητικές προσεγγίσεις και εμπειρικές διαπιστώσεις», στο Μωυσίδης Α. -

- Παπαδοπούλου Δ. (επιμ), *Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα. Εργασία, εκπαίδευση, Ταυτότητες*, Αθήνα: Κριτική.
- Παπαθεοδώρου Θ. (2007), *Νομικό Καθεστώς Αλλοδαπών. Ελληνική και Ευρωπαϊκή Νομοθεσία*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Παπαθεοδώρου, Θ. (2010), *Νομικό καθεστώς αλλοδαπών: Ελληνική και Ευρωπαϊκή νομοθεσία*, 2^η έκδ., Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Παντελής, Α. (2005), *Εγχειρίδιο συνταγματικού δικαίου*, Αθήνα: Λιβάνη.
- Παπανδρέου Π. (2013), *Παιδιά της Μετανάστευσης στην Αθήνα. Η Πολιτική του Ανήκειν και οι Σκοτεινές Πλευρές της Προσαρμογής*, Αθήνα: Νήσος.
- Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. (2003). *Δίκαιο ιθαγένειας*. Αθήνα-θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.
- Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. (Επιμ.). (2006). *Ο νέος νόμος 3386/2005 για τους αλλοδαπούς. Σκέψεις και προβληματισμοί*. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Παπαστυλιανού, Χ. (2010), «Η κτήση της ιθαγένειας, η πολιτογράφηση και η συμμετοχή των αλλοδαπών στις εκλογές της τοπικής αυτοδιοίκησης α΄ βαθμού. Αποτίμηση αλλαγών που επέφερε ο ν.3838/2010 από τη σκοπιά του συνταγματικού δικαίου», ΤοΣ 2/2010, Αθήνα: Σάκκουλας, σελ 329-345.
- Παύλου, Μ. (2009). Ας ξαναφτιάξουμε την πολιτική μας κοινότητα: Για το νομοσχέδιο περί ιθαγένειας και πολιτογράφησης μεταναστώ. *Σύγχρονα Θέματα*(107), σσ. 4-5
- Ρομπόλης Σ. - Μπάγκαβος Χ. - Χατζηβασιλόγλου Ι. (2007), «Ο Ρόλος της Μετανάστευσης στις μεταβολές του εργατικού δυναμικού και στη βιωσιμότητα του συνταξιοδοτικού συστήματος στην Ελλάδα» στο Καψάλης Α. (επιμ.), *Αδήλωτη Απασχόληση και «Νομιμοποίηση» των Μεταναστών. Η Κρίση της Μεταναστευτικής Πολιτικής*, Αθήνα: ΙΝΕ/ΓΣΕΕ.
- Schmidt M. (2004), *Θεωρίες της Δημοκρατίας*, Αθήνα: Σαββάλας.
- Στεργίου, Α. (2010), «Τα κοινωνικά δικαιώματα των αλλοδαπών τρίτων χωρών», Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου, τεύχος 5/2010, σελ.688-704.

Συκιάτου. Α. (2008)., Ένταξη μεταναστών και προσφύγων: Πραγματικότητα και νομικά προβλήματα, στο ΣΥΚΙΩΤΟΥ, ΑΘ., (επιμ.), *Αλλοδαποί στην Ελλάδα: Ένταξη ή περιθωριοποίηση;*, Αθήνα - Κομοτηνή: Σάκκουλας

Συνήγορος του Πολίτη, Ετήσιες εκθέσεις 1998-2010, Αθήνα: Εθνικό τυπογραφείο Υπουργείο Εσωτερικών, (2010), Ετήσια έκθεση πολιτικής 2009.

Τζωρτζοπούλου Μ. (2007), «Παιδιά μεταναστών: ζητήματα ένταξης στην εκπαίδευση και την κοινωνία, στο Μ. Κατσετζοπούλου, Κικίλιας Η., Μουρίκη Α., Παπαπέτρου Γ., Τζωρτζοπούλου Μ., Φρονίμου Ε. (επιμ.), *Το Κοινωνικό Πορτραίτο της Ελλάδας 2006*, Αθήνα: ΕΚΚΕ.

Τζωρτζοπούλου Μ. - Κοτζαμάνη Α. (2008), *Η Εκπαίδευση των Αλλοδαπών μαθητών. Διερεύνηση των Προβλημάτων και της Προοπτικής Επίλυσής τους*. Αθήνα: ΕΚΚΕ.

Τριανταφυλλίδου, Α. και Γρόπα, Ρ. (2009), (επιμ.), *Η μετανάστευση στην Ενωμένη Ευρώπη*. Αθήνα: Κριτική.

Τριανταφυλλίδου, Α. και Γώπα, Ρ., (2010), Ένταξη των μεταναστών στη δημόσια πολιτική ζωή της Ελλάδας, στο Τριανταφυλλίδου, Α. , και Μαρούκης, Θ., (επιμ.) *Η μετανάστευση στην Ελλάδα του 21^{ου} αιώνα*, Αθήνα: Κριτική, σελ 127-172.

Τσιούγκας, Γ. (2009), «Αλλοδαποί πληθυσμοί στην Ελλάδα: Κατηγορίες και αριθμητικά δεδομένα», *Σύγχρονα θέματα*, τεύχος 107, σελ. 47-56.

Τσουκαλάς Κ. (2010), *Η Επινόηση της Ετερότητας. «Ταυτότητες» και «Διαφορές» την Εποχή της Παγκοσμιοποίησης*, Αθήνα: Καστανιώτη.

Χριστόπουλος Δ. (2004), «Οι Μετανάστες στην Ελληνική Πολιτική Κοινότητα» στο Παύλου Μ. – Χριστόπουλος Δ. (Επιμ.), *Η Ελλάδα της Μετανάστευσης. Κοινωνική Συμμετοχή, Δικαιώματα και Ιδιότητα του Πολίτη*, Αθήνα: Κριτική.

Χριστόπουλος Δ. (2004β), «Οι περιπέτειες της ελληνικής ιθαγένειας: Ποιος (δεν) έχει τα «προσόντα» να είναι Έλληνας?» *Θέσεις*, τεύχος 87, σελ. 61-90.

Χριστόπουλος, Δ. (2005), «Η τελευταία εικοσαετία της ελληνικής ιθαγένειας: 1984-2004», *Σύγχρονα θέματα*, τεύχος 91, σελ. 22-31

Δημουλής, Δ. και Χριστόπουλος, Δ. (2010), «Ιθαγένεια και μετανάστευση: Να μετατοπίσουμε το κατώφλι του αποκλεισμού», *Αυγή*, 28 Φεβρουαρίου 2010.

Χριστόπουλος Δ. (2012), *Ποιος είναι Έλληνας Πολίτης; Το Καθεστώς Ιθαγένειας από την Ίδρυση του Ελληνικού Κράτους ως τις Αρχές του 20^{ου} Αιώνα*, Αθήνα: Βιβλιόραμα.

Θεσμικά κείμενα - Νομοθεσία

ν.2910/2001 (ΦΕΚ 91/τΑ'/2-5-2001), «Είσοδος και παραμονή αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια. Κτήση της ελληνικής ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις».

ν.3284/2004 (ΦΕΚ 217/τΑ'/10-11-2004, «Περί κυρώσεως του Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας».

ν.3386/2005 (ΦΕΚ 212/ τΑ'/23-8-2005), «Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην ελληνική επικράτεια».

ν.3838/2010 (ΦΕΚ 49/τΑ'/24-3-2010), «Σύγχρονες διατάξεις για την ελληνική ιθαγένεια και την πολιτική συμμετοχή ομογενών και νομίμως διαμενόντων μεταναστών και άλλες ρυθμίσεις».

ν. 4332/2015 (ΦΕΚ 76/Α/09-07-2015), «Τροποποίηση διατάξεων Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας- Τροποποίηση του Ν.4251/2014 κλπ.»

Αιτιολογική Έκθεση του σχεδίου νόμου 3838/2010 «Σύγχρονες διατάξεις για την ελληνική ιθαγένεια και την πολιτική συμμετοχή ομογενών και νομίμως διαμενόντων μεταναστών και άλλες ρυθμίσεις», (2010), Ανατύπωση 3.3.2010

Απόφαση ΣτΕ 350/2011 «Συνταγματικότητα των νέων ρυθμίσεων για την κτήση ιθαγένειας και την συμμετοχή αλλοδαπών στις αυτοδιοικητικές εκλογές»

Απόφαση ΣτΕ 460/2013 «Απόδοση ιθαγένειας σε τέκνα αλλοδαπών λόγω γέννησής τους στην Ελλάδα ή φοίτησής τους σε ελληνικό σχολείο επί εξαιτία – Εκλογικά δικαιώματα αλλοδαπών στις εκλογές των πρωτοβάθμιων οργάνων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης»

Παράρτημα: Οδηγός Συνέντευξης

Αριθμός συνέντευξης:

Ημερομηνία:

Τόπος:

Διάρκεια:

Τρόπος καταγραφής:

Παρατηρήσεις:

1. Προκαταρτικές πληροφορίες

- Ηλικία
- Οικογενειακή κατάσταση σήμερα
- Επάγγελμα, μόρφωση και κοινωνικό-οικονομικό status
- Χρόνος άφιξης στην Ελλάδα⁸

2. Η ζωή των παιδιών των μεταναστών και τα προβλήματα της «αλλοδαπότητας»

- Πότε κατάλαβες ότι υπάρχει κάποιο πρόβλημα μαζί σου λόγω της ιθαγένειας;
- Πως έχει επηρεάσει την ζωή σου το γεγονός ότι δεν έχεις την ελληνική ιθαγένεια;
- Που εντοπίζεις το βασικότερο πρόβλημα που σου δημιουργεί η έλλειψη της ιθαγένειας;
- Ποιος ο βασικότερος λόγος – αιτία για τον οποίο επιθυμείτε την Ελληνική Ιθαγένεια; (λόγω της εκπαίδευσης σας, ή των πολλών χρόνων διαμονής στην χώρα; Ποια θεωρείται πατρίδα σας, την Ελλάδα ή την χώρα καταγωγής των γονιών σας; Γιατί νιώθετε ότι είναι η πατρίδας;)

3. Τα βιώματα των Παιδιών των Μεταναστών

- Βίωσες ποτέ διαφορετική αντιμετώπιση από την Δημόσια Διοίκηση λόγω του ότι δεν έχεις την ιθαγένεια;
- Τι σημαίνει για σένα να μην έχεις την ιθαγένεια;

⁸ Στην περίπτωση που ο ερωτώμενος δεν είναι γεννημένος στην Ελλάδα

- Πως αισθάνεσαι γι' αυτό;
- Πιστεύεις ότι η Ελλάδα (το κράτος υποδοχής) δικαιούται να θέτει κριτήρια όπως διαφορετικότητα στην κουλτούρα, ή πληθυσμιακά κριτήρια- π.χ. ποσόστωση επί του γηγενούς πληθυσμού, προκειμένου να αποδώσει την ιθαγένεια του στους αιτούντες?

4. Αξιολόγηση της τελευταίας νομοθετικής ρύθμισης (νόμος 4332/2015)

- Τι έχεις να πεις για την τελευταία ρύθμιση;
- Ποιος ασχολείται με την διαδικασία της κατάθεσης της αίτησης για έκδοση της άδειας διαμονής ή της ανανέωσής της;
- Πως χαρακτηρίζεις την όλη διαδικασία;
- Ποια είναι η γνώμη των οικείων σου και των φίλων σου (στην περίπτωση που δεν ασχολείται ο ίδιος, τι έχεις ακούσει? Τι συζητείται στις κατ' ιδίαν συζητήσεις)
- Ποια προβλήματα επίλυσε και ποια όχι;
- Πως σκέφτεσαι να αξιοποιείς την ελληνική ιθαγένεια που θα σου δοθεί βάση της τελευταίας ρύθμισης; (θα μείνετε στην χώρα να εργασθείτε και να κάνετε οικογένεια? Θα την χρησιμοποιήσετε σαν μέσο για να πάτε στο εξωτερικό; σαν αποδεικτικό στοιχείο κοινωνικής ισότητας; Ανωτερότητας έναντι των υπολοίπων μεταναστών; Κάτι άλλο;)
- Καλύπτει η νομοθεσία για την ιθαγένεια τις ανάγκες της δεύτερης γενιάς μεταναστών;
- Υπάρχουν προβλήματα εφαρμογής της νομοθεσίας; Ανταποκρίνονται αποτελεσματικά οι εμπλεκόμενες υπηρεσίες;
- Τι έχεις να πεις στην περίπτωση που ο γιος του γείτονά σου που έχει γεννηθεί στην Αμερική, έχει άμεσα με την γέννησή του την ιθαγένεια παρά το γεγονός ότι δεν έχει έρθει ποτέ στην χώρα και δεν μιλάει την ελληνική γλώσσα, ενώ εσύ έχεις υποβληθεί σε αυτή την διαδικασία; (βάσει ποιου δικαίου θα πρέπει να αποδίδεται η ιθαγένεια κάποιου κράτους και γιατί;)